

Fra narko til opera

*En utforskende studie om utforming og bruk
av Christian Frederiks plass i Oslo*

Elisabeth Charlotte Rudsengen

Masteroppgave i Human Geography
ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi (ISS)

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2020

Antall ord: 49323

Fra narko til opera

En utforskende studie om utforming og bruk av Christian Frederiks plass i Oslo.

Figur 0.1 Christian Frederiks plass. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 29.10.19.

© Elisabeth Charlotte Rudsengen

2020

Fra narko til opera: En utforskende studie om utforming og bruk av Christian Frederiks plass i
Oslo

Elisabeth Charlotte Rudsengen

<http://www.duo.uio.no/>

Sammendrag

I dagens entreprenørorienterte byutvikling har offentlige byrom blitt et satsingsobjekt, både for å revitalisere sentrum og for å markedsføre byen som attraktiv og levende. Stedsutviklingen vektlegger en antakelse om at visse estetiske og arkitektoniske kvaliteter skal gi økt byliv gjennom sosiale opplevelser av de fysiske betingelsene. På samme tid gir dette utfordringer for utviklingen av demokratiske og inkluderende byrom, der bylivsforståelsen i liten grad bygger på analyser av relasjoner mellom byromsbrukere, fysisk utforming og rommets sosiale liv.

Masteroppgaven belyser dette gjennom en kvalitativ casestudie av Christian Frederiks plass i Oslo. Mer spesifikt handler den om forholdet mellom rommet som planlagt, med vekt på politiske mål, planmessige visjoner og kunnskapen bak, og rommet som levd og praktisert, med basis i byromsbrukere sine hverdagslige praksiser og opplevelser. Samspillet mellom utforming og bruk er deretter undersøkt ved å sette disse to perspektivene opp mot hverandre. En dokumentanalyse og kvalitative dybdeintervjuer med sentrale aktører er utført for å undersøke rommet som planlagt. Kvalitative observasjoner, uformelle samtaler og spontane dybdeintervjuer er utført i rommet for å undersøke rommet som levd og praktisert.

Studien viser et kunnskapsbasert gap i forståelsen av byliv, der politiske og planmessige bylivstiltak er basert på en universell forståelse av «gode byrom», men som i liten grad er basert på en kontekstualisering av rommets sosiale forhold. Oppsummert kan dette bety at universell urban design kan bidra til mindre sosialt inkluderende byrom innenfor dagens politiske og økonomiske kontekst, og at manglende analyser av faktiske sosiale forhold kan skape en «blindsoner» i produksjonen av offentlige byrom.

Ved benyttelse av en nyansert rom- og stedsforståelse i stedsanalyser av sosioromlige forhold, kan man i større grad undersøke hvilke konsekvenser fysisk planlegging har for det urbane liv. Funnene kan dermed gi implikasjoner for planlegging og utforming av offentlige byrom og være av relevans for «policy-makers», planleggere og utviklere, dersom man virkelig ønsker å oppnå en sosialt bærekraftig byutvikling, med «byrom for alle».

Forord

Aller først vil jeg rette en takk til mine informanter, som mer eller mindre seg bevisst har gjort masteroppgaven mulig. Takk til Osloforskning for stipend.

Jeg vil gjerne takke mine veiledere, Per Gunnar Røe (UiO) og Sverre Bjerkeset (AHO). Jeg har satt stor pris på deres innspill og konstruktive tilbakemeldinger. En spesiell takk til Per Gunnar, for dedikert innsats som dyktig hovedveileder, inspirerende engasjement og gode samtaler.

Takk for gode minner, latter, quiz, samtaler og turer, kjære medstudenter på kullet. Vårt gode samhold og fellesskap, før og under COVID-19, er jeg evig takknemlig for. Takk til Maren og ISS for forståelse og tilrettelegging under COVID-19.

En spesiell takk til Tu-Uyen, Katrine og Ine. Jeg vet ikke hva jeg skulle gjort uten dere dette tunge masteråret, med alt som har skjedd. I tillegg, takk for faglige diskusjoner og hjelp med kartet, arkitektstudent Tu-Uyen, og takk for korrekturlesing, Ine og Katrine.

Til mine fantastiske foreldre og kjære familie, takk for deres uendelige kjærighet, støtte og oppmuntring. En ekstra takk til bestemor, som stadig har forsikret meg om at dette får jeg til.

... og det gjorde jeg, bestemor. Nå er jeg endelig i mål!

Elisabeth Charlotte Rudsengen, Oslo 2020.

Innholdsfortegnelse

FIGURLISTE	VII
TABELLISTE	VIII
1 INNLEDNING	1
1.1 TEORETISK BAKGRUNN	1
1.2 FORMÅL, PROBLEMSTILLING OG RELEVANS	2
1.3 OPPGAVENS OPPBYGGING	4
2 BYENS OFFENTLIGE ROM	5
2.1 DEFINISJON AV OFFENTLIGE BYROM	5
2.2 SOSIALT LIV, SAMHANDLING OG RELASJONER I BYROM	9
2.3 ENDRINGER I BYROMMET	12
2.4 SOSIAL PRODUKSJON AV ROM	18
2.5 DEMOKRATISKE OG SOSIALT INKLUDERENDE BYROM – RETTEN TIL BYEN	22
2.6 TIDLIGERE EMPIRISKE STUDIER	25
2.7 OPPSUMMERING OG ANALYTISK RAMMEVERK	27
3 METODOLOGI OG DATAINNSAMLING	28
3.1 KVALITATIV ENKELTSTÅENDE CASESTUDIE	29
3.2 DOKUMENTANALYSE	31
3.3 SEMISTRUKTURERTE DYBDEINTERVJUER	31
3.4 SPONTANE DYBDEINTERVJU	34
3.5 KVALITATIV FELTOBSERVASJON OG UFORMELLE SAMTALER	38
3.6 ETISKE GRUNNPRINSIPPER	40
3.7 ANALYSETILNÆRMING	43
3.8 FORSKERROLLEN OG RELASJONEN TIL INFORMANTENE	44
3.9 RELIABILITET, VALIDITET OG OVERFØRBARHET	47
3.10 OPPSUMMERING	48
4 PRESENTASJON AV CHRISTIAN FREDERIKS Plass	49
4.1 HISTORISK TILBAKEBLIKK	50
4.2 POLITIKK OG PLANER	54
5 CHRISTIAN FREDERIKS Plass – ET PLANLAGT ROM?	57
5.1 GRUNNLAGSMATERIALE FOR PLANLAGT UTFORMING OG BRUK	57

5.2	FORSTÅElsen AV OFFENTLIGE BYROM OG BYLIV	63
5.3	UTVIKLINGEN AV CHRISTIAN FREDERIKS Plass	69
5.4	OPPSUMMERING	77
6	CHRISTIAN FREDERIKS Plass SOM LEVD OG PRAKTISERT	78
6.1	HVERDAGSRYTMEN OG «TIME-SPACE»-PRAKSISER I ROMMET	78
6.2	EN SNARVEI I BYENS ROMLIGE NETTVERK?	83
6.3	CHRISTIAN FREDERIKS Plass – ET SOSIALT MØTESTED FOR ALLE?	87
6.4	ET ROM FOR MARGINALE GRUPPER	96
6.5	OPPSUMMERING	102
7	SAMSPILL MELLOM FYSISK UTFORMING OG MENNESKERS BRUK	103
7.1	CHRISTIAN FREDERIKS Plass – EN «REST» I DET URBANE LANDSKAPET?	103
7.2	SKAPE «GODE BYROM» OG TILRETTELEGGE FOR «ØKT BYLIV»?	106
8	KONKLUSJON	109
8.1	HOVEDFUNN	109
8.2	IMPLIKASJONER FOR PLANLEGGING OG UTFORMING AV OFFENTLIGE BYROM	113
	LITTERATURLISTE	115
	VEDLEGG 1: INFORMASJONSSKRIV- OG SAMTYKKE (BYROMSBRUKERE)	127
	VEDLEGG 2: INFORMASJONSSKRIV- OG SAMTYKKE (FORMELLE AKTØRER)	129
	VEDLEGG 3: EKSEMPEL INTERVJUGUIDE (BYROMSBRUKERE)	131
	VEDLEGG 4: EKSEMPEL INTERVJUGUIDE (FORMELLE AKTØRER)	132

Figurliste

Figur 0.1 Christian Frederiks plass. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 29.10.19.....	II
Figur 4.1 Geografisk plassering av studieområdet i Oslo. Kilde: Kartverket 2016.	49
Figur 4.2 Visualisering av plassen i utvalgte tidsperioder.....	53
Figur 6.1 Christian Frederiks plass i dag. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 13.05.20.	63
Figur 6.2 Passasje mellom Oslo S og DEG. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 16.10.19.....	82
Figur 6.3 Fontenen som fotomotiv, med Deichman i bakgrunnen. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 25.10.19.	84
Figur 6.4 Gressplenen. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 04.10.19.	86
Figur 6.5 Lekelassen med informative trær. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 16.10.19.	88
Figur 6.6 Sitteaktiviteter i oktober. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 01.10.19.....	91
Figur 6.7 Sittemuligheter og fysiske spor på lekeplassen. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 07.10.19.	95
Figur 6.8 Gatebarnas far. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 28.10.19.....	98
Figur 6.9 Platamonument. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 22.10.19.....	98
Figur 6.10 Benkområdet. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 29.10.19.	99

Tabelliste

Tabell 1 Respondenter i utvalget.....	33
Tabell 2 Respondenter i utvalget.....	36

1 Innledning

1.1 Teoretisk bakgrunn

De siste tiårenes byutvikling har vært preget av nyliberalismen. Det har vokst fram en entreprenørorientert bypolitikk, der det hevdes at de store byene konkurrerer med hverandre om investeringer, høyt utdannede arbeidstakere og turister. I denne konkurransen er byen på et vis blitt en vare, der arkitektur og byrom er viktige komponenter. Ifølge Bjerkeset & Aspen (2017) har offentlige byrom fått en revitalisert rolle i byutviklingen, og byrommene skal inneha visse estetiske kvaliteter og funksjoner som skal bidra til økt byliv og attraktivitet i byen. Denne masteroppgaven handler om utformingen og bruken av et offentlig byrom i en transformert og attraktiv del av Oslo.

Tilknyttet entreprenørlogikken, der offentlig-private samarbeid spiller en nøkkelrolle (Harvey 1989), har også konsulenter i større grad bidratt i byformingen og utviklingen av attraktive steder (Røe 2014). I den attraktivitetsfokuserede byutviklingen er Jan Gehl og hans konsulentfirma, Gehl Architects, ofte brukt verden over i urbane områder, som transformeres som følge av avindustrialisering og økonomisk restrukturering (McNeill 2009; Sager 2011; Bergsli 2015).

Attraktive byrom har som hensikt å tiltrekke seg mennesker gjennom kvaliteter som estetikk, rekreasjon og kultur (Gehl 1971; Florida 2005). Ifølge Harvey (2008) har fokuset på den øvre middelklassens urbane livsstil blitt en salgsvare, der attraktivitet («liveability») gjennom stedsutvikling omhandler en stedsmarkedsføring, til fordel for byenes kapitalakkumulasjon og økt konkurransedyktighet i det globale nettverket av byer (Huchzermeyer 2011).

Mål om å skape attraktive byrom gjennom estetisk planlegging kommer blant annet til uttrykk i transformasjonen av Bjørvika og sentrumsutviklingen (Oslo kommune 2003a; Levende Oslo 2006; Bergsli 2015). Som en del av Fjordbyen og Fjordbyplanen, innehar Bjørvika et sterkt fokus på arkitektur og mindre på hverdagslivet, der man er opptatt av høy økonomisk og kulturell kapital i hovedstaden Oslo, uten å hensynta hvilke sosiale implikasjoner arkitekturen har for hverdagslivets praksiser (Andersen & Røe 2017a, 2017b).

På samme tid diskuteres det i ulike fagdisipliner hvordan man kan skape sosialt inkluderende byrom (Bodnar 2015). Sager (2011) argumenterer for at fremveksten av en entreprenørlogikk i dagens bypolitikk har ført til at offentlige byrom er preget av økende privatisering. I kjølvannet av amerikansk litteratur om homogenisering av byrom gjennom kulturell appropriasjon (Sorkin

1992) og kontroll av offentlig liv gjennom arkitektur og design (Davis 1992), har debatten om sosiale implikasjoner av privatiseringen vokst med årene. Særlig er dette gjeldende i dag, som følge av den kulturdrevne byutviklingen og målet om attraktive byrom, fordi politiske strategier basert på Richard Floridas (2005) teori om mangfold er brukt til å tiltrekke seg den kreative klasse til byen for å skape økonomisk vekst, men har på samme tid bidratt til en mer ensidig befolkningsgruppe (McGuigan 2009). Med kommersialiseringen av offentlige byrom er private aktører i større grad med på å strukturere hva som skjer i rommet, hvordan rommet blir brukt og av hvem rommet er til for, noe som igjen kan føre til en homogenisering av byrommene.

Forholdet mellom fysisk utforming og sosiale elementer er sentralt i debatten om offentlige byrom, i tillegg til normative idealer om hvem byrommet er for, hvilken bruk som hører til og hvilken utforming som kan legge til rette for tiltenkt bruk (Iveson 1998). Debatten om hvilke sosiale implikasjoner utviklingen av dagens offentlige byrom introduserer viser til et spenningsforhold mellom nye og tidligere befolkningsgrupper i transformasjonsområder. Sentralt i denne debatten er spørsmålet om hva det *offentlige* ved byrom er.

Som en del av den nye bydelen i Bjørvika, og med hensyn til byrommets egne historiske kontekst, er Christian Frederiks plass utvalgt som case i denne masteroppgaven. Christian Frederiks plass er lokalisert på sørsiden av Østbanehallen ved Oslo Sentralstasjon, og inngår i planene for Bjørvika, nye Oslo S og sentrum. Byrommet har sin opprinnelse i 1700-tallets Christiania og har siden gjennomgått store fysiske og sosiale restruktureringer, i takt med byens urbanisering og vekst. I nyere tid har plassen gått fra å være et tilholdssted for narkomane og bostedsløse til å bli markedsført som en del av Bjørvika og Oslos velkomstarena. Til tross for sentralitet ved knutepunkt og ferdsel over plassen har plassen fått relativt lite oppmerksomhet, sammenlignet med andre byrom i Bjørvika.

1.2 Formål, problemstilling og relevans

Formålet med masteroppgaven er å undersøke hvordan Christian Frederiks plass er utformet og brukt av mennesker i dag. Hensikten er videre å diskutere hvilke implikasjoner samspillet mellom utforming og bruk kan ha for planlegging og utforming av offentlige byrom. Masteroppgavens overordnede problemstilling lyder som følger:

Hva kjennetegner forholdet mellom utforming og bruk av Christian Frederiks plass i Oslo, og hvilke implikasjoner kan dette ha for planlegging og utforming av offentlige byrom?

Problemstillingen er videre inndelt i tre underspørsmål:

1. Hvilke politiske mål og planmessige visjoner finnes for utviklingen av Christian Frederiks plass, med tanke på utforming og bruk?
2. Hvilke opplevelser og sosiale praksiser knyttes til Christian Frederiks plass?
3. På hvilke måter samspiller utformingen med bruken av byrommet?

Underspørsmål én omhandler byrommet som planlagt rom. Her er hensikten å undersøke hvilke forestillinger og idéer den fysiske utformingen og bruken av byrommet har. Spørsmålet belyses fra et planmessig perspektiv, der plassen sees i lys av foreliggende politiske retningslinjer og planmessige visjoner som plassen er en del av, enten konkret for plassen eller for området plassen befinner seg i. Underspørsmålet belyses av en dokumentanalyse og kvalitative dybdeintervjuer med sentrale aktører tilknyttet plassen.

Underspørsmål to omhandler hvilke menneskelige opplevelser som er tilknyttet byrommet, hvilke aktiviteter som oppstår, hvilken atferd som knyttes til aktiviteten og byrommet samt hvordan byromsbrukerne forholder seg til andre i byrommet. Det handler altså om et levd og praktisert rom, og definerer hva som menes med «bruk». For å belyse dette underspørsmålet er det blitt brukt kvalitative observasjoner og intervjumetoder for å utforske hvordan det sosiale livet utspiller seg i byrommet og hvordan byrommet brukes.

I underspørsmål tre er hensikten å diskutere funn fra de overnevnte underspørsmål mot hverandre, for å belyse hvordan mål og visjoner for plassen sees i sammenheng med hvordan byrommet praktiseres og for å kunne si noe om implikasjoner for planlegging og utforming av byrom generelt.

I Oslo er det utført få empiriske studier av offentlige byrom, som belyser forholdet mellom utforming og bruk (Bjerkeset 2019; Bjerkeset & Aspen 2017). Denne masteroppgaven har som hensikt å bidra til en dypere forståelse av dette samspillet, i lys av sosiale hensyn som sosial inkludering og rettferdighet. Det utvalgte byrommet er sentralt lokalisert og tilknyttet flere store utviklingsprosjekter innenfor en kompakt og bærekraftig byutvikling.

Studien av utforming og bruk av Christian Frederiks plass kan bidra til å gi en dypere forståelse av de sosiomaterielle dynamikkene og sosiale implikasjonene, som i mange tilfeller ikke trekkes inn i den arkitektoniske og fysiske planleggingen (Andersen & Røe 2016). For eksempel kan studien si noe om hvordan byrommet oppleves som sosialt inkluderende eller ekskluderende, og for hvem og hvilke brukergrupper det offentlige byrommet er planlagt for, noe som er viktig kunnskap for planlegging og utforming av offentlige byrom. Videre kan kunnskapen være nyttig for kommunens arbeid med målet om å skape en varm og inkluderende

by, der «...byens offentlige rom skal være åpne, inkluderende arenaer for alle, uavhengig av alder og sosial bakgrunn» (Oslo kommune 2018, s. 42).

1.3 Oppgavens oppbygging

Studien starter med en presentasjon av teoretiske perspektiver på offentlige byrom i kapittel 2, som belyser ulike sider ved problemstillingen, i tillegg til tidligere empiriske studier om utforming og bruk. Neste kapittel består av en presentasjon og diskusjon av forskningsprosessen, med vekt på forskningsdesignet, metodene, etiske grunnprinsipper og analysetilnærming, i tillegg til refleksjoner omkring forskerrollen, validitet og overførbarhet. Kapittel 4 er en kort presentasjon av den historiske, politiske og planmessige konteksten til Christian Frederiks plass som case, etterfulgt av tre analysekapitler. Analysekapittel 5 består av politiske mål og planmessige visjoner tilknyttet plassen som planlagt rom og hvordan disse er knyttet til kunnskapsproduksjon om byliv og bruk av byrom fra et profesjonelt ståsted. I analysekapittel 6 fremstilles plassen som et levd og praktisert rom, fortalt gjennom stedsfortellinger om byrombrukernes opplevelser og praksiser. Deretter vil forholdet mellom fysisk utforming og menneskers bruk sees i lys av de foregående analysekapitlene i analysekapittel 7. Avslutningsvis er kapittel 8, oppgavens konklusjon, med oppsummering av hovedfunn fra hvert underspørsmål og en diskusjon om oppgavens overførbarhet om hvilke implikasjoner studien kan gi for planlegging og utforming av offentlige byrom.

2 Byens offentlige rom

2.1 Definisjon av offentlige byrom

Byens offentlige rom består av de fysiske uterommene mellom bygninger i det urbane landskapet, som er åpne og tilgjengelige rom. Her utfolder det offentlige livet av sosiale grupper seg. De sosiale møtestedene kan være gater, parker og torg, men også parkeringsplasser og bussholdelommer, enten i bykjernen eller i nabolag i byens indre og ytre forsteder. I samspillet av fysiske og sosiale rammer oppstår gjerne varierte væremåter og aktiviteter, mer eller mindre preget av harmoni eller konflikt. Slik utgjør uterommene i byen også en politisk arena, der byens sosiokulturelle mangfold kan forhandle frem ulike måter å bruke byrommene på, gjennom tilstedeværelse og praktiserende demokrati (Amin & Thrift 2002; Staeheli & Mitchell 2007). Hva som gjør byrommene offentlige blir forstått gjennom sosioromlige prosesser, utover de som finner sted i rommet (Lefebvre 1991; Massey 2005). I dette kapitlet vil oppgaven gå nærmere inn på sentrale perspektiver tilknyttet de overlappende fysiske, sosiale og politiske dimensjonene ved offentlige byrom.

Tverrfaglig debatt om offentlige byrom

Tradisjonelt har offentlige rom alltid bestått av en blanding av politikk og kommersialitet, slik som i den greske *agoraen*, ifølge Sennett (1992 [1976], s. 21-22). Mitchell (1995, s. 119) utdyper at det tradisjonelle idealet er basert på en interaktiv demokratisk arena, der «the anarchy of the market meets the anarchy of politics in public space», men med fremveksten av det kapitalistiske moderne samfunnet har markedet «...been increasingly severed from politics». Siden 1960-tallet har offentlige byrom vært gjenstand for overordnede debatter om byrommenes rolle, kontekst og sosiale liv (Carmona 2010a).

Innenfor modernistiske og funksjonalistiske byplanleggingskontekst har kritikere hevdet at byrommene var underregulerte, monofunksjonelle og ga begrenset offentlig liv. Et resultat var «corporate plazas» og kjøpesentre som representerte det sosiologen Sennett (1992) kalte for «death of public space». Kritikken gikk hovedsakelig ut på at det offentlige livet «forsvant» fra bykjernen og ble spredd ut til semi-private og private rom på kjøpesentre og i forstader (Lofland 1998). På denne tiden ble det vanlig med forstadsutvikling, der boligene ble plassert utenfor bykjernen, gjerne i form av eneboliger, med gateutforming tilrettelagt for motorisert kjøretøy og trafiksikkerhet (Hall 2014). Som følge av motreaksjonene oppstod en alternativ byplanlegging, med mennesket i fokus (Jacobs 2000 [1961]; Gehl 1971).

På samme tid oppstod en annen form for privatisering av byrommene. Modernistisk, og i stor grad offentlig styrt, planlegging ble erstattet med en mer markeds- og nettverksstyrt modell. Byrommene ble utsatt for økende privatisering gjennom offentlig-private samarbeid og oppkjøp av kommunale og statlige tomter av markedsaktører (Sager 2011). I stedet for at byrommene var underregulerte, mente kritikere at det heller var snakk om en overregulering, som resulterte i homogeniserte byrom og sosiale implikasjoner som sosial ekskludering. Bekymringen konkluderte i at dette var «end of public space» (Mitchell 1995). Debatten kom i kjølvannet av Michael Sorkin sin bok *Variations on a Theme Park*, fra 1992, med begreper som *disneyfisering* (Sorkin 1992) og *militarisering* (Davis 1992) av offentlige byrom, der kritikere hevdet at politisk-økonomiske endringer i samfunnet gikk på bekostning av offentlige byrommenes rolle som demokratiske arenaer med sosialt mangfold.

Ifølge Carmona (2010a) representerer debatten to hovedkritikker om hvorvidt de offentlige byrommene, som en konsekvens av byplanleggingen – og utviklingen, skapte underregulerte og overregulerte rom. Debattene befinner seg innenfor en Anglo-Amerikansk kontekst, noe som er kritisert av en tredje side i debatten (Carmona 2010a, 2010b). Ifølge Langstraat & Van Melik (2013) er forskningen på offentlige rom mangelfulle på hovedsakelig tre måter: 1) Forståelsen av hva som gjør byrommene offentlige, 2) for mye fokus på «flaggskip-rom», som gjerne følger med i sjøfrontsutvikling og er nye og designede rom og 3) majoriteten av forskningen er knyttet til den Anglo-Amerikanske verden, som skaper en generalisering av byrommenes utfall som privat-offentlige rom og som ikke tar hensyn til kontekst og nyanseringer som følge av denne konteksten.

I nyere tid har bidrag i debatten om offentlige rom forsøkt å vise til en nyansering av hva som gjør byrom mer eller mindre sosialt ekskluderende. Mitchell (1995, 2003) hevder eksempelvis at definisjonen av offentlige byrom i seg selv viser til sosial ekskludering. Den greske *agoraen* var «carefully selected and homogeneous in composition», bestående av «those with power, standing, and respectability» (Mitchell 1995, s. 116). Den «demokratiske» arenaen bestod av en offentlighet som bestod av hvite og privilegerte menn, som ekskluderte kvinner, slaver og innvandrere (Mitchell 1995, s. 116). Mitchell (1995, 2003) mener at byrommene blir *offentlige* gjennom tilstedeværelse og konstant forhandling om bruk mellom sosiale grupper. Den økende privatiseringen av allment tilgjengelige byrom gjennom privat eierskap mener han bidrar til en begrenset *offentlighet*, der sosialt marginaliserte grupper, slik som hjemløse, rusavhengige og andre «uønskede», blir ekskludert gjennom konstruerte forestillinger om byliv og -rom (Mitchell 1995, s. 120). Dette gir utgangspunkt for å studere byrom i kraft av deres

offentlighetsgrad (se blant andre Kohn 2004; De Magalhães 2010; Carmona 2010b; Carmona & Wunderlich 2012; Langstrat & Van Melik 2013; Carmona 2014).

Offentlig/privat

Utgangspunktet for nyanseringen av begrepet om «offentlig» er illustrert ved Weintraub (1997). Han viser til at debatten trekker på forskjellige forståelser av begrepsparet på samme tid, og at man må kontekstualisere bruken av begrepene. Weintraub (1997) peker på at distinksjonen hovedsakelig handler om hva som er lukket (privat) kontra hva som er åpent (offentlig), der begrepsparet skiller mellom ulike former for menneskelig atferd og aktiviteter som befinner seg innenfor ulike former for fysiske og sosiale rom.

Én måte å forstå skillet mellom offentlig og privat er gjennom forholdet mellom stat og marked. Her er kommunale eller statlige aktører ansett som offentlige aktører, mens eksempelvis andre aktører, som investorer og utbyggere i byutviklingen er ansett som private markedsaktører (Weintraub 1997). I byplanleggingen er denne distinksjonsforståelsen gjerne tilknyttet spørsmål om bypolitikk og styring, der privatisering er forstått som *markedsprivatisering*. Kohn (2004) definerer privatiseringsprosessen som enten direkte, der markedsaktører kjøper opp frigitte tomtearealer av staten, eller indirekte gjennom kommersialisering og kommodifisering av byrommet. Private aktører oppnår en form for merverdi gjennom byrommets funksjon som en salgsvare («commodity»), som sikrer økonomisk gevinst, enten gjennom stedsmarkedsføring (Harvey 1989) eller direkte gjennom byrom som krever en form for betalt tilgang (eksempelvis i byrom som kun tilbyr betalte sitteplasser (Kohn 2004)).

Distinksjonen mellom offentlig og privat er òg gjerne forstått i kraft av geografi, der det offentlige består av individuelle og kollektive handlinger i helåpne rom, som i fysiske arenaer tilgjengelige for allmennheten, og det private består av individuelle og kollektive handlinger i mer eller mindre lukkede rom, der et baderom og toalett er ansett som det mest private rommet (Weintraub 1997). Disse handlingene er gjerne knyttet til det Goffman (1992) kaller for hverdagslivets dramaturgi, med *frontstage* som det offentlige rommet og *backstage* som det private rommet. Byens offentlige rom fremstår som en *frontstage*, der individer opptrer etter bestemte sosiale normer for hva som er akseptabel offentlig atferd (Goffman 1966, 1992), eller det Cresswell (1996) peker på som *in place* eller *out of place*, i betydning av at sosial atferd er normbettinget ut fra geografi, basert på sosiokulturelle strukturer. I denne sammenheng kan man også snakke om privatisering av byrom når et individ utfører private handlinger i offentlige rom, slik som urinering eller andre hygienerelaterte aktiviteter som vanligvis finner sted i et

begrenset rom med toalett og servant (Lees 2001). Kollektivt kan en slik privatisering også oppstå dersom en sosial gruppe «dominerer» det offentlige rommet, der privatiseringen består av deres romlige praksiser som kan sosialt ekskludere andre brukergrupper (Cresswell 1996).

Samtidig viser denne distinksjonsforståelsen til det offentlige livet som *sosiabilitet* (Weintraub 1997). Det er gjerne denne forståelsen Jane Jacobs (2000) trekker på når hun beskriver det sosiale gatelivet i bykjernen. Eksempelvis snakker man om en privatisering av det offentlige livet når tilgangen til offentlige rom er begrenset, som i «døende byer» (Jacobs 2000; Gehl 1971; Sennett 1992). Nært tilknyttet de øvrige forståelsene av distinksjonen er forholdet mellom stat og familie, der familien viser til den private sfæren i hjemmet, som også viser til hvordan man kan snakke om en privatisering av det offentlige livet når tilgangen på offentlige rom er forstått som begrenset (Weintraub 1997).

Det offentlige livet i byrommene er tradisjonelt tenkt på som en *offentlig sfære* (Sennett 1992), men er i dag ikke kun begrenset av fysisk-materielle rom (Mitchell 2003). Den offentlige sfære er gjerne forstått som et demokratisk og politisk handlingsrom, hvor politiske saker diskuteres blant samfunnsmedlemmer. Man snakker gjerne om en *offentlig* deltakelse i, og som medlem av, et politisk fellesskap i samfunnet, adskilt fra staten og markedet (Weintraub 1997). Denne forståelsen kan sees i sammenheng når Mitchell (1995, 2003) påpeker at den greske *agoraen* i praksis var ekskluderende. Gjennom markedsprivatisering kan offentligheten sies å bli begrenset gjennom aktørers formelle kontroll og reguleringsmekanismer (Mitchell 1995a; Lofland 1998; Kohn 2004). Mitchell (1995, 2003) peker på hvordan markedsprivatisering er blitt akseptert av planleggere og politikere, mens privatisering av byrom gjennom private aktiviteter utført av hjemløse og andre uten tilgang til lukkede rom for sine aktiviteter er, i en amerikansk kontekst, blitt direkte ekskludert fra det offentlige rommet.

Grader av offentlighet

Kohn (2004, s. 9) foreslår å definere rommene som *hybrider* på et spektrum mellom det lukkede/private og det åpne/offentlige. Hennes forståelse av offentlige rom kan sies å være i tråd med den av Mitchell (2003). På grunn av byrommenes dynamiske og flyktige relasjoner mellom det offentlige og det private, foreslår Kohn (2004, s. 9) at offentlige byrom kan forstås som et «cluster concept». Det innebærer å definere byrom gjennom *grader av offentlighet*, basert på tre hovedkomponenter, henholdsvis eierskap, tilgjengelighet og intersubjektivitet (Kohn 2004).

Eierskap viser til aktørene med makt og innflytelse på formen og innholdet av byrommet, der det sosiale rommet er en politisk arena tilknyttet juridiske forhold. *Tilgjengelighet* viser til graden av tilgang og inklusjon. Selv om byrom er åpne og allment tilgjengelige, betyr det ikke at byrommet er gratis. Det kan være at visse kriterier må oppfylles før du får tilgang, som for eksempel ved å betale for sitteplassen, eller at det finnes subtile eller mer eller mindre usynlige mekanismer som sikrer tilgang, for eksempel ved å opptre på en bestemt måte eller delta i visse aktiviteter overfor andre (Kohn 2004). Brudd på disse sosiale normene kan virke direkte ekskluderende dersom eierskapet benytter private sikkerhetsvakter for å regulere ønskede aktiviteter og atferd.

Kohn (2004) mener eierskap og tilgjengelighet ikke er nok for å si noe om byrommet som offentlig, man må også undersøke de sosiale møtene som finner sted. *Intersubjektivitet* viser til denne sosiale samhandlingen (Kohn 2004). Hva slags type interaksjon er det tilrettelagt for, og mellom hvilke grupper? Kohn (2004, s. 11) viser til at byrom kan tilrettelegge for aktiviteter der menneskene enten kan ta rollen som en tilskuer eller som en deltaker. For eksempel kan underholdning og konsertarenaer i byrommet bidra til menneskelig aktivitet, men på en slik måte som ikke fasiliterer interaksjon mellom andre. Hun mener at «...the togetherness fostered through the spectacle is the opposite of the commonality constituted through dialogue because the latter allows for interaction, response, and change» (Kohn 2004, s. 11), som igjen kan ha betydning for hvordan mennesker praktiserer demokrati i byrommet (Amin, Massey & Thrift 2000, i Amin & Thrift 2002).

Med en kombinasjon av teoretiske perspektiver, inkludert politisk-økonomisk tilnærming, designperspektiv og sosiokulturelle perspektiver, videreutvikler Carmona (2010b) den tredelte forståelsen av offentlige byrom (Kohn 2004). I en senere utgivelse har Carmona & Wunderlich (2012, s. 6, min oversettelse) skapt en tilnærming basert på fire dimensjoner: «utforming», «utvikling», «bruk» og «forvaltning». Utforming viser til mål og visjoner, i tillegg til kontekst og premissgiveres innflytelse. Utvikling omhandler maktrelasjoner, med forhandlinger, reguleringer og gjennomføring. Bruk dreier seg om hvem som bruker rommet, hvilke konflikter som oppstår og byrommets praksis i sin helhet, med spørsmål om hvordan, hvorfor og når. Forvaltning omhandler drift- og vedlikeholdsansvar, sikkerhet og finansiering av byrommet.

2.2 Sosialt liv, samhandling og relasjoner i byrom

Atferd og samhandling

I klassisk bysosiologi har forskningen i stor vektlagt utfoldelsen av det sosiale liv i byens offentlige rom og hvilke konsekvenser dette har hatt for følelsen av fellesskap, samhørighet og kontakt mellom fremmede (Bodnar 2015). Studieområdet har gjerne vært det sosiale territoriet, som Lofland (1998s, s. 9) kaller for «public realm», tilknyttet byrommenes sosiabilitet. Territoriet er «...made up of those spaces in a city which tend to be inhabited by persons who are strangers to one another or who ‘know’ one another only in terms of occupational or other nonpersonal identity categories...» (Lofland 1998, s. 9). Relasjonene man har til fremmede i byrommet kan sees i sammenheng med de fysiske strukturene byens uterom har. Det er denne dimensjonen som Lofland (1998) mener gjør byen annerledes fra andre bosetninger.

Studier av sosioromlige og sosiokulturelle forhold i offentlige byrom er gjerne kjennetegnet som en tilnærming til byens *urbanisme*. For Louis Wirth (1938) handlet livet i det moderne bysamfunnet i USA om en bestemt måte å leve på, som oppstår gjennom byens størrelse, tetthet og mangfold, og utgjorde hans forståelse av urbanisme. Urbanitet bestod av en egen sosial organisering, basert på sosiale strukturer, institusjoner og relasjoner. I tillegg til de fysiske-materielle rammene som gir utgangspunkt for det urbane livet, mente han at livet var preget av bestemte holdninger og idéer.

Chicagoskolen utførte studier av atferd og samhandling på tidlig 1900-tallet, som kanskje er mest kjent innen byforskningen, men allerede før den tid var tyske sosiologer opptatt av det nye moderne bylivet (Tjora 2019). Tönnies (1887) og Simmel (1971) var opptatt av overgangen fra det tradisjonelle (by)samfunnet til det moderne (by)samfunnet. Tönnies forstod denne overgangen gjennom begrepene *gemeinschaft* og *gesellschaft*, som forenklet sagt innebærer en overgang fra et varmt samfunn med nære relasjoner til et kaldere samfunn med mer anonyme relasjoner. Simmel (1971), på sin side, var opptatt av hvordan livet i byen påvirket menneskene psykisk, og dannet begrepet om *blasert holdning* («blasé attitude»). Simmel (1971) mente at den urbane mentaliteten hos bymenneskene var preget av overveldende sanseintrykk, som gjorde at de holdt andre mennesker i byen på avstand, og derav hadde en «kaldere» relasjon og høyere grad av anonymitet.

I stedet for å mingle med andre i byrommet, beskrev Erving Goffman (1966) en lignende mentalitet der byens innbyggere anerkjenner andres tilstedeværelse i byrommet, uten å engasjere seg utover dette. Mentaliteten kalte han for *civil inattention* (Goffman 1966, s. 84). Denne uoppmerksomme høfligheten overfor andre inngår som *ufokusert interaksjon*. Ifølge Lofland (1998, s. 30) handler denne mentaliteten om sosial samhandling basert på gjensidig

høflighet, heller enn psykisk stress. Van Leeuwen (2010) argumenterer for at samtidens byliv er preget av en «side-by-sideness»-relasjon til andre i byrommet, der interaksjon ikke trenger å være hindret av sosiokulturelle forskjeller, men samtidig at oppmerksomheten er rettet mot forskjeller i møte med hverandre. I stedet for å være «blaserte» eller «høflig uoppmerksomme» overfor andre, mener Van Leeuwen (2010) at noen kjennetegn ved andre påvirker egen atferd.

Sennett (2002, s. 47, i Wessel 2009) bruker begrepet «flexible order» om interaksjonen med fremmede i byrom, der samtidens urbane mentalitet er preget av en likegyldighet: «I could be here or anywhere, I don't care». Amin og Thrift (2002) hevder også at individer og grupper ikke samhandler med hverandre. Ifølge Henriksen og Tjora (2014) trenger mennesker (i norsk kontekst) ofte et interaksjonspåskudd, som innebærer at man må ha en felles årsak som legitimerer sosial kontakt, for eksempel mellom foreldre med barn på lekeplassen eller mellom hundeeiere og noen med interesse for hunder. Tjora (2016) viser til begrepet «passiare konfigurasjoner», som knytter sosial samhandling til fysisk-materielle elementer på ulike lokasjoner i rommet som legitimerer sosial kontakt, enten de er langs linjer i rommet, krysninger eller i bestemte soner.

Lofland (1973, i Bodnar 2015) hevder at relasjoner mellom fremmede i byrom skaper en form for respekt overfor mangfold og toleranse. Med utgangspunkt i prinsipper om interaksjon, som forstått gjennom Goffman (1966), viser Lofland (1998) til en rekke relasjoner mellom andre, som kan knyttes til måter mennesker i byrommene interagerer og samhandler med hverandre på (Lofland 1998). De sosiale relasjonene kaller Lofland (1998) for «person-to-person-connections» og består av relasjoner som skiller «public realm» fra semi-private og private sfærer.

Møtet med sosialt mangfold

Både Florida (2003, 2005), Jacobs (2000) og Sennett (1996) representerer et perspektiv på sosialt mangfold der møtet med annerledeshet bidrar til økt toleranse og kreativitet. Dette er i tråd med kontakthypotesen til Allport (1954, i Wessel 2009), der møtet med sosialt mangfold og fremmede bidrar til færre fordommer mot de det gjelder (Wessel 2009).

Selv om Sennett (2008 [1970]) argumenterer for sosialt mangfold i byplanleggingen, peker han likevel på at annerledeshet kan senke komfortnivået hos individene. Ifølge Bourdieu (1999) kan dette forklares med hvilken posisjon man har i det sosiale rommet, som kan bli gjenspeilet i det fysisk-materielle rommet. Med andre ord vil det si at ubehaget oppstår i fysisk nærhet til andre og at graden av ubehag er koblet til hvor stor sosial avstand man opplever mellom hverandre,

ut fra sosial posisjon og væremåte (habitus) (Bourdieu 1999). Berger og Luckmann (1991) mener at man gjør en øyeblikkelig vurdering av mennesker man møter og kaller dette for en typifisering av mennesker gjennom visuelle trekk. På denne måten kan det argumenteres for at mennesker i byrommet umiddelbart kategoriserer mennesker i egne grupper. Relatert til sosial posisjon og like preferanser (Bourdieu 1999), kan mennesker umiddelbart identifisere seg med noen fremfor andre gjennom visuelle trekk, slik Maffesolis begrep om «neo-tribes» innebærer (Maffesolis 1996, i Clementsen 2017). Dette kan knyttes til det Tjora (2019) kaller for en *segmental-selektiv samhörighet*, der man «velger ut» hvem man ønsker å tilbringe tid med, som samtidig begrenser graden av fellesskap, basert på sosiokulturelle og sosioøkonomiske prinsipper.

Med tanke på privatiseringen av offentlige byrom og den resulterende kommersialiseringen, hevder Zukin (1995) at byens *public realm* består av en arena for en ny kultur koblet til kommersialisering og kontroll, med konsekvenser for sosial identitet. Med dette viser hun til de sosiale implikasjonene homogenisering av offentlige byrom har, der ekskludering kan foregå gjennom symbolikk og skjeve maktforhold, som viser til hva som er passende og ikke. Det er gjerne i denne forbindelse at attraktive byrom kan kobles til en gentrifiseringsprosess, i tråd med en ny kulturell livsstil (Harvey 2008). Som Mitchell (1995, 2003) peker på, blir denne kulturen reproduisert gjennom romlig produksjon av nye byrom, der resultatet kan være en begrenset offentlighet og et kontrollert sosialt mangfold.

2.3 Endringer i byrommet

Innenfor arkitektur er urbanisme ofte ansett som et fagfelt om kunsten å bygge byer og vitenskapen om kontrollering av byvekst, form og struktur, innenfor rammene av urbanisering og transformasjon (Aspen & Pløger 1997). Mens et sosiokulturelt perspektiv viser til utfoldelsen av det sosiale livet i byen, har arkitekturen som sitt formål å ramme inn det sosiale livet gjennom et fysisk-materielt landskap. Arkitektur som landskap av bygninger og fysiske innretninger er derimot ikke bare en ren estetisk opplevelse for mennesker. Bak produksjonen av arkitekturen ligger overordnede politiske og økonomiske strukturer, som har en direkte og indirekte innvirkning på menneskers hverdagsliv (Jones 2009; Andersen & Røe 2016, 2017a, 2017b).

Andersen & Røe (2017b) illustrerer eksempelvis at arkitektens produkt er et produkt i seg selv, i relasjon til sin samtid gjennom form og estetikk, men også som en del av et større økonomiske og politiske system, som i dag er tilknyttet en nyliberal urbanisme (Holsen 2018). I kraft av å

være arkitektoniske objekter blir arkitektur omsatt i et marked med kjøpere og selgere, og blir dermed kommodifisert, eller gjort om til en vare. Arkitekturen blir dermed avhengig av kjøperens sosioøkonomiske status og betalingsevne, som igjen viser til hvilken type arkitektur og omgivelser vedkommende har råd til (Andersen & Røe 2017b).

Byplanhistorisk fremstilling

Utgangspunktet for den klassiske bysosiologien i forrige delkapittel var en hurtig urbanisering og byvekst på 1700- og 1800-tallet. På samme tid vokste den planlagte byen frem, som et svar på byens økte sosiale utfordringer, deriblant trangboddhet, dårlig helsetilstand blant befolkningen og forurensing fra byens industri (Kim & Short 2008). Svarene på de sosiale problemene viste seg blant annet gjennom endringer i byens form og struktur, med nye bymodeller og inngrep i byens sosioromlighet (Kim & Short 2008, s. 34). Eksempelvis tok Baron Haussmann, Daniel H. Burnham og Le Corbusier utgangspunkt i en designorientert tilnærming (Kim & Short 2008).

Burnham bidro til skapelsen av *City Beautiful Movement* i USA, en bevegelse «...that sought to rebuild public spaces with grand designs and imposing processions» (Kim & Short 2008, s. 37). Tanken bak *City Beautiful Movement* var inspirert av Haussmann og kan sies å handle om en virkelighet basert på et behov om å gjøre byen attraktiv igjen, for å ta grep om sosiale utfordringer manifestert i det urbane landskapet, men på bekostning av mange med lavere velstand og færre muligheter til å nyte av godene som byfornyelsen var tenkt å bringe.

For eksempel ble Haussmann beordret av Keiser Napoleon III til å utføre en omstrukturering av byen, «...making Paris a spectacularly beautiful city, a healthy city and a city where the mob was under firm control» (Kim & Short 2008, s. 36). Haussmann gikk til verks og sanerte hjemmene til 15 000 mennesker og ga de gamle nabolagene en ny gateutforming, til fordel for militærtroppene, med oversiktlige, brede og rette bulevarder, som gjorde det vanskeligere å sette opp barrikader. I tillegg flyttet han byens sentrum til den nordvestlige og velstående delen av byen, som var ansett som tryggere (Kim & Short 2008). Burnham, på sin side, ønsket å fornye Chicago gjennom sin kjente plan fra 1909, der formålet var å skape orden gjennom nye forbindelser, sanering av slumområder og utvidelse av parker (Hall 2014). Intensjonen var «...to restore to the city a lost visual and aesthetic harmony, thereby creating the physical prerequisite for the emergence of a harmonious social order» (Boyer 1978, s. 272, sitert i Hall 2014, s. 207).

En annen innflytelsesrik arkitekt og byplanlegger inspirert av Haussmann, var Le Corbusier, som ønsket å gi det nye Paris hans «... vision of an ideal order» på tidlig 1900-tallet (Hall 2014, s. 239). Hans sentrale byplangrep bygget dermed på et «ovenfra- og ned»-perspektiv på byen, der fysiske designløsninger skulle løse økende sosiale utfordringer. Hans byplangrep innebar å sanere hele byområder med slumtendenser, nye og høye bygninger skulle posisjoneres i det urbane landskapet for å skape geometriske forhold og segregert gatestruktur i byens sentrum, med motorveier for motorisert hypermobilitet, på bekostning av et gatenettverk for gående. Landskapet skulle også baseres på soneinndeling, der hvert delområde hadde sin særegne funksjon (Hall 2014).

Blant andre inspirerte Le Corbusier særlig Robert Moses i New York og hans tilnærming til byfornyelse av sentrum, men også nye boligprosjekter i flere amerikanske byer, slik som Pruitt-Igoe (Hall 2014). Den senmodernistiske byplanleggeren Robert Moses var kjent for byggingen av rimelige boliger, i tillegg til nye parkanlegg, broer, tunneller og motorveier (Hall 2014). På samme tid led saneringen av sentrumsområder til forflyttingen av arbeiderklassen, begrunnet av at «...the working classes had no special place in the inner city» (Hall 2014, s. 278). Det autoritære planleggingsregimet han ledet i New York skapte etter hvert sterke motreaksjoner fra en rekke protester fra nabolagene som stod i fare for å bli sanert, deriblant fra aktivisten og arkitekturjournalisten Jane Jacobs (Hall 2014).

Materielt rom og sosialt liv – arkitekturdeterminisme?

Arkitekturens rolle i hverdagslivet er illustrert gjennom de sosiale implikasjoner dette medfører, som når kontroll gjennom arkitektur og design er benyttet som strategier for å oppnå en ryddig og oversiktlig bruk av rommene, tilknyttet spørsmål om hvem og hva som bør kontrolleres, på hvilket grunnlag (Davis 1992; Lofland 1998). Tonkiss (2017, s. 874) viser til hvordan arkitekter og urbane designere forestiller seg det sosiale livet i byen som «the problematic or potential human environment which spatial interventions will seek to adress». Samtidig hevder Røe (2015, s. 53) at denne forestillingen om det sosiale livet «sjelden [er] knytte til grundige analyser av hvem som vil bruke rommene mellom dem, og hvilke praksiser som vil utvikles der».

Uten grundige analyser av samspillet mellom materielle rammer og sosialt liv kan resultatet bli arkitekturdeterminisme. Arkitekturdeterminisme omhandler en forventning om direkte årsakssammenheng mellom design og atferd, der endringer gjennom fysiske elementer i rommet innehar intensjonen om å skape sosiale endringer (Andersen & Røe 2011b). Fenomenet

fremstår som problematisk fordi forventningen bygger på en tro på at man kan styre og løse sosiale problemer gjennom fysisk planlegging, der utfallet kan ha uheldige sosiale implikasjoner (Andersen & Røe 2017b). Et eksempel på slik arkitekturdeterminisme kan sies å være bruken av Oscar Newman sitt begrep om «defensible spaces» i håp om å kontrollere avvikende atferd gjennom design (Hall 2014). I lys av det mislykkede boligprosjektet Pruitt-Igoe kom han frem til en teori om viktigheten av å ha halvprivate rom, ikke bare rene private eller offentlige rom. Med halvprivate rom, som følge av delvis eierskap, utenfor boligen, ville føre til en sosial kontroll gjennom et ønske om å vedlikeholde utearealene (Hall 2014). Et annet eksempel er hvordan Jacobs (2000) inspirerte «New Urbanism»-bevegelsen, i troen på å skape fellesskap gjennom en bestemt utforming av offentlige byrom (Talen 1999).

Sosiologen Lofland (1998) påpeker likevel at det fysisk-romlige påvirker det sosiale, men som en uavhengig variabel. Den kan påvirke hvordan interaksjon oppstår, hvem som interagerer med hvem og innholdet av interaksjonen (Lofland 1998, s. 181). For eksempel forsøker Tjora (2016, s. 48, original kursiv) å bidra med «passiare konfigurasjoner» som et forsøk på å «*planlegge det sosiale heller enn at levende liv forventes å oppstå*».

Samtidens attraktive byrom og stedsutvikling

Jacobs beskriver i boka *The Death and Life of Great American Cities* (2000 [1961]) en kritikk av arkitecturegoismen og tilnærmingen til den modernistiske byplanleggingen som Moses representerte. Jacobs (2000) var opptatt av å bevare det karakteristiske ved nabolagene og det offentlige gatelivet. Hun argumenterte for tetthet, flerfunksjonalitet, sosial miks og sosial kontroll og trygghet gjennom «eyes on the street», i tillegg til medvirkning i planleggingen nedenfra-og-opp. I ettertid har hun inspirert særlig to innflytelsesrike skikkelser innen byplanlegging og -utvikling, både Jan Gehl (1971) og Richard Florida (2003, 2005).

Ifølge Jacobs (2000) og Florida (2003, 2005) er sosialt mangfold sentralt i byens økonomi, nært tilknyttet tetthet, variert og spennende arkitektur, rikt tilbud av kulturinstitusjoner, spisesteder og opplevelser på gateplan. Florida (2003, s. 8) mener at kreativ kapital, skapt av den *kreative klasse*, vil «... power regional economic growth», samtidig som at «... these people prefer places that are innovative, diverse, and tolerant». Han mener den kreative klasse, bestående av tolerante, talentfulle og høyt utdannede mennesker, vil være tiltrukket av sosialt mangfold (etnisiteter, livsstiler, livssvalg), i tillegg til arkitektonisk mangfold og spennende arkitektur samt tjeneste- og tilbudsmangfold (inkludert restauranter og kulturinstitusjoner) (Florida 2005).

Slike urbane kvaliteter vil dermed gjøre byen attraktiv, og til gjengjeld skape en byvekst og økonomisk utvikling gjennom teknologi, talent og toleranse (Florida 2005).

I nyere tid er dette blitt kjennetegnet på den kulturdrevne byutviklingen, der attraktivitet er blitt en politisk strategi for å oppnå mangfold og økonomisk vekst (Zukin 1995). For å skape attraktive og levende byrom i transformasjonsområder er det i dagens byutvikling fokus på «livet mellom husene», en menneskeorientert tilnærming til byplanlegging (Gehl 1971).

I likhet med Jacobs (2000) mente Gehl (1971) at funksjonalistiske planleggingsprinsipper prioriterte det fysiske miljøet over det sosiale, som resulterte i livløse byer. Gehl (1971) mente at byplanleggingen må inkludere dimensjoner av det sosiale miljøet. Kjernen i hans tankegang kan sies å være at utformingen av det fysiske urbane landskapet innehar en betydelig påvirkning på sosiale muligheter og sosiale mønstre av mennesker (Gehl 1971). Han mente at sosiale opplevelser var den dimensjonen ved planlegging som var mest forsømt av dem alle, på grunn av hvordan samfunnets og planleggerens interesser i rasjonalitet, teknologi og økonomi skapte opplevelsesfattigdom (Gehl 1971). Sosiale opplevelser er «...et af de områder, hvor den fysiske planlægning påvirker de sociale muligheder kraftigst og mest direkte» (Gehl 1971, s. 53).

Inspirert av middelalderbyen så han for seg å legge til rette for sosiale opplevelser i gater og torg gjennom fysisk tilrettelegging av aktiviteter (Gehl 1971). Han påpekte at «De levende, offentlige miljøer oppstår ikke lenger af sig selv, men må opbygges omhyggeligt med anvendelse af alle de eksisterende muligheder» (Gehl 1971, s. 59). For å få til et byliv lik det uplanlagte livet i middelalderbyen måtte man derimot fysisk tilrettelegge for det. Han mente at de eksisterende mulighetene er blitt spredd, privatisert og begrenset. Som alternativ og motsatt strategi, oppsummerte han følgende: «...at samle, integrere, offentliggøre, invitere, inspirere og stimulere aktiviteter» (Gehl 1971, s. 65). Arbeidet mente han derfor burde handle om «...de muligheder og begrænsninger, der knytter sig til menneskets sanser og til menneskelig aktivitet som fænomen og som oplevelsestilbud» (Gehl 1971, s. 65). Et offentlig miljø ville dermed lettere oppstå dersom man frigjorde «bundne muligheder», som tilrettelegging for sosiale og rekreative aktiviteter og dermed gi rom for menneskers behov for utfoldelse og kontakt (Gehl 1971, s. 65).

Med utgangspunkt i empiriske studier utført i København og eldre italienske byer har Jan Gehl vist hvordan man kan studere byrom gjennom en observasjonstilnærming som teller antall mennesker i byrommet og hva de gjør i byrommet til ulike tidspunkter på dagen (Gehl & Svarre 2013). Gjennom denne kvantitative og atferdsbaserte tilnærmingen til byromsbruk og byliv har

han utarbeidet et verktøy med 12 kvalitetskriterier, som skaper «universelle» regler for hva som definerer gode og dårlige byrom (Gehl 2010). Kvalitetskriteriene som er basert på tre kategorier, nemlig trygghet, komfort og nytelse, har til hensikt å rangere forutsetninger for byliv og hvor attraktivt byrommet er for mennesker. Dessuten vektlegger han aktiviteter, den menneskelige skala og estetiske omgivelser (Gehl 2010).

Gehl (1971, 2010) forstår bylivet som bestående hovedsakelig av *nødvendige* og *valgfrie* aktiviteter. Mens nødvendige aktiviteter foregår «under alle forhold» og innebærer «de aktiviteter den enkelte er mere eller mindre nødt til at utføre: at gå til arbejde eller i skole, at vente på bussen, bringe varer du, osv.», består «de overvejende rekreative, valgfrie aktiviteter» av aktiviteter «den enkelte måtte have lyst til: at promenerer, at stå for at se byen, at sitte for at nyde udsigten eller det gode vejr» (Gehl 2010, s. 30). De valgfrie aktivitetene fremheves, fordi det er gjennom disse at sosiale opplevelser oppstår og som samtidens bysamfunn sentrerer seg rundt (Gehl 1971, 2010).

I dag har Jan Gehls idéer om levende og attraktive byrom gjort ham til en anerkjent internasjonal urban designer. Gjennom konsulentfirmaet, Gehl Architects, har Gehl fått en stor innflytelse i bypolitikken til en rekke byer verden over. McNeill (2009, s. 161) viser til «an increasing interest in policy directions that sustain or reinvigorate existing buildings for a mix of commercial purposes», og det er gjerne i denne sammenhengen at Gehl trekkes frem som en nøkkelspiller. Gehl har bidratt med sin strategi for offentlige byrom i *døende* og *privatiserte* byer (1971), med sin «...advocacy of urban design and place-making as a means of improving the social life of central cities...» (McNeill 2009, s. 165). Hans idéer om byliv fra 1960- og 1970-tallet kan sies å passe godt i en politisk-økonomisk kontekst der det i avindustrialiserte og forfalne sentrumsområder benyttes en entreprenørlogikk for å skape økonomisk vekst gjennom attraktivitet og «byliv».

Det kan imidlertid stilles spørsmål ved måten hans idéer iverksettes i byplanleggingen. Gehl (2010, s. 16) ser for seg hvordan mennesker som inviteres til estetiske opplevelser og offentlig liv i bykjernen kan bidra til et sosialt mangfold, i et demokratisk og inkluderende bysamfunn. Ettersom hans idéer iverksettes innenfor økonomiske premisser som favoriserer konkurransedyktighet og bidrar til kommersialisering av offentlige byrom, kan tilnærmingen utsettes for samme type kritikk som Florida (2005) og *den kreative byen*, der markedsføringen av mangfold, kultur og estetikk bidrar til å skape sosial segregasjon og homogeniserte byrom på grunn av gentrifiseringsprosesser (Bergsli 2015; McNeill 2009).

Det kan hevdes at den politiske satsingen på den kreative klassen, som i realiteten kategoriseres som en øvre middelklasse (McGuigan 2009), går på bekostning av marginaliserte grupper. Slik kan politikken kritiseres for ikke å være sosialt bærekraftig i et rettferdighetsperspektiv, fordi politikken satser på attraktivitet («liveability») for noen få fremfor livskvalitet og levekår for en bredere samfunnsgruppe (Fainstein 2005). Dette er eksempelvis illustrert gjennom Gehl sitt skille mellom *nødvendige* og *valgfrie aktiviteter*, en klassifisering som kan sies å være for generell og grovmasket til å fange opp de mer nyanserte sidene ved bruken av offentlige byrom og hvem bylivet består av (Bjerkeset & Aspen 2018, 2020). En slik tilnærming kan dessuten kritiseres for dekontekstualisering og essensialisme, der universell design skaper en forventning om at de samme kvalitetskriteriene skaper byliv i ulike kontekster. Ifølge Røe (2014) kan slike forventninger minne om arkitekturdeterminisme.

2.4 Sosial produksjon av rom

Planleggere og arkitekter, særlig fra modernismen, har ofte fokusert på byrommet som et abstrakt rom, uten videre å ta hensyn til mennesker og det sosiale livet i det urbane landskapet. Én av teoretikerne som har kritisert denne romforståelsen er Henri Lefebvre. Det abstrakte rom er gjerne fremstilt som et avgrenset og absolutt rom i seg selv, forstått som en kontainer man kan fylle med elementer og mennesker (Lefebvre 1991). Ifølge Lefebvre (1991) må rom heller bli forstått som *sosiale*. Rom kan ikke eksistere uten menneskers inngripen, fordi mennesker aktivt produserer og reproducerer rommet gjennom aktør-struktur-relasjoner. Lefebvre (1991) hevdet at hvert samfunn har rom som gjenspeiler overordnede sosiale relasjoner og måter å leve på, basert på hvilken produksjonsmåte som dominerer. I det moderne kapitalistiske samfunn produserer mennesker dermed kapitalistiske rom, nært tilknyttet det materielle landskapet og det praktiserte og erfarte hverdagslivet i rommet (Lefebvre 1991).

Det sosiale og relasjonelle rommet produseres av et trialektisk forhold mellom det *begrepsliggjorte* rommet, det *levde* rommet og det *oppfattede* rommet, der prosessene til enhver tid vil overlappe med hverandre. Som et diskursivt rom er det *begrepsliggjorte* rommet fylt med symbolsk betydning og samfunnets ideologi gjennom «...scientists, planners, urbanists, technocratic subdividers and social engineers ... all of whom identify what is lived and what is perceived with what is conceived» (Lefebvre 1991, s. 38). Som et *levd* rom gjenspeiler rommet hvem som bruker det og hvordan de bruker rommet. Her vil mentale forestillinger og oppfatninger om muligheter og begrensninger i rommet være tilknyttet rommets materialitet gjennom fysiske og arkitektoniske objekter. Måten å snakke om det levde rommet på, dominerer hverdagslivet fordi rommet er preget av forestillinger fra det begrepsliggjorte

rommet (Lefebvre 1991). *Romlig praksis* er det oppfattede rommet som viser til hvordan det fysiske rommet er kjennetegnet av sosiale praksiser, som består av hverdagsrutiner for individer og grupper i rommet (Lefebvre 1991, s. 38). Ved å se på rommet i lys av det materielle og sosiale rommet kan romlige praksiser produsere kunnskap om hverdagslivet slik det er forstått gjennom større overordnede samfunnsstrukturer.

Hverdagslivet som et performativt rom

Lefebvre (1991, s. 40) påpeker at den konseptuelle triaden ikke kun er en abstrakt modell i seg selv for å forstå hvordan rommet er sosialt produsert, men han tilbyr ingen konkrete tilnærminger for hvordan de ulike prosessene kan la seg studere empirisk. På den annen side kan man implisitt tolke hverdagslivet, det levde og praktiserte rommet, som utgangspunktet for en analyse av rommet (Merrifield 1993).

Menneskers hverdagslivspraksiser og erfaringene de tilegner seg gjennom bruk av byrom gir mening til rommet. Lefebvre (1991) benytter ikke begrepet «sted» direkte, men gjennom det levde og praktiserte rommet kan det sies at rommet blir til et sted som hverdagslivets handlinger og aktiviteter gir mening til (Cresswell 2004). Videre kan det sies at en dynamisk forståelse av stedsbegrepet, som blant andre Seamon (2000, 2014) benytter, kan vise hvordan romlige praksiser produserer og reproducerer stedet basert på menneskers daglige rutiner og relasjoner til andre mennesker i rommet og til rommet.

Studier av arkitektur har benyttet en politisk-semiotisk tilnærming for å forstå hvordan det abstrakte og begrepsliggjorte rommet er gitt mening gjennom de representasjoner arkitekturen symboliserer, der arkitektur er lest som tekst. Lees (2001) argumenterer imidlertid for at en kritisk arkitekturgeografi ikke kun bør lese rommet som «tekst», men også hvordan rommet er praktisert gjennom kroppslig erfaring – og dermed hvordan praksiser i seg selv gir rommet mening. I denne tilnærmingen viser Lees (2001) særlig til *ikke-representasjonell teori* (Thrift 1996). Formålet er å studere byen gjennom hverdagslige praksiser, som legger vekt på det *performative* fremfor det *diskursive*. For å forstå hvordan det levde og praktiserte rommet består av det konkrete hverdagslivet som finner sted i byrommet (Lefebvre 1991), og hvordan hverdagslivet gir mening til rommet, kan det være mer fruktbart å forstå rommet gjennom kroppen og de bevegelser kroppen gjør i rommet.

Stedsforståelsen bygger på en tankegang om at menneskers kroppsliggjorte erfaring gjennom rytmer og bevegelser i rommet definerer hvordan rommet er produsert som sted (Cresswell 2004). Både Seamon (1980) og Thrift (1996) anvender denne stedsforståelsen, med

utgangspunkt i Merleau-Pontys (2012 [1962]) fenomenologiske tilnærming og begrepet «body-subject» (Cresswell 2004). En slik dynamisk forståelse av hva som er essensialistisk ved rommet står i kontrast med det humanistiske geografer, slik som Relph (1976) og Tuan (1977) mente utgjorde idéen om et sted. Sistnevnte geografer forstod essensen som noe iboende ved stedet, gjennom autentisitet og en urokkelighet, mens en dynamisk essensialistisk stedsforståelse tillater dialektiske prosesser, formet gjennom praksiser (Cresswell 2013).

Massey (1993) kritiserer denne statiske stedsforståelsen for sin utilstrekkelighet i samtidens globalisering og «time-space compression», i kraft av en anti-essensialistisk forståelse av sted. Hun kaller denne progressive tilnærmingen for en «global sense of place» (Massey 1993, s. 69-70), der stedsfølelsen og -identiteter blir til gjennom forskjellige og konfliktfylte menneskelige relasjoner i tid og rom. Denne relasjonelle stedsforståelsen bidrar til å forstå hvordan hverdagspraksiser er resultatet av sosioromlige prosesser på tvers av rom og skalanivå.

Forståelsen av praksiser som kroppsliggjorte må derfor sees i sammenheng med overordnede sosiale strukturer, med hensyn til maktrelasjoner i aktør-struktur-forholdet. Ifølge Lees (2001) kan dermed det performative rommet vise til et politisk rom, gjennom kulturelle praksiser (Mitchell 2003). Betydningen av stedet kan reflektere det politiske og kulturelle rommet, der sosiale normer om atferd og handlinger kan vise til hvordan noen brukergrupper i mer eller mindre grad føler seg sosialt inkludert i byrommet (Cresswell 1996). I neste delkapittel vil det sosialt produserte rommet som politisk rom bli ytterligere redegjort for, gjennom forståelsen av Lefebvre (1996 [1968]) sitt perspektiv om *retten til byen*.

I studier av det levde og praktiserte rommet er det likevel aktuelt å forstå praksiser ut fra et rent aktørperspektiv. Selv Lefebvre (1991) var opptatt av det fenomenologiske rommet, og hvordan individer praktiserer byen og byrommets rytmer og i så måte skaper ulike aktiviteter (Lefebvre 1996; Amin & Thrift 2002). Seamon (1980) bruker begrepet «time-space-routines» for å forstå hvordan et rom kan brukes på forskjellige måter til samme tid, gjennom å følge individers hverdagsrutiner. Dersom ulike typer hverdagsrutiner er manifestert i rommet til samme tid, forstår Seamon (1980) dette som en «place-ballet», som har likheter med Jacobs (2000) «street ballet», om det sosiale livet på gata. En annen måte å forstå hvordan rommet er praktisert på, kan være å undersøke hvilke «urbane fotspor» som er synlige i byrommet (Amin & Thrift 2002). Fotspor viser til hvordan rommet er koblet til menneskelige relasjoner på tvers av tid og rom, som et rom og sted som hele tiden produseres og reproduseres gjennom menneskelige relasjoner (Lefebvre 1991; Amin & Thift 2002; Massey 2005).

Menneskers opplevelse av byrommet

Med begrepet «person-or-people-experiencing-place» betegner Seamon (2014) menneskers opplevelse av steder som dynamiske og foranderlige. Dette bygger på en antakelse om at det ikke er materielle (fysiske) elementer som gir mennesker en bestemt opplevelse (statisk forståelse), men at opplevelsen er avhengig av relasjonen mellom individet og stedet samt møtet mellom individet og stedet som inntreffer «der og da», som avgjør hvordan mennesker opplever stedet. Clementsen (2017) betegner begrepet «sosiomaterielle dynamikker» i forståelsen av hvordan opplevelsene er avhengig av *hvem* som bruker byrommet og *hvem* de andre i rommet er, som igjen påvirker hvilken bruk de foretar i rommet og hvordan de utfører denne. Slik kan mennesker «...have forskjellige opplevelser af det samme byrum, og det samme menneske kan ligeledes have forskjellige opplevelser af det samme byrum på forskjellige tidspunkter...» (Clementsen 2017, s. 13).

Hvilken betydning steder har for mennesker, vil derfor variere med de opplevelser man har av stedet. Relasjonen mellom mennesket og stedet kan sies å vise til hvilken tilknytning mennesker har til stedet, hvilken stedsfølelse de får av stedet og hvordan de identifiserer stedet (Manzo 2003). For eksempel kan hverdagslige rutiner og romlige praksiser være en indikator på stedstilknytning (Clementsen 2017), og hvorvidt identifikasjonen med stedet oppleves som positiv eller negativ kan være avhengig av graden mennesker føler seg komfortable med stedets omgivelser, både sosialt og materielt (Relph 1976; Cresswell 1996; Clementsen 2017). Seamon (2014) forstår stedstilknytning som avhengig av prosesser som stedsinteraksjoner, stedsidentitet, «place release», stedsrealisering, stedsdannelse og stedsintensivering. Hver av prosessene viser til hvordan relasjonen til stedet forandrer seg over tid, og bidrar til å forsterke eller svekke individers emosjonelle bånd til stedet.

Den sosioromlige dialektikken – en interaksjonistisk tilnærming

Én måte å tilnærme seg forholdet mellom sosiale praksiser og representasjoner om rommet er gjennom en *interaksjonistisk* tilnærming. Lees (2001, s. 75) mener at en kombinasjon av en politisk-semiotisk og performativ tilnærming tilsvarer Lefebvres (1991) forståelse av rommet ut fra trialektiske prosesser. Lees (2001, s. 75) poengterer at kombinasjonen «recognizes that meaning is not something fixed but is ongoing and continually produced through practice, for human action itself is forever unfinished». Dette viser til behovet for en relasjonell tilnærming til rom og sted (Massey 2005).

Lees (2001) forklarer at arkitekturens symbolske makt kan sees i sammenheng med brukerens oppfatning av rommet og praktiserte handlinger. Tilnærmingen har som hensikt å vise hvordan symbolsk makt ikke nødvendigvis er praktisert av brukere, der brukere kan oppfatte annen bruk enn den som er intendert, eksemplifisert gjennom hvordan det levde rommet kan oppstå i konflikt med det begrepsliggjorte og planlagte rommet (Mitchell 2003). Makt gjennom bruk av byrommet kan videre vise til hvordan byrommets praksiser virker «privatiserende» og ekskluderende overfor andre grupper (Mitchell 2003). Slik kan man også forstå hvordan offentlige byrom er formet gjennom en dialektikk mellom visjoner av samme rom gjennom ulike aktørgrupper (det planlagte vs. det levde rommet) (Mitchell 2003, s. 128). Dessuten kan en slik tilnærming vise til hvordan rommet som sted bidrar til identifikasjon og identitetsutvikling, ved å forstå hvilke relasjoner mennesker har til stedet (Lees 2001).

2.5 Demokratiske og sosialt inkluderende byrom – Retten til byen

I teorien om en sosialt rettferdig by vektlegger Mitchell (2003) betydningen av offentlige byrom. Sentralt i teorien er perspektivet om *retten til byen*, slik han tolker Lefebvre (1996). Perspektivet oppstod som en reaksjon på Hausmanns planlegging av Paris, der Lefebvre snakket om en «reappropriation of space by workers» i en sosialt ekskluderende by (Kofman & Lebas 1996, s. 18). Perspektivet har fått økt popularitet blant «policymakers», akademikere og aktivister det siste tiåret, som Purcell (2014) mener har resultert i at begrepet mer eller mindre har mistet sin opprinnelige betydning. Oppgaven forstår perspektivet som en kollektiv rett til byen, som både er «... like a cry and a demand» (Lefebvre 1996, s. 158), og vektlegger Mitchells tolkning (2003).

Lefebvres fokus på byen er sentralt, fordi byen representerer det *offentlige* og heterogene livet, til forskjell for det *private* og homogene livet på landsbygda. Møtet med annerledeshet i byens offentlige rom viser til hvordan innbyggerne må forholde seg til andre og konstant forhandle om «the shape of the city, the terms of access to the public realm, and even the rights to citizenship» (Mitchell 2003, s. 18). Denne deltakelsen i bylivet viser til hvordan byen som *oeuvre* er et samfunnsprosjekt, om forhandling om livsstiler i, bruken og formen av byen, samt menneskers utfoldelse gjennom kreativitet, informasjon, symboliske og lek (Lefebvre 1996; Mitchell 2003). Ifølge Lefebvre (1996, s. 174) er «The right to the *oeuvre*, to participation and *appropriation* ... implied in the right to the city».

På den annen side er byen som *oeuvre* fremmedgjort gjennom kapitalisme og eiendomsforhold (Mitchell 2003; Purcell 2014). Mens «the urban» er Lefebvres fremtidsvisjon av samfunnet, er

byen som fremmedgjort *oeuvre* kalt for «the city» (Purcell 2014). Denne har erstattet innbyggernes deltakelse i skapelsen av byen med kapitalistisk romproduksjon og eiendomsforhold, der private aktører er mer interessert i utbytte og økonomiske interesser heller enn skapelsen av en sosialt inkluderende by. Gjennom kapitalistisk romproduksjon og eiendomsforhold kan de private aktørene lovlig ekskludere uønskede mennesker (Mitchell 2003).

I denne sammenheng er begrepet om appropriasjon brukt, som en måte å bevisstgjøre innbyggerne og «ta tilbake» det urbane livet fra fremmedgjøringsprosessen: «In claiming a right to the city, inhabitants take urban space as their own, they appropriate what is properly theirs» (Purcell 2014, s. 149). Dermed kan man si at *retten til byen* handler om en kamp mellom appropriasjon og eiendomsrettigheter (Lefebvre 1996; Mitchell 2003). Appropriasjon viser til bruksverdi, som sammen med innbyggernes behov og møtet med annerledeshet er sentralt i oppnåelsen av Lefebvres alternative samfunn (Purcell 2014).

Lefebvres humanist-marxistiske tilnærming, med inspirasjon fra både Heidegger og Marx, har blitt kritisert av blant andre Harvey, som innehar en mer strukturorientert tilnærming til byen som et kapitalistisk produkt (Purcell 2014; Kofman & Lebas 1996). På denne måten kan det sies at Lefebvre (1991, 1996) er mer opptatt av relasjonene mellom aktør og struktur, der betydningen av det levde og praktiserte rom gis mest oppmerksomhet i forståelsen av romproduksjonen.

I Mitchells (2003) teori om urban sosial rettferdighet handler retten til offentlig liv om muligheten til å kunne ta del i og være synlig i byens rom, uten å bli bortvist eller direkte ekskludert fra rommet. Mitchell (2003, s. 6) mener at sosial rettferdighet er praktisert og tilnærmer seg *retten til byen* gjennom fokus på hvem som har tilgang til offentlige byrom og hvem som er ekskludert. Gjennom den romlige triaden til Lefebvre (1991) forstår Mitchell (2003) offentlige byrom som sosialt inkluderende når rommet gjennomgår en radikal transformasjon av abstrakt rom til «differensiert» rom. Han forstår produksjonen av offentlige rom som bestående av relasjoner av rettigheter, og disse rettighetene må forhandles om i byrommet. Nærmere forklart mener han at offentlige byrom er produsert gjennom forhandlinger av juridiske rettigheter, der maktforholdet mellom partene utgjør et abstrakt eller differensiert rom. Kampen om rettigheter viser hvordan offentlige byrom er konstruert, brukt og transformert (Mitchell 2003, s. 29).

Utviklingen av offentlige rom handler om å skape rom for representasjoner («space for representation»). Det sosiale aspektet innebærer mennesker og gruppers synliggjøring av ønsker og behov gjennom en fysisk appropriasjon av rommet, der utfallet kan være anerkjennelse, motstand eller eksklusjon. Synliggjøringen av disse ulike behovene og gruppene utgjør byrommets offentlighet. Logikken bak gruppers representasjoner i rommet krever dermed ulike typer av offentlige rom, og det er først da at det fysiske aspektet ved rommet er gjeldende (Mitchell 2003, s. 33).

I tråd med byen som fremmedgjort *oeuvre* er gruppers representasjon i rommet utfordret av eiendomsforhold. Individens rett på eiendom og individens rett til appropriasjon møter spenninger, og gruppers synlighet i rommet står i fare for å bli begrenset. Dermed kan det praktiserte demokratiet reduseres til en begrenset offentlighet. Det er nettopp derfor Mitchell (2003) mener kampen om sosial rettferdighet gjennom offentlige byrom spiller en så avgjørende rolle, særlig innenfor en kontekst der utviklingstrekk i økende grad kan resultere i sosial eksklusjon, som følge av hvordan private eiendomsrettigheter kan begrense og bestemme bruken av byrommet. Med henvisning til debatten om offentlige byrom, kan man dermed ikke skape sosialt inkluderende byrom gjennom en fysisk tilrettelegging ene og alene, men at det skjer i et samspill mellom menneskers bruk av rommet og betingelser som påvirker denne bruken, slik som andre brukere av rommet, statlige inngripen og eiendomsrettigheter (Mitchell 2003). Til enhver tid vil offentlige byrom dermed være ekskluderende byrom, der mennesker forhandler om eksklusjon (Massey 2005), men Mitchell (2003) påpeker at det er nettopp dette samspillet av relasjoner i rommet som gjør rommet *offentlig*, i betydning av demokratisk og inkluderende.

Inkludering og appropriasjon

Cresswell (1996) tilbyr et begrepsapparat som belyser om individer eller grupper føler seg inkluderte eller ekskluderte i rommet. Begrepene *in-place* og *out-of-place* forklarer hvordan bestemte rom, eller steder, innehar sosiale strukturer som forventer bestemte former for atferd. Atferden er knyttet til et normativt landskap som forteller hvilke aktiviteter og måter å utføre disse på, som er passende eller ikke. Når individer handler i tråd med det normative landskapet, er de *in-place*. Tilsvarende er de *out-of-place* dersom de overskrider det. Landskapet er knyttet til en ideologi, som han forstår som bestemt ut fra sosioromlige praksiser, der maktforhold utøves mellom sosiale grupper i rommet. Ved å analysere «forstyrrelser» i det normative landskapet, kan man forstå hvordan hverdagslivet er betinget av overordnede betingelser og på

hvilken måte rommet er ekskluderende (Cresswell 1996; Mitchell 2003). Slik kan man si at Goffmans samhandlingsnormer (1996) får en politisk betydning.

Franck & Stevens (2007) tilbyr et overordnet perspektiv som kan benyttes analytisk for å forstå graden av offentlighet, eller hvordan oppfatninger av bruken av byrommet er preget av muligheter og begrensninger. For å undersøke samspillet mellom fysiske og sosiale forhold i byrommet, tar de utgangspunkt i begrepene *loose space* og *looseness*.

Kjernen i begrepene er menneskers aktiviteter i rommet og deres oppfatning av hvordan rommet kan brukes til deres formål, utover intendert bruk og eventuelle risikoer ved ønskede aktiviteter. Det er ikke bare tilgjengelighet, valgfrihet og fysisk-materielle elementer som viser til appropriasjonen og *looseness* av rommet, men evnen til å se muligheter og gripe dem. Begrepene *loose* og *looseness* utgjør enden av et kontinuum, med *tight* og *tightness* som det andre ytterpunktet. Dette er idealtyper som viser hvordan et offentlig byrom er oppfattet gjennom forholdet til det materielle landskapet og til andre som oppholder seg i rommet, enten som et mulighetsrom (*loose space*) eller som et begrenset rom (*tight space*).

Kvaliteter ved rommet og oppfattet bruk vil til en viss grad bidra til å muliggjøre (*looseness*) eller begrense (*tightness*) rommet. Franck & Stevens (2007, s. 17) viser til at mulighetsrommet gjerne er knyttet til kvaliteter som «mangfold og uorden», mens et begrenset rom er knyttet til det motsatte, nemlig «sikkerhet, homogenitet og orden». Gjennom tid, eller kontinuerlige dynamiske prosesser, kan rommet derimot utvikles som mer eller mindre muliggjort. Prosessene viser til spenningsforholdet mellom det kaotiske og kontrollerte rommet, som kan gjenspeile et normativt ideal om hvilke kvaliteter man anser gjør byrommet til et godt byrom. Eksempelvis kan Gehls byrom basert på trygghet, komfort og nytelse sies å være et kontrollert rom. Mitchell (2003) og demokratiske byrom gjennom konstante forhandlinger, kan derimot gjenspeile et kaotisk byrom. I tråd med Franck & Stevens (2007) kan oppfatningen om byrommet som åpent, tilgjengelig og inkluderende dermed sies å være basert på graden av bruks- og brukermangfold.

2.6 Tidligere empiriske studier

I en nordisk sammenheng finnes det få empiriske studier om utforming og bruk av byrom. Her velger jeg å ta for meg nordiske studier som er relevante for min studie. Dette inkluderer også studier fra New York og London fra Clementsen (2017) sin doktorgradsavhandling, som også er basert på en nordisk kontekst. På nabolagsnivå har Henriksen & Tjora (2014) i en norsk kontekst undersøkt hvordan sosial interaksjon på bydelsnivå oppstår, inspirert av Goffman.

Eksempelvis kom de fram til at man har et behov for å legitimere kontakt mellom fremmede gjennom *interaksjonspåskudd*. Tjora (2016, 2019) viser hvordan sosial interaksjon kan kobles til bestemte fysiske soner i rommet, som *passiare konfigurasjoner*. Til tross for at det er brukt i studier av nabolag, er begrepene om interaksjonspåskudd og passiare konfigurasjoner er relevante for min masteroppgave fordi det handler om sosial samhandling tilknyttet materielle rammer i det fysiske byrommet.

På byromsnivå har Aspen & Bjerkeset (2015, 2017) utført en studie av offentlige rom på Tjuvholmen i Oslo, innenfor en nyliberal byutviklingskontekst. Masteroppgavens case er i en lignende romlig kontekst i Oslo, men skiller seg fra Aspen & Bjerkeset sin studie på grunn av forholdet mellom kommunale og private aktørers eierskap, og fordi Christian Frederiks plass ligger ved et transportknutepunkt med mange «forbipasserende». I studien viser de til at privat eierskap, drift og forvaltning har påvirket hvem som bruker byrommet og hvordan rommet brukes, noe som bidrar til å begrense offentlighetsgraden. De trekker på det analytiske rammeverket til Franck & Stevens (2007), om *loose space*, for å undersøke samspillet mellom utforming og bruk.

På byromsnivå har Clementsen (2017) studert hvordan samspillet mellom det sosiale og materielle påvirker menneskers dynamiske opplevelse av utvalgte byrom innen en nordisk og internasjonal kontekst. Hun har en tilnærming som er lite anvendt i byforskning, der hun kombinerer relasjonene mellom mennesket, sosialt liv og materielt rom, som hun kaller *sosiomaterielle dynamikker*. For eksempel viser hun i en studie av Israels Plass og Biblioteksplassen i København hvordan møtet med sosialt mangfold påvirker individet og deres oppfatning av bruk av rommet på et emosjonelt, atferdsmessig, romlig og tidsmessig plan. I en studie av High Line (hevet turvei blant bygninger) i New York viser hun hvordan tilstedeværelsen av turister påvirker tidspunktet for når lokale innbyggere selv ønsker å bruke rommet. Studiene viser hvordan andre mennesker påvirker individets bruk av det materielle rommet og bruksopplevelsen av rommet. Hun viser også hvorvidt samspillet mellom sosialt liv og materielle kvaliteter på Pancras Square i London gir individene en opplevelse av komfort, avhengig av om de føler de hører til i rommet eller ikke. (Clementsen 2017). Studiene får fram viktigheten av å anerkjenne maktforhold i design av byrommet, og at man i utviklingen av byrom ikke bare fokuserer på hvordan forskjellige bruker byrommene, men også hvordan man gjennom design kan gjøre at mennesker føler seg komfortable med å bruke dem (Clementsen 2017).

2.7 Oppsummering og analytisk rammeverk

Dette kapitlet har sett på sosiokulturelle, designorienterte og politisk-økonomiske perspektiver på byens offentlige rom. Med bakgrunn i denne fremstillingen vil masteroppgaven trekke på en kombinasjon av alle (Carmona & Wunderlich 2012). Først og fremst vil det overordnede analytiske rammeverket være basert på den romlige triaden til Lefebvre (1991). For å undersøke det begrepsliggjorte rommet er det fokus på hvordan byutviklingsaktører tilnærmer seg produksjonen av byrom, med særlig vekt på deres rom- og stedsforståelse, med utgangspunkt i forestillinger om *byliv* (Gehl 1971, 2010). Deres forestillinger knyttes til en overordnet politisk og økonomisk kontekst (Jones 2009). For å undersøke det levde og praktiserte rommet vil oppgaven forstå steder som dynamiske og foranderlige (Seamon 2014), der relasjoner mellom mennesker og rommet påvirker muligheter og bruk av rommet gjennom *sosiomaterielle dynamikker* (Clements 2017). Praktiser er undersøkt som *time space routines* (Seamon 1980), og de ulike oppfatningene av det *sosiale territoriumet* (Lofland 1998) utgjør samhandlingsnormer (Goffman 1966) og kan si noe om hvem som er *in-place/out-of-place* (Cresswell 1996). Begrepsparet *loose space/looseness* brukes for å forstå den praktiserte og begrepsliggjorte offentlighetsgraden til rommet (Franck & Stevens 2007), som kan knyttes til hva som er *offentlig*, basert på Mitchell (1995, 2003), Kohn (2004) og Carmona & Wunderlich (2012).

3 Metodologi og datainnsamling

Denne masteroppgaven bygger på en kvalitativ tilnærming til forholdet mellom utforming og bruk av Christian Frederiks plass. I motsetning til kvantitative tilnærminger, der metodene har som mål å identifisere overordnede og brede samfunnsmønstre, har jeg valgt å gå i dybden av et utvalgt samfunnsfenomen gjennom bruk av kvalitative metoder (Thagaard 2009). Slik består masteroppgaven av en *intensiv forskning*, noe som betyr at jeg har kunnet studere opplevelser, prosesser og atferd gjennom en dyptgripende undersøkelse av ett fenomen (Winchester & Rofe 2016; Stratford & Bradshaw 2016).

Planleggingen og utformingen av offentlige byrom bygger gjerne på kunnskap fra formelle aktører som planleggere og konsulenter, i samarbeid med politikere og andre sentrale aktører, i dannelsen av bestemte visjoner og mål for et sted. Arkitekturens symbolske betydning for stedet kan bli undersøkt på strukturnivå, gjennom en politisk-semiotisk tilnærming, som leser arkitekturen som tekst. Samtidig har det vært lite fokus på hverdagskunnskap fra brukere av arkitekturen og det *performative rom*, både i planleggingspraksis og i arkitekturgeografi (Lees 2001). I denne masteroppgaven er formålet å benytte en *interaksjonistisk tilnærming*, som kombinerer det representasjonelle med det performative. Gjennom den performative tilnærmingen oppnår man kunnskap om byrom fra et aktørperspektiv, ved å studere aktiviteter, erfaringer og atferd i byrommet (Lees 2001). Målet er å fremheve betydningen av hverdagslivet i byen og hvordan en slik kunnskap er av betydning for planlegging og utforming av byrom.

Resultatet av masteroppgaven vil bestå av *relativ kunnskap*. Det vil si at produksjonen av kunnskap bygger på tanken om at det ikke finnes én universell sannhet om virkeligheten, som absolutt kunnskap bygger på, men heller et mangfold av sannheter og at virkeligheten konstrueres ulikt gjennom et samspill mellom aktører og strukturer (Blaikie 2007). Videre vil det si at kunnskapen er et resultat av forskerens posisjonalitet, valg og relasjonen mellom forsker og det som studeres. Oppgavens kunnskapsproduksjon og fremstilling av data og analyse er dermed bare én av flere mulige sannheter, konstruert av meg som forsker, mine avgjørelser og tolkninger av datamaterialet (Thagaard 2009). Dette kapitlet inneholder en redegjørelse og begrunnelse for metodiske valg, en diskusjon av etiske forskningsprinsipper og forskerrollen, og en gjennomgang av kvalitetssikring av reliabilitet og validitet samt databehandling og analysetilnærming. I møtet med etiske dilemma har det vært viktig å være bevisst over hva som skaper disse og hvordan disse kan løses. Dette omhandler kritisk

refleksivitet, som fungerer som et selvanalytisk verktøy til enhver tid i forskningsprosessen (Dowling 2016).

3.1 Kvalitativ enkeltstående casestudie

Kunnskapsproduksjonen i masteroppgaven følger prinsippene for casestudier. Baxter (2016) argumenterer for at casestudier kan bli forstått som én form for metodologi. Masterprosjektet har form som en enkeltstående casestudie, med hensikt å tilegne dyp og detaljert innsikt om hvordan Christian Frederiks plass er et sosialt produsert offentlig rom. Ifølge Schwandt & Gates (2017) er casestudier en av de mest brukte forskningsmetodene på grunn av muligheten de gir for utførelse av dyptgripende undersøkelser av sosiale fenomener. Her er Christian Frederiks plass utvalgt som en spesifikk og empirisk enhet (Schwandt & Gates 2017).

Ifølge Thagaard (2009) kan en eksplorerende tilnærming være gunstig i felt som i liten grad er utforsket og som mangler kunnskap. I Oslo er det gjort få empiriske studier av offentlige byrom, som belyser forholdet mellom utforming og bruk (Bjerkeset & Aspen 2017). I denne masteroppgaven har jeg hatt en eksplorerende empirisk tilnærming, noe som har konsekvenser for forskningsspørsmålene og datainnsamlingen, der jeg har gått ut fra tentative problemstillinger, og i løpet av forskningsprosessen kommet fram til de metoder jeg har brukt. I casestudien er teorigenerering vektlagt, men til en viss grad vil oppgaven også «teste» teorien som er lagt til grunn. Forskningsstrategien er av en abduktiv art, og bygger på en iterativ prosess mellom teori og empiri (Baxter 2016; Blaikie 2007).

Metoder og datainnsamling

Masteroppgaven bygger på flere kvalitative metoder og datainnsamlingsteknikker for å besvare underspørsmålene til den overordnede problemstillingen. Datainnsamlingen er basert på en metodetriangulering, som innebærer bruk av flere metoder for å komplementere metodenes svakheter og dette innebærer produksjonen av *tykke beskrivelser* av casen (Winchester & Rofe 2016, Stratford & Bradshaw 2016). Jeg har valgt å gjengi tykke beskrivelser av prosjektets kontekstuelle prosesser, i form av historiske, planmessige og observerbare data, fordi slike beskrivelser veileder leseren «...to the centre of an experience, event, or action, providing an in-depth study of context and the reasons, intentions, understandings, and motivations that surround that experience or occurrence» (Mansvelt & Berg 2016, s. 410). For det andre øker triangulering (med tilgang til ulike typer datakilder), troverdigheten til analysefunn og diskusjon av problemstillingene (Winchester & Rofe 2016; Stratford & Bradshaw 2016).

Metodene er tillagt ulik vekt i prosjektet, noe som er gjenspeilet i redegjørelsen for hver metode, med tanke på deres rolle i prosjektet.

Underspørsmål én omhandler Christian Frederiks plass som et planlagt rom, og er belyst gjennom innsamling av offentlige dokumenter og intervjudata. Dokumentanalysen har til hensikt å belyse hvilke mål og visjoner som bygger opp om forestillingen om Christian Frederiks plass. Med hensyn til at utviklingen av byrommet har involvert en rekke aktører, samt at flere av dokumentene er over 15 år gamle, det i tillegg gjort semistrukturerte dybdeintervjuer med en rekke fagpersoner med ulike roller.

Underspørsmål to omhandler Christian Frederiks plass som et levd og praktisert byrom og belyses gjennom en etnografisk studie utført i to perioder med feltarbeid. Brukere av byrommet utgjør et eget utvalg, avgrenset til mennesker som ferdes i, eller oppholder seg i, byrommet. Gjennom observasjon er aktiviteter, atferd og interaksjoner i byrommet kartlagt, og to ulike intervjutilnærminger er anvendt for å undersøke opplevelsen av byrommet og andre i byrommet. Det er gjort uformelle samtaler som en del av en mer deltakende feltobservasjon (Fangen 2010). I tillegg er det utført spontane dybdeintervju, som har gitt et mer systematisk og troverdig datamateriale gjennom lydopptak. Det er gjort relativt korte og semistrukturerte intervjuer, med rekruttering og gjennomføring *in-situ* (Henriksen & Tøndel 2017). Det var i utgangspunktet ønskelig å intervju ansatte i Kirkens Bymisjon og ansatte ved Østbanehallens restauranter, inkludert ansatte ved hotellet. Men på grunn av tidsbruken og COVID-19-situasjonen, lot jeg være å gjøre det.

Forskningsspørsmålene og analysen er teoriinformerte, mens datainnhentingene veksler mellom deduktive og induktive tilnærminger. Feltobservasjonene og de uformelle samtalene har vært preget av en induktiv tilnærming, mens de spontane og tradisjonelle dybdeintervjuene har vært mer teoriinformerte, der spørsmålene har blitt formulert ut fra oppgavens teoretiske perspektiver. På den annen side har erfaringer, som følge av min faglige interesse for offentlige byrom i forkant av forskningen, og de erfaringer jeg har tilegnet meg i felt, preget forholdet mellom teori og empiri. Bearbeidingen av datamaterialet har vært en iterativ prosess over en lengre tidsperiode, der datainnsamlingen er utført på ulike tidspunkter i forskningsprosessen.

Alt datamateriale er samlet inn i tidsperioden mellom september 2019 og mai 2020. Hensikten med datainnsamlingen, og oppgaven generelt, har ikke vært å oppnå en representativ studie av byrommet, men å studere prosesser i ulike kontekster. Dette er i tråd med ønsket om å utføre en intensiv casestudie av én enkeltcase (Baxter 2016).

3.2 Dokumentanalyse

Ifølge Thagaard (2009, s. 62) gjør man en dokumentanalyse når man samler inn foreliggende tekster som er produsert «...for et annet formål enn det forskeren skal bruke dem til». I studien har offentlige dokumenter blitt brukt som selvstendig datamateriale og som en del av forarbeidet til de semistrukturerte dybdeintervjuene.

Asdal (2015, s. 74) påpeker viktigheten av å se på dokumenter ikke bare som en beskrivelse av virkeligheten, men at dokumentene også har en rolle i utformingen, modifiseringen og transformasjonen av den virkeligheten teksten ønsker å formidle. Ved å analysere dokumenter som del av en større prosess, anser jeg det som relevant å undersøke hva politiske plandokumenter og offentlige rapporter for planleggingen og utviklingen av offentlige rom i sentrum og Bjørvika forteller om hvilke sentrale mål og visjoner som foreligger for Christian Frederiks plass. Derfor har jeg valgt å utføre en praktisk-orientert dokumentanalyse, med vekt på de idéer og tanker som finnes bak utviklingen av rommene (Asdal 2015). Med hensyn til byrommets fysiske utforming og sosiale faktorer, har jeg valgt å undersøke hvilke elementer som prioriteres i planene plassen inngår i, argumentasjonen bak valget av disse elementene og hvilken posisjon sosiale elementer har. I denne prosessen har det vært viktig å merke seg aktualitet (utgivelsesår), hvilke aktører som har stått for kunnskapsproduksjonen om bruken av rommet og hvem som har gitt ut dokumentene.

3.3 Semistrukturerte dybdeintervjuer

De kvalitative dybdeintervjuene med sentrale aktører har i stor grad tatt form som ekspertintervjuer, der respondenten er intervjuet ut fra sin rolle og formelle kompetanse (Smith 2006). Intervjuene ble utført som en komplementær metode til dokumentanalysen, med tanke på dokumentenes aktualitet, samt for å bidra til å fylle kunnskapshull i dokumentanalysen (Dunn 2016). Kvalitative dybdeintervju har som formål å samle inn fyldig og omfattende informasjon om menneskers synspunkter og perspektiver på temaet forskeren stiller spørsmål om, og er derfor godt egnet i tilegnelsen av innsikt i respondentens erfaringer, tanker og følelser (Thagaard 2009). Gjennom intervjuene har det vært mulig å få en dypere innsikt i de ulike komplekse prosessene bak utviklingen av byrommet.

Dybdeintervjuer er ofte *semistrukturerte*. Intervjuene jeg gjorde fulgte en traktatform, med først åpne og generelle spørsmål, som nærmet seg mer spesifikke spørsmål om respondentens rolle og tilknytning til rommet (Dunn 2016). Jeg utarbeidet en rekke spørsmål tilknyttet hvert tema, med underspørsmål eller «prompts», men lot intervjuene være fleksible nok til å følge opp

eventuelle interessante tema fra respondentens side (se vedlegg 4). Dette er en av fordelene ved semistrukturerte intervjuer (Dunn 2016), og fleksibiliteten benyttet jeg også til å tilpasse intervjuguiden etter hvilken rolle respondenten har for byrommet (Cloke m. fl. 2004).

Utvalg og rekruttering

Et utvalg kan bestå av mennesker som i kraft av visse egenskaper kan belyse fenomenet som blir undersøkt (Thagaard 2009). Jeg har benyttet en strategisk og kriteriebasert utvelgelsesstrategi, der jeg har valgt respondenter på bakgrunn av deres formelle kunnskap om, rolle i og erfaring med, byrommet. Utvalget består av seks respondenter, med det formål å sikre et metningspunkt fremfor representativitet, i tråd med kvalitativ og intensiv forskning (Thagaard 2009; se tabell 1).

For å oppnå metodologisk troverdighet (*rigour*) og etablere *rapport*, i relasjonen mellom forsker og intervjusubjekt, er målet å oppnå tillit og god kommunikasjon allerede ved kontaktoppnåelse (Dunn 2016). Før jeg tok kontakt laget jeg en skjemaoversikt over mulige respondenter og aktører, med kontaktinformasjon og hvilken rolle til hvilken sammenheng. Først sendte jeg ut en rekke eposter til de jeg anså som mest aktuelle, med bakgrunn i plandokumentene. Her presenterte jeg meg selv og mitt prosjekt, hvordan jeg fant deres kontaktopplysninger og hvorfor jeg tok kontakt med dem samt informasjon om intervjuets varighet, i tråd med anbefalinger om første kontakt fra Dunn (2016). Det var imidlertid vanskelig å vite hvilke aktører som var mest aktuelle, ettersom flere av planene er opp til 20 år gamle. Det første intervjuet ble gjort med Bymiljøetaten, og med anbefalinger fra respondenten ble det aktuelt å rekruttere nye respondenter gjennom snøballmetoden (Stratford & Bradshaw 2016).

Faglig posisjon	Rolle tilknyttet byrommet	Aktør
Landskapsarkitekt (overingeniør)	Prosjekt Bilfritt byliv og midlertidige tiltak	Bymiljøetaten (offentlig etat)
Sivilarkitekt	Enhetsdirektør Fjordbyen, planlegging og utvikling av Fjordbyen	Plan- og bygningsetaten (offentlig etat)
Sosionom, lederansvar	Gatepatroljering, sårbare grupper tilknyttet byrommet	Uteseksjonen v/Velferdsetaten (offentlig etat)

Landskapsarkitekt, lederansvar	Sentrumsutvikling	Levende Oslo (offentlig-privat samarbeid) v/Eiendoms- og byfornyelsesetaten (offentlig etat)
Sosionom, lederansvar	Sårbare grupper tilknyttet byrommet	Sporet v/Kirkens Bymisjon (Privat/ideell organisasjon)
Eiendomsutvikler, prosjektsjef	Utvikling av stasjonsområdet	Bane NOR Eiendom (privat markedsaktør)

Tabell 1 Respondenter i utvalget

Intervjusituasjonen

Hvert intervju hadde en varighet mellom ca. 50-90 minutter, og alle intervjuene var med én respondent av gangen. Jeg intervjuet to kvinner og fire menn. Stedet der intervjuet blir utført kan påvirke dataene (Cameron 2016), og det var ønskelig å utføre intervjuet på respondentenes arbeidssted. Grunnet COVID-19 ble intervjulokasjonen for tre intervjuer omgjort. To ble utført via en digital plattform (Zoom) og den siste via telefon, på grunn av tekniske problemer.

Intervjuutførelsen ble i stor grad basert på en *empatisk tilnærming* til relasjonen mellom meg og intervjusubjekt, som i tråd med Dunns (2016) anbefaling vil si at jeg behandlet informanten med respekt for den kompetansen og de dataene hen bidro med. For å etablere tillit (og «rapport») bidro uformell prat i forkant av intervjuet til en «oppvarming» før intervjuet, i tillegg til at de første spørsmålene omhandlet bakgrunnsinformasjon og respondentenes mulighet til å fortelle om sin erfaring med offentlige byrom. Ved intervjustart la jeg lydopptakeren mellom respondenten og meg selv, og jeg lot være å ta notater for å være helt til stede i intervjusamtalen. Bruken av lydopptaker kan være en kilde til hvordan intervjusituasjonen påvirker innsamlet data (Dunn 2016), men jeg opplevde at lydopptakeren fort ble glemt, og at temaene ble viet mest oppmerksomhet.

Underveis i intervjuet var det viktig å styre intervjuet etter innholdet jeg var ute etter, men samtidig gi respondenten frihet til å snakke om tematikker de kom med, som var relevante for oppgaven (Dunn 2016). Jeg forsøkte å stille relevante oppfølgingsspørsmål, eller andre «prompts» gjennom ikke-verbal kommunikasjon, som antydning av interesse og korte øyeblikk med stillhet, for å få respondenten til selv å utdype hva hen mente (Patton 2002). Det var også viktig å lese respondentens kroppsspråk, med hensyn til hva som var passende å spørre om (Dunn 2016). Dette var derimot ikke mulig med det ene telefonintervjuet, slik at jeg i det tilfellet lente

meg mer på andre kjennetegn, som toneleie og ordlyd. Avslutningsvis rundet jeg av intervjuet med å spørre respondenten om vedkommende hadde noe å tilføye, eller om hen lurte på noe ved prosjektet. Til slutt takket jeg for deres tid og påpekte viktigheten av deres informasjon for prosjektet.

3.4 Spontane dybdeintervju

Jeg gjennomførte som nevnt også *spontane dybdeintervjuer* (Henriksen & Tøndel 2016). Denne intervjuemetoden er tidsbesparende og ligner fokuserte dybdeintervjuer på den måten at de er «...avgrenset på forhånd og går direkte i dybden på et fenomen uten å stille sensitive spørsmål» (Tjora 2012, s. 126), men er *spontane* på den måten at metoden ikke krever rekruttering på forhånd og kan finne sted *in-situ*. Spontane dybdeintervjuer «...gir forskeren mulighet til å avgrense forskningen, samtidig som teknikken tar hensyn til både informants og forskerens tid» (Henriksen & Tøndel 2016, s. 218). Fordi intervjuemetoden tillater å samle inn ikke-sensitiv informasjon på en innholdsrik og tidseffektiv måte, var den hensiktsmessig å benytte i byrommet. På denne måten kunne jeg oppnå større innsikt og forståelse av dynamikken til et offentlig byrom, samtidig som datakvaliteten blir høyere gjennom lydopptak, sammenlignet med uformelle samtaler (Dunn 2016). I oppgaven er jeg opptatt av menneskers erfaringer med plassen, og hvilke tanker, følelser og intensjoner de har knyttet til bruken av byrommet. Dette er aspekter ved hverdagslivet i byrom som man ikke kan observere, men som man må stille spørsmål om og på den måten samle inn ulike fortellinger om rommet (Patton 2002).

Intervjuemetoden er kombinert med kvalitative observasjoner i felt, som gjør at «...forskerens blick [er] rettet mot *situasjonen* som aktøren befinner seg i...» (Henriksen & Tøndel 2016, s. 221, original kursiv). Slik er disse intervjuene også semistrukturerte, fordi temaene som spørsmålene belyser, er fokusert på opplevelsen av byrommet og ikke personen i seg selv. Temaene i intervjuene har vært sentrert rundt bruken av rommet samt oppfatning av fysisk-materielle elementer og andre mennesker i rommet (kvaliteter ved byrommet). Se vedlegg 3 for eksempel på intervjuguide. Intervjuspørsmålene har i stor grad fulgt samme struktur som ved de tradisjonelle dybdeintervjuene, ved at det er stilt enkle og generelle spørsmål i starten, for så å gå nærmere på temaene.

Utvalg

Formålet har vært å intervju mennesker som ferdes eller oppholder seg i byrommet. På grunn av etiske hensyn har jeg, i samråd med Norsk senter for forskningsdata (NSD), kun intervjuet personer over 16 år. Selv om representativitet ikke er et mål i studien, har jeg likevel forsøkt å

rekruttere mennesker med ulike bakgrunner. For å få et inntrykk av hvem brukerne er, har jeg, i samråd med NSD og veileder, spurt om bakgrunnsvariabler som bosted, alder, arbeidsstatus og utdanningsnivå. Disse ble formulert og samlet inn i grove kategorier. Bosted er avgrenset til bydel, eller om hen er bosatt utenfor Oslo/Norge, alder er plassert i aldersgrupper (16-25, osv.) og utdanningsnivå er inndelt i høyere eller lavere utdanning, der lavere er videregående eller tilsvarende og høyere er minimum treårig høyskole/universitet (se tabell 2).

Innsamling av data gjennom denne intervjuemetoden ble utført i to perioder. Den ene bolken ble gjennomført i desember 2019 og utgjorde åtte intervjuer. Den andre bolken ble gjennomført i mai 2020 og utgjorde åtte intervjuer, der det ene intervjuet bestod av to respondenter. Resten av intervjuene ble utført en-til-en. Alle intervjuene ble utført i tidsrommet mellom kl. 10 og 18. De fleste intervjuene varte i 10-15 minutter, med det varierte mellom ca. fem og 28 minutter. Dette er i samsvar med metoden spontane dybdeintervju, med hensyn til intervjulengde og informasjonsmengde, og av den grunn har det også vært hensiktsmessig å intervju betraktelig flere respondenter enn ved tradisjonelle dybdeintervju (Henriksen & Tøndel 2016). Antall intervjuer kan være én begrensning, ettersom svarene ikke nødvendigvis gir noen sikkerhet om årsakssammenhenger, men likevel kan svarene peke i visse retninger og vise til indikasjoner og tendenser i datamaterialet. En annen begrensning er knyttet til vær og temperatur. Med varmere og finere vær var det både mer praktisk å utføre intervjuene og enklere å rekruttere respondenter. I tillegg kan værforholdene ha påvirket deres opplevelse av byrommet (Gehl & Svarre 2013).

Pseudonym	Måned	Bosted	Aldersgruppe	Arbeidsstatus	Utd. nivå
Jorid	Desember	Bjerke	66-75	Pensjonist	Høyere
Kari	Desember	Østensjø	46-55	I arbeid	Høyere
Ane	Desember	Gamle Oslo	26-35	I arbeid	Høyere
Thea	Desember	St. Hanshaugen	16-25	Student	Høyere
Ola	Desember	Utenfor Oslo	46-55	I arbeid	Lavere
Herman	Desember	Frogner	66-75	Pensjonist	Høyere
Emma	Desember	Utenfor Norge	66-75	Pensjonist	Høyere

Kåre	Desember	Nordstrand	66-75	I arbeid	Høyere
Grethe	Mai	Frogner	66-75	Pensjonist	Høyere
Ivar	Mai	Frogner	76-85	Pensjonist	Høyere
Siri	Mai	Utenfor Oslo	26-35	I arbeid/student	Høyere
Siv	Mai	Sagene	36-45	Student	Høyere
Ingrid	Mai	Søndre Nordstrand	46-55	-	-
Anja	Mai	Sagene	16-25	Arbeidssøkende	Lavere
Peder	Mai	Utenfor Oslo	16-25	I arbeid	Lavere
Gro	Mai	Utenfor Oslo	46-55	I arbeid	Høyere
Silje	Mai	Utenfor Oslo	16-25	Arbeidssøkende	Lavere

Tabell 2 Respondenter i utvalget

Intervjusituasjonen

Kontaktoppnåelse i intervjuene er basert på begreper fra Goffman (1966) sin dramaturgi om sosial interaksjon i offentlige byrom (Henriksen & Tøndel 2016). Jeg har forsøkt å oppnå kontakt gjennom *interaksjonsdører*, som omtaler tidspunkt for når interaksjon er passende eller ikke (Henriksen & Tøndel 2016). For eksempel forsøkte jeg å tilnærme meg personer som sto, eller som satt i ro og eventuelt så utover rommet og på den måten ikke viste at de var like opptatte. Samtidig var det ikke alltid hensiktsmessig å følge samhandlingsnormene for kontaktoppnåelse og rekruttering, fordi byrommet er stort og åpent, og fordi det kjennetegnes av mange forbipasserende.

Å finne interaksjonsdører blant forbipasserende lot seg gjøre ved å observere atferden til vedkommende, om de eksempelvis gikk sakte og så rundt seg. Men på grunn av tidspress, både i desember og i mai, var det ikke alltid like enkelt å ta hensyn til interaksjonsdører. For å inkludere forbipasserende (gjennompasserende) sin opplevelse av rommet måtte jeg i stor grad bryte med samhandlingsnormer. Jeg plasserte meg strategisk langs passive linjer og nav i rommet (Tjora 2016), som jeg ved observasjon så oftest ble brukt av folkestrømmer. Jeg endret

atferden til å bli mer pågående, innledende med et «hei!» og «unnskyld, kan jeg stille deg noen spørsmål». Likevel ble jeg møtt med mange avslag, og jeg kunne observere en «buffer» rundt meg idét en folkestrøm gikk gjennom rommet. Med tips fra biveileder forsøkte jeg å ufarliggjøre situasjonen og fange deres interesse ved å innlede prosjektet som en «bylivsundersøkelse».

På flere måter handler kontaktoppnåelse i denne intervjuetoden om etablering av tillit allerede før kontaktoppnåelse, som nevnt tidligere (Dunn 2016). Å ufarliggjøre situasjonen er et eksempel, mens visuell fremtoning har vært et annet kritisk punkt før kontaktoppnåelse. Av praktiske hensyn benyttet jeg et «clipboard» til underskrift av samtykkeskjema. For ikke å gi assosiasjoner til pågående selgere i byrommet, lot jeg denne og resten av intervjuutstyret være i et handlenett.

Kontaktoppnåelse var til dels en energi- og tidkrevende prosess, særlig på høsten og vinteren, noe som kan ha påvirket datainnsamlingen. Først og fremst var det ikke alltid jeg hadde energi til å imøtekomme fremmede. Ifølge Henriksen & Tøndel (2016, s. 229) kan en slik tilbakeholdenhet «begrense rekrutteringens og intervjusituasjonens nødvendige spontanitet». Flere egne «intervjudager» ble også til observasjonsøkter, på grunn av manglende motivasjon. Den nødvendige spontaniteten ved intervjuetoden ble også i varierende grad hindret av kaldere temperaturer og til dels dårligere oppholdsvær.

Som nevnt er et av kjennetegnene ved intervjuetoden at rekrutteringen skjer *spontan* (Henriksen & Tøndel 2016). I praksis innebar dette at jeg spurte byrommets brukere om deltakelse i masteroppgaven mens de befant seg i byrommet. For å fange interessen spurte jeg byromsbrukerne om de hadde tid og lyst til å delta. Jeg presenterte kort hvem jeg var og om prosjektet. Ved interesse fortalte jeg om deres deltakelse i prosjektet og jeg ga respondenten et informasjonsskriv med skriftlig samtykkeskjema, der vedkommende ga sitt informerte samtykke til bruk av lydopptaker og deltakelse i prosjektet (se vedlegg 1).

Å samle inn skriftlig samtykke var også en praktisk utfordring, men nødvendig for å sikre respondentenes personvern. På bakgrunn av spørsmålenes lave sensitivitetsgrad opplevde jeg de fleste respondentene nærmest som likegyldige overfor skriftlig samtykke. Mange ga uttrykk for at det gikk greit uten skriftlig samtykke. Jeg forklarte at dette var en ren formalitet, som er gjort med tanke på dem, samtidig som det var en måte å dokumentere samtykket på.

I perioden etter COVID-19-utbruddet ble samtykket omgjort til muntlig dokumentasjon via lydopptaker, i samråd med NSD, for å minimere smittefare. Informasjonsskrivet ble samlet inn

i en plastmappe, som jeg ba hver respondent ta fra selv. Jeg tilbød middel for hånddesinfisering i etterkant. Ellers var jeg opptatt av avstandsregelen og desinfisere mikrofonen eller skifte plastikkpose etter hvert intervju.

Med informert samtykke ble alle intervjuene tatt opp på lydopptaker. Lydopptaker gir bedre og nøyaktigere datakvalitet, med tanke på direkte sitater (Dunn 2016). På den annen side opplevde jeg at informantene var litt skeptiske i starten. Selv om de fleste samtykket uten tvil, var det noen som ikke ønsket bruk av lydopptaker, men som ville la seg intervju. I disse tilfellene fikk intervjuene en form som uformell samtale, uten lydopptaker. Notater fra samtalen ble notert ned rett etter samtalen. I transkripsjonen av intervjuene har jeg gitt respondentene et pseudonym (se tabell 2), og de vil vanskelig la seg identifisere i publikasjonen av masteroppgaven.

3.5 Kvalitativ feltobservasjon og uformelle samtaler

De etnografiske metodene i felt er brukt til å få en mer utfyllende beskrivelse av Christian Frederiks plass som case samt dannet bakgrunn for de formelle spontane og semistrukturerte dybdeintervjuene utført senere i prosessen (Kearns 2016).

Feltobservasjoner

Observasjon av offentlige byrom gir kunnskap om hvordan mennesker forholder seg til byrommet og andre i det, i tillegg til fysiske registreringer av byrommets kvaliteter (Carmona & Wunderlich 2012; Franck & Stevens 2007; Bjerkeset & Aspen 2015, 2017; Clementsen 2017). Ved å observere sosial atferd og samhandling (Goffman 1966), kan man også få kunnskap om inklusjon og eksklusjon (Watson & Till 2010).

I motsetning til en mer kvantitativ tilnærming, der observasjon utføres i form av atferdskartlegging (Gehl & Svarre 2013; Clementsen 2017), valgte jeg en mer kvalitativ form. Denne tilnærmingen er basert på en friere og ukontrollerbar observasjon, som man vanligvis forbinder med i etnografiske studier (Kearns 2016; Watson & Till 2010). I notattakingen har jeg forsøkt å notere ned beskrivelser, fremfor vurderende og fortolkende notater (Tjora 2011), og jeg har forsøkt å skille mellom metodologiske, teoretiske og observasjonsbaserte notater (Fangen 2010). Notatene ble skrevet ned på mobilen, for ikke å vekke oppmerksomhet og for å «gli inn» i omgivelsene, og de ble stort sett skrevet ut rett etter observasjonsøkten eller så fort som mulig i etterkant (Emerson m. fl. 2011).

Selv om en mer kvalitativ tilnærming innebærer en mer krevende notattaking- og transkripsjonsprosess, vil den til gjengjeld gi en bedre kontekstuell forståelse av atferd og

aktiviteter i byrommet. Jeg har likevel vært inspirert av Clementsen (2017) på den måten at jeg har registrert hvor i rommet og i tilknytning til hvilke materielle elementer observerbare hendelser har funnet sted. Under feltobservasjonene noterte jeg ned rommets fysiske kvaliteter (utforming, tilbud og andre egenskaper), rommets rytme, aktiviteter i rommet, samhandling mellom brukere, egne opplevelser og fornemmelser samt været, tidspunkt og varighet for hver økt.

Målet med observasjonen var å tilnærme meg byrommet *induktivt*. Hensikten bak tilnærmingen var å være åpen for kritiske observasjoner i rommet (Tjora 2012), og på den måten tilnærme meg rommets tilfeldigheter. Observasjonsblikket kan likevel ha vært påvirket av allerede eksisterende teoretisk kunnskap om offentlige rom, til tross for at jeg bevisst valgte å la være å lese teori rett før observasjonen. Observasjonstilnærmingen bestod av empiriske spørsmål om rommets fysiske utforming og kjennetegn, rytme, aktiviteter, sosiale samhandling, i tillegg til værforhold og autoetnografiske notater om egen erfaring og opplevelse.

Observasjonsstudien strekker seg over en lengre tidsperiode, fra høsten 2019 til våren 2020, med hovedvekt på perioden september-oktober 2019. Til sammen utgjør feltarbeidet ca. 36 timer, fordelt på 28 dager. Observasjonsøktene har bestått av korte og lengre økter, fra ca. 10 minutter til over tre timer. De kortere øktene har hovedsakelig blitt utført mens jeg har vært på vei til og fra steder i sentrum. De lengre øktene har vært mer planlagte, men øktens varighet har vært preget av vær og temperatur. Å skrive ut feltnotatene er en tidkrevende prosess, i tillegg til at observasjon kan være energikrevende, og derfor har målet vært en varighet på mellom én til to timer.

Observasjonsmaterialet baserer seg hovedsakelig på innsamling mellom kl. 10 og 18, men det er også blitt utført observasjoner i spennet fra åtte om morgenen til midnatt. Av praktiske årsaker ble det vanskelig å observere mellom midnatt og tidlig morgen (før kl. 08). Supplerende sekundærobservasjoner, fortalt av formelle aktører, har bidratt til et rikere og mer helhetlig observasjonsmateriale. På grunn av årstiden ble det fortere mørkt på høsten og vinteren, som påvirket bruken av byrommet. Utover våren ble det tilsynelatende mer aktivitet gjennom hele dagen, men det kan også ha vært på grunn av vær- og temperaturforskjeller fra vinter til vår. Videre er observasjonsmaterialet samlet inn på hverdager og i helger, både før og etter COVID-19. Det er også blitt samlet inn materiale på dager før, underveis eller etter helligdager og ferier, for å se på om dette påvirket den hverdagslige rytmen og bruken av byrommet ellers.

Uformelle samtaler

Som et kvalitativt intervju er den uformelle samtalen med byromsbrukerne i stor grad *ustrukturert* (Dunn 2016). Intervjumetoden gir større handlingsrom for hva som vil være passende å snakke om ut fra den sosiale settingen (Patton 2002). Denne fleksibiliteten gjorde det mulig å tilnærme seg byrommets brukere som av ulike grunner var vanskeligere å rekruttere til spontane dybdeintervju, eller generelt ved mer tilfeldige sosiale møter med fremmede i byrommet. Jeg tilnærmet meg brukerne med et lett og tilgjengelig språk, uten intensjon om å legge noen føringer for den sosiale settingen. Jeg tok notater av samtalen som kunne fortelle meg om opplevelsen og bruken av byrommet i ettertid i form av *jottings* (Emerson m. fl. 2011). Disse ble skrevet ut sammen med feltobservasjonsnotatene på PC.

De fleste samtalene fant sted langs benkene ved gressplenen, med unntak av noen samtaler som skjedde andre steder i byrommet. Flertallet av de uformelle samtalene var med menn mellom ca. 40 og 70, med unntak av en kort samtale med to kvinner i 20-årene og én kvinne i 50-60 årene. Varigheten på samtalene varierte fra to minutter til litt over én time. To av samtalene var med nordmenn, mens de andre fem var med personer fra andre land. Flere av dem jeg snakket med kan sies å tilhøre sårbare og marginale grupper, slik som tidligere rusavhengige, hjemløse og innvandrere med språklige barrierer. Av etiske hensyn har jeg utelatt mer konkret informasjon om deres etniske bakgrunn og annen sensitiv informasjon ved personen. Det kan også tenkes at ikke alle forstod min hensikt med samtalen, og av den grunn har jeg vært ekstra påpasselig med å utvise konfidensialitet overfor vedkommende. Som med observasjon og spontane dybdeintervjuer, har fokuset vært på situasjonen i byrommet og ikke personen i seg selv. Det er likevel interessant å bemerke *hvem* som oppholder seg i byrommet, uten nødvendigvis å gjengi en detaljert beskrivelse av disse.

3.6 Etiske grunnprinsipper

I relasjonen mellom forsker og informant har hver avgjørelse i forskningsprosessen konsekvenser. Avgjørelsene er tilknyttet valg av tema, informanter, teori, metode og analyse, i tillegg til at de kan gi opphav til etiske dilemmaer (Thagaard 2009). I møtet med etiske dilemmaer er det utarbeidet etiske grunnprinsipper forskeren må ta stilling til. Forskningsetikk omhandler forskerens fremgangsmåte, ansvar og forpliktelser overfor de enkelte informantene, forskningsmiljøene og samfunnet ellers (Dowling 2016). Både Thagaard (2009) og Dowling (2016) viser særlig til tre grunnprinsipper. Disse er informert samtykke, konfidensialitet og konsekvenser for forskningsdeltakere.

Informert samtykke

Innsamling av personlig informasjon om forskningsdeltakere innebærer at deltakerne må gi sitt informerte samtykke til deltakelse (Dowling 2016). På den ene siden handler dette om å få tillatelse og tilgang til personlig informasjon, mens det på den andre siden omhandler tydelighet fra forskerens side om prosjektet for at samtykket skal være informert. Dowling (2016, s. 32) påpeker at deltakerne må vite nøyaktig hva de samtykker til, samt at de til enhver tid kan trekke seg fra prosjektet, uten negative konsekvenser for vedkommende (Thagaard 2009). I masteroppgaven har jeg utformet to informasjonsskriv, ett til hvert intervjuutvalg (se vedlegg 1 og 2). Før hvert intervju har jeg presentert prosjektet og meg selv, og deretter opplyst om og gitt ut informasjonsskrivet. Intervjusubjektene har mottatt informasjonsskriv om prosjektet, databehandling, deres rettigheter og kontaktinformasjon til prosjektansvarlig, samt gitt sitt informerte samtykke. Informasjonsskrivene er vurdert av Norsk senter for forskningsdata (NSD), Norges forskningsetiske komité, som Universitetet i Oslo er tilknyttet.

På den andre siden har deltakere i den skjulte observasjonsstudien ikke mottatt informasjon eller gitt sitt informerte samtykke. Dette bryter med prinsippet om informert samtykke, men med bakgrunn i at studieområdet er et offentlig byrom og formålet ved observasjon er å beskrive situasjoner fremfor enkeltpersoner, kan det likevel argumenteres for at en slik observasjonsstudie kan gjøres etisk forsvarlig (Tjora 2017; Persson & Sellerberg 2011; Fangen 2010; Thagaard 2009). NSD har i mitt tilfelle vurdert at prosjektets behandling av personopplysninger er i samsvar med personvernregelverket.

Et annet overordnet dilemma omhandler den kvalitative studiens eksplorative art, der *graden* av informert samtykke kan diskuteres. Som Thagaard (2009) skriver, er det vanskelig å vite hvor mye informasjon man kan gi om prosjektet tidlig i forskningsprosessen. For eksempel kan undersøkelsesopplegg bli endret underveis, på grunn av kvalitativ studiers fleksibilitet. Dessuten påpeker hun også at samtykke fra informantene ikke kan være basert på fullstendig informasjon om prosjektet, fordi man ofte ikke vet hvordan man skal tolke materialet før det er samlet inn og bearbeidet (Thagaard 2009, s. 56).

Konfidensialitet

Konfidensialitet omhandler vern av personens privatliv. Det innebærer å beskytte personen mot offentlig innsyn (Dowling 2016). Forskeren må gjøre informanten trygg på at personlig informasjon samlet inn gjennom originale feltnotater, lydopptak og transkripsjoner blir lagret på et sikkert sted, med begrenset adgang. I tillegg er det viktig at forskeren forsikrer om at forskningen ikke avslører informantens identitet (Dowling 2016, s. 31). Anonymisering kan

gjøres gjennom databehandling på en slik måte at alle direkte eller indirekte identifiserende kjennetegn ved personer er slettet eller omarbeidet. Slik vil identiteten ikke gjenkjennes i det anonymiserte datamaterialet (NSD 2019).

Med tanke på at feltarbeidet innebar observasjon har prinsippet om konfidensialitet blitt ekstra vektlagt, sammen med kritisk refleksivitet (Persson & Sellerberg 2011). Selv om innsamlet data fra byromsbrukerne er av en lav sensitivetsgrad, er det relativt hva som menes med personidentifiserende opplysninger. Derfor har jeg valgt å bruke observasjonsmaterialet hovedsakelig som oppsummeringer i analysen, som skal belyse intervjutemaer. For å sikre konfidensialitet for utvalget bestående av byromsbrukere, har jeg i samråd med NSD gitt prioritet til konfidensiell behandling av opplysninger, fremfor metodologisk validitet (Tjora 2011; Thagaard 2009).

Videre er det ikke alle informanter man kan sikre anonymitet for (Dowling 2016). Dette gjelder for eksempel offentlige figurer, eller personer som blir intervjuet i kraft av sin profesjonelle stilling. Disse kan bli gjenkjent gjennom stillingstittel. I masteroppgaven gjelder dette etiske dilemmaet særlig overfor intervjuutvalget bestående av sentrale aktører, noe som er anerkjent i forkant av intervjuet. All data er lagret og behandlet elektronisk, og et kodingsdokument med navn og anonymiserte navn er lagret adskilt fra lydopptak og intervjutranskripsjoner, innelåst i eget skap.

Konsekvenser

Ifølge Dowling (2016, s. 32) skal ikke forskningen utsette verken forskeren eller informanten for fysisk eller psykisk skade. Forskeren kan for eksempel utsette informanten for psykososial skade ved å belyse vanskelige problemstillinger og stille sensitive spørsmål. Ifølge Thagaard (2009) kan det også dreie seg om andre belastninger, og hovedregelen er respekt for menneskeverdet. Deltakerne i masteroppgaven har gitt uttrykk for at deltakelsen har vært positiv, og de har blitt gitt muligheten til å trekke seg fra undersøkelsen uten negative konsekvenser. Informantene har vært hyggelige og imøtekommende, samt uttrykt glede over bidrag til forskningen. Likevel kan det være at selve relasjonen mellom meg som forsker og dem som intervjusubjekter har vært preget av varierende grad av tillit, selv om spørsmålene i liten grad er sensitive.

Ettersom utvalget av sentrale aktører representerer samfunnsaktører, og informantene dermed kan gjenkjenne seg selv i rapporten, er det et mål å være tydelig på at dette er min forståelse og tolkning av datamaterialet (Thagaard 2009). De er også blitt gitt muligheten til å stille spørsmål

om prosjektets faser og kontakte meg i etterkant av intervjuene. Generelt er det også viktig å utvise forsiktighet i ordlyden når jeg skriver om informantenes oppfatninger og erfaringer i tilknytning til byrommet, noe som også kan være utfordrende i en temasentrert analyse, som jeg vil komme tilbake til.

Å utføre datainnsamling under de omstendighetene som COVID-19 har gitt, har vært utfordrende. Dette er et eksempel der smittefaren i intervjusituasjonen utsetter både informantene og meg som forsker for mulig kroppslig skade. Etter nedstengingen av samfunnet den 12. mars var det i denne perioden uvisst når jeg kunne oppta datainnsamling ute i felt og hvordan jeg eventuelt skulle gjøre dette. Etter to måneder opptok jeg den forsinkede datainnsamlingen, og i intervjusituasjonen gjorde jeg særlige tiltak for å begrense smittefaren, i tråd med myndighetenes smitteverntiltak.

3.7 Analysetilnærming

Formålet med datainnsamlingen og analysen har vært å konstruere tema på tvers av datamaterialet, inspirert av Braun & Clarke (2006). Jeg har latt de teoretiske problemstillingene styre analysen, slik at analysen ikke har vært like eksplorativ og induktiv som andre deler av forskningsprosessen. Masteroppgaven kan dermed sies å være teoriinformert på den måten at teori og konsepter styrer identifiseringen av hovedmønstre i datamaterialet (Thagaard 2009). Én av svakhetene ved en slik tematisk analysetilnærming er at sitater fra informantene risikerer å bli tatt ut fra sin kontekstuelle sammenheng (Thagaard 2009). I tråd med de analytiske fortellingene jeg har konstruert, har jeg forsøkt å sette sitatene inn i konteksten de er tatt ut fra, for å sikre intern validitet. For å styrke datakvaliteten ved sitatene har jeg også forsikret meg om at disse stemmer, ved å sammenligne transkripsjonen med lydopptaket (Braun & Clarke 2006). Gjennom automatisk registrering av tid i NVivo har dette enkelt latt seg gjøre å gå tilbake til datasegmentet i lydopptaket. I tilfeller der kortere intervjuer er blitt transkribert i Word, har jeg repetert lydopptaket mens jeg transkriberte intervjuet.

Konstruksjonen av temaene har vært preget av den iterative prosessen mellom teorilesing og datainnsamling, men er blitt til gjennom ulike steg i databearbeidingen (Braun & Clarke 2006). Gjennom transkribering, og refleksjoner underveis i transkriberingen, har jeg blitt kjent med dataene og dannet meg et bilde av hvilke meningsdannelser og temaer som har dukket opp. I denne fasen har jeg også utarbeidet en oversikt over datamaterialet, som har blitt utviklet og oppdatert gradvis i datainnsamlingen.

Datamaterialet består av flere datasett, som jeg har delt inn etter hvilke metoder som skal besvare de ulike underspørsmålene. Ved siden av dokumentanalysen for å undersøke politiske mål og planmessige visjoner for plassen, har jeg utført en tematisk analyse av intervjumaterialet til utvalget av formelle aktører. Her har jeg valgt å trekke ut tematiske mønstre som belyser forhold som dokumentene ikke gjør, slik som aktualitet og dagens planstatus for Christian Frederiks plass. Først noterte jeg ned manuelt interessante utsagn og foreløpige koder i de ulike intervjuseksjonene. Deretter samlet jeg disse og knyttet dem til analytiske fortellinger om tendensene i materialet.

En lignende tilnærming har jeg hatt i arbeidet med opplevelser og sosiale praksiser som knyttes til Christian Frederiks plass. Her valgte jeg å identifisere hovedmønstre i intervjumaterialet (både spontane dybdeintervju og uformelle samtaler), som belyste gjentakende analytiske fortellinger om plassen som sted. Deretter har jeg valgt å trekke inn loggførte observasjoner for å belyse intervjutemaene, informert av teoretiske begreper. Med inspirasjon fra Clementsen (2017, s. 12) har jeg delt brukerne inn i grupper ut fra «hvordan de opplever det sosiale liv og materielle rammer, og hva det gjør med deres atferd i byrommet». Dette er gjort induktivt på gruppenivå, som innebærer at mønstre i empirien har vært brukt til å kategorisere brukere i ulike brukergrupper. Jeg deler også hennes definisjon av brukergrupper, som «...dækker over fremmede mennesker uden kendskab til hinanden, men som deler en relation til byrummet eller særlig anvendelse af byrummet som eksempelvis lokale beboere, mennesker der arbejder i nærheden eller turister ...» (Clementsen 2017, s. 12).

3.8 Forskerrollen og relasjonen til informantene

Forskerrollen kan påvirke alle faser ved forskningsprosessen (Thagaard 2009). Å være klar over forskerens *subjektivitet* er derfor vesentlig, med hensyn til hvordan forskerens posisjonaltet og ståsted påvirker kunnskapsproduksjonen, fra valg av tema, datainnsamling og tolkning av dataene (Dowling 2016). Min faglige interesse for offentlige byrom og det sosiale livet i byen, med særlig vekt på hverdagslivet og sosial rettferdighet, har påvirket både vinkling av oppgaven og produksjonen av rapporten. I dette tilfelle har det vært viktig å utvise *kritisk refleksivitet* (Dowling 2016). Ifølge Dowling (2016) er *intersubjektivitet* like viktig som subjektivitet. Intersubjektivitet viser til hvordan forskeren sine personlige egenskaper og visuelle trekk kan påvirke dataene som samles inn. Dette viser til hvordan både forskeren og deltakeren innehar en aktiv rolle i utviklingen av kunnskap.

Videre kan forskerens rolle som enten *insider* eller *outsider* i studien påvirke evnen til å tolke situasjoner (Dowling 2016). Med en insider-rolle kan forskeren oppnå en større validitet ved datainnsamling og informasjonstolkning, gjerne på grunn av at rollen skaper en større tillit hos de som studeres og fordi rollen innebærer en delt oppfatning og erfaring med de som studeres (Dowling 2016). «Outsider»-rollen kan være fordelaktig på den måten at informanter gjør en større innsats for å få forskeren til å forstå deres perspektiv og synspunkter, og dermed skape en mer troverdig datainnsamling og tolkning (Dowling 2016). På den andre siden mener Dowling (2016, s. 40) at man i praksis verken er «insider» eller «outsider», men en blanding av de to på grunn av overlappende karakteristikk og roller i situasjoner der man mer eller mindre har lik forståelse av den rollen man innehar.

Dowling (2016) viser til at maktforholdet mellom forsker og informant kan komme til uttrykk på flere måter. Én måte er gjennom forskningens kunnskapsproduksjon, som omhandler måten forskeren representerer dataene på, basert på forskerens tolkning og de fortellinger forskeren ønsker å skape gjennom datamaterialet. Makten er slik sett utslagsgivende både direkte og indirekte gjennom kunnskapsproduksjonen. Direkte kan kunnskapen ha innvirkning på, og endringer i, menneskers levde liv. Indirekte kan kunnskapen endre måten et tema eller deltakere blir snakket om gjennom de fortellinger forskeren skaper (Dowling 2016).

Intervjuresasjonen

Fordi intervjuresasjonen mellom forsker og intervjusubjekt er basert på sosial interaksjon, er det ifølge Thagaard (2009, s. 103) viktig å være oppmerksom på informantenes reaksjoner på det som blir sagt og ut fra forskerens personlige og ytre kjennetegn (kjønn, alder og sosial bakgrunn). Gjennom intervjuresasjonen kan intervjusituasjonen påvirke datakvaliteten. Én måte å forhindre svekket datakvalitet på, er å etablere tillit og god kommunikasjon i intervjusituasjonen. En annen måte er å være bevisst på sin bekledning og fremtoning, som kan bidra til å skape en mindre sosial avstand (Thagaard 2009).

Den aktive datainnsamlingen som en prosess mellom forsker og intervjusubjekt kan også bli påvirket av måten intervjuspørsmål stilles på (Thagaard 2009; Cloke m. fl. 2004). I denne sammenheng er det viktig å stille åpne, fremfor ledende spørsmål, der sistnevnte kan «dytte» deltakeren mot et ønsket svar. På samme måte kan intervjusubjektet i mer eller mindre grad avgi svar de tror forskeren ønsker, eller på en slik måte at svaret står i stil med egen presentasjon og ønske om å gjøre et godt inntrykk (Thagaard 2009, s. 105). For å minske slike effekter på intervjuet, har jeg forsøkt å ha et åpent sinn og ikke si noe om egne verdier, men samtidig kan

det likevel tenkes at min erfaring som intervjuer kan ha preget intervjuene slik at datakvaliteten kan ha blitt svekket.

Kjønn kan ha spilt en positiv innvirkning på intervjuene med andre kvinner, siden samme kjønn kan gi «et grunnlag for en felles forståelse» og ufarliggjøre situasjonen (Thagaard 2009, s. 106). Som kvinne kan intervjuene med menn, særlig via uformelle samtaler med språkbarrierer, ha spilt en større betydning for kontaktoppnåelse, som igjen kan ha ført til en misforståelse av intensjonen bak kontaktoppnåelsen, som tidligere diskutert.

Maktrelasjonen i prosjektets tidligste faser omhandler direkte relasjon mellom forskeren og intervjusubjektet (Dowling 2016). Selv om kjønn kan dreie seg om maktrelasjonen mellom forsker og intervjusubjekt, opplevde jeg at det var selve forskerrollen som preget maktforholdet mest. Ifølge Dowling (2016) er relasjonen minst preget av makt når det er likeverdige forhold (mht. sosiale posisjoner og fordeler/ulempes ved intervjuet). Intervjusituasjonen i byrommet kan i varierende grad ha vært påvirket av en slik maktrelasjon, også der jeg har fremstått som «eksperten» (Dowling 2016). I disse tilfellene har jeg forsøkt å være mindre pågående og lytte mer. Thagaard (2009) nevner at pågående atferd fra informantens side kan tyde på at de ikke føler seg underordnet i intervjusituasjonen.

I intervjuene med sentrale aktører i kraft av deres profesjonelle kompetanse, kan det derimot sies at relasjonen har vært preget av et mer asymmetrisk forhold, der jeg «bare» er en student og intervjusubjektene er eksperten i intervjuet (Smith 2006). For å imøtekomme dette maktforholdet forsøkte jeg å stille godt forberedt, ved å forberede intervjuspørsmål i form av en intervjuguide. Dette er også med på å skape metodologisk troverdighet (Cloke m. fl. 2004). Det kan likevel tenkes at maktforholdet har påvirket dataene ved at informanten svarer på visse måter. I enkelte intervjuer med mannlige respondenter fikk jeg inntrykk av at disse svarte på en overforenklet måte og med uformelt språk.

Feltrelasjonen

Maktrelasjoner kan kanskje sies å være tydeligst i den sosiale interaksjonen mellom forsker og intervjusubjekt, men er likevel like fremtredende under observasjonsøktene. Dowling (2016) viser til en tredje maktrelasjon, der forskeren besitter mer makt enn dem som blir studert. Her kan resultatet bli at de studerte blir utnyttet. I den skjulte observasjonen kan en slik maktrelasjon sies å være til stede, fordi deltakerne verken vet om observasjonen eller har mulighet til å påvirke dataene muntlig.

Min forskerrolle i feltarbeidet har hatt en flytende karakter, og har variert fra å være en nokså passiv deltakende observatør, til en mer deltakende og aktiv rolletaker (Kearns 2016; Fangen 2010). Den passive rollen kan ha påvirket byromsbrukerne på den måten at de har følt seg mindre komfortable og overvåket, slik at min tilstedeværelse har virket sosialt kontrollerende på deres atferd (Kearns 2016). For å bøte på dette valgte jeg å forflytte meg i rommet og ta pauser fra byrommet i samme observasjonsøkt. Etter hvert ble jeg også mer kjent med hvor lenge andre oppholdt seg i rommet, slik at jeg var oppmerksom på når min atferd kunne vekke mer oppmerksomhet. Det kan likevel tenkes at datamaterialet er farget av slike observasjonseffekter.

3.9 Reliabilitet, validitet og overførbarhet

I masteroppgaven har jeg valgt å bruke betegnelsen *rigour* for metodologisk troverdighet, som omhandler prinsipper for hvordan forskeren kan oppnå troverdighet og gjøre det mulig å evaluere den utførte forskningen (Stratford & Bradshaw 2016). Sammenlignet med kvantitative metoder, med utgangspunkt i en positivistisk tradisjon, finnes det ingen standardiserte måter å måle den kvalitative forskningens *reliabilitet* på. Reliabilitet handler om forskningens pålitelighet (Thagaard 2009), og siden kvalitativ forskning er en sosial prosess, der forskeren er med på å konstruere dataene sammen med informantene, stiller forskningen andre krav enn kvantitativ forskning (Cloke m.fl. 2004).

For å imøtekomme denne utfordringen er det lagt vekt på flere prosedyrer for faglige vurderinger av alle faser i forskningsprosessen (Stratford & Bradshaw 2016). Gjennom kritisk refleksivitet, inkludert dokumentasjon og refleksjon omkring forskningsprosessens ulike ledd i dialog med veiledere og medstudenter, har det interne og tverrfaglige bidratt til større kredibilitet og oppriktighet ved forskningen (Dowling 2016; Stratford & Bradshaw 2016). Dette kapitlet, med begrunnelser og refleksjoner omkring avgjørelser i forskningsprosessen, utgjør også et forsøk på å etablere metodologisk troverdighet til forskningen.

Mens reliabilitet omhandler forskningens pålitelighet, handler validitet om gyldigheten av forskningen (Thagaard 2009). Gyldigheten i kvalitativ forskning innebærer de tolkninger som er gjort, slik at validitet med andre ord handler om å undersøke hvorvidt «tolkninger vi kommer frem til, er gyldige i forhold til den virkeligheten vi har studert» (Thagaard 2009, s. 201). Intern validitet kan dermed sies å vise til forholdet mellom funn fra datamaterialet og forskerens fortolkninger av disse (Thagaard 2009). For å styrke denne er det vesentlig å tydeliggjøre dette

skillet, samtidig som man kan styrke denne ved å benytte analytiske og teoretiske konsepter fra annen forskning.

Overførbarhet handler om ekstern validitet og i hvilken grad funn fra casestudien kan overføres fra en lokal kontekst til andre kontekstuelle forhold, i tilknytning til det fenomenet som studeres (Baxter 2016). I kvalitativ forskning innebærer det å være opptatt av om forklaringer til fenomenet som studeres er *credible* (Baxter 2016, s. 142). Graden av overførbarhet vil i utgangspunktet være avhengig av valg av case og anvendelse av teori i casen som balanserer mellom generell og spesifikk caseteori (Baxter 2016, s. 143). I denne oppgaven handler analytisk overførbarhet om hvorvidt funn fra denne casestudien om forholdet mellom utforming og bruk av offentlige rom kan overføres til andre offentlige byrom. Et mål med forskningen av det valgte offentlige byrommet er at funnene kan gi implikasjoner for utviklingen og forståelsen av offentlige byrom, med vekt på hvordan disse er planlagt utformet og brukt. I konklusjonen av oppgaven vil forskningens mulige analytiske overførbarhet bli diskutert.

3.10 Oppsummering

I kapitlet har jeg presentert, diskutert og reflektert over mine metodologiske og metodiske avgjørelser i forskningsprosessen, og er et forsøk på å oppnå kritisk refleksivitet (Dunn 2016) og skape metodologisk troverdighet (Stratford & Bradshaw 2016). I masteroppgaven benytter jeg en metodologisk triangulering, der jeg tilnærmer meg det ene utvalget av aktører gjennom dokumentanalyse og semistrukturerte dybdeintervju, mens det andre utvalget av byromsbrukere tilnærmer jeg meg etnografisk, gjennom observasjoner, uformelle samtaler og spontane dybdeintervju. Analysetilnærmingen er tematisk, der jeg undersøker hovedtendenser på tvers av datamaterialet, for å belyse forholdet mellom utforming og bruk av Christian Frederiks plass gjennom underspørsmål tilknyttet hvert utvalg. I det neste kapitlet vil plassen som case bli presentert, for å plassere casestudien inn i en historisk og planmessig kontekst, som viser til kontekstuelle og dynamiske prosesser i produksjonen av rommet.

4 Presentasjon av Christian Frederiks plass

Figur 4.1 Geografisk plassering av studieområdet i Oslo. Kilde: Kartverket 2016.

Christian Frederiks plass er, slik den fremstår i dag, den sørvendte «forplassen» til Oslo Sentralstasjon og Østbanehallen, i skjæringspunktet mellom Bjørvika, Kvadraturen og Jernbanetorget i sentrum. Her finnes byens første offentlige park, Paléhagen, som i dag kun består av noen trekker (Eike 2011). Siden 1700-tallet har plassen og området rundt gjennomgått store endringer i det fysiske og sosiale landskapet. På folkemunne har plassen i nyere tid vært mest omtalt som «Plata», et samlingssted for narkomane, men opprinnelig er plassen oppkalt etter Norges første konge, Christian Frederik (Eike 2011).

I dette kapitlet vil oppgaven se nærmere på plassen i lys av hendelser i byens epoker som førindustriell by, industriby og postindustriell by, med fokus på Bjørvika og sentrum. Det historiske blikket går helt tilbake til opprinnelsen til plassen, i en tid da byen var sterk preget av trelasthandel og tiltakende sosial ulikhet. Den planmessige konteksten til plassen begynner med transformasjonen av Oslos sjøfront til et postindustrielt landskap. Fokuset rettes mot Bjørvikaplanen og hvordan man tenker å utvikle Christian Frederiks plass som del av et bindeledd mellom Bjørvika og sentrum, som en velkomstarena og som et oppholdssted.

4.1 Historisk tilbakeblikk

Christian Frederiks plass har sin opprinnelse i et Christiania med Bjørvika som et viktig knutepunkt for trelasteksport og handel på 1700-tallet (Grønvold 2008). Etter brannen i 1624 flyttet Kong Christian IV byen fra Middelalderparken, ved Bispevika, til et konsentrert område rundt Akershus Festning. Området inkluderte Bjørvika og utgjorde bykjernen, og som gjennom kongens innføring av murtvang bidro til et sosialt skille. I bykjernen var embetsmenn og næringsdrivende, mens arbeidere, håndverkere og handelsfolk bodde i forstedene, fordi de ikke hadde råd til murbebyggelse (Myhre 2017). Den sosioromlige segregeringen var tydelig etter hvert som man beveget seg fra bykjernen og til forstedene: «...fra rik til fattig, ... fra orden til uorden, fra mange til få rettigheter, fra høy til lav sosial status, fra det sentrale til det marginale» (Myhre 2017, s. 33).

Innbyggerne i Østre og Søndre Kvarter i Kvadraturen var borgere som gjorde seg velstående på eksporthandel, og bodde i nærheten av sine sjøboder. Én av de rikeste kjøpmennene og grossererne i byen var justisråd Christian Ancher, som startet byggingen av sitt Palé på to tomter mellom Strandgatene, som han oppførte i 1744 (Kielland 1939; Myhre 2017). Senere bygget han Paléhagen, som ble utgangspunktet for Christian Frederiks plass. Plassen fikk sitt navn i 1914, i forbindelse med 100 års jubileet for Grunnloven (Levende Oslo 2008). Christian Frederik oppholdt seg nemlig i Paléet, fra 1813 til 1814, som norsk konge (Myhre 1990). Paléet tjente som kongebolig allerede fra 1805 til Slottet sto ferdig i 1848. I dag står et parkeringshus der Paléet en gang lå inntil Strandgata (Eike 2011).

Fremveksten av industrien på 1800-tallet og vesentlig økt byvekst etter at Christiania ble hovedstad i 1814, bidro til at Bjørvika ble byens innfallsport, med økt havneaktivitet. Med utviklingen av Norges første jernbanestrekning, Hovedbanen, mellom Christiania og Eidsvoll på siste halvdel av 1800-tallet, ble Bjørvikas rolle forsterket (Eike 2011; Grønvold 2008). Hovedbanegården ble plassert rett nord for Christian Frederiks plass, og bidro til at plassen fikk ytterligere preg av trafikk. Ifølge Eike (2011) bidro plasseringen til at Bjørvika ble Norges travleste trafikkknutepunkt. Hovedbanegården ble etter hvert utvidet og ombygd til Østbanebygningen i perioden 1879-1882 (Grønvold 2008). På denne tiden gjennomgikk det sosiale hovedskillet mellom sentrum og periferi i Christiania over til et hovedskille mellom øst og vest, med et kommersielt og delvis industrielt sentrum (Myhre 2017, s. 55).

På 1960-tallet gjennomgikk Bjørvika større fysiske restruktureringer, i form av omfattende veiinfrastruktur, for å ivareta massebilismens inntog i hovedstaden (Eike 2011). Den indre

delen av Bjørvika ble den viktigste trafikkåren mellom øst og vest i byen, etter at den opprinnelige Bispebroa åpnet i 1881. Trafikken kom gjerne gjennom Rådhusgata, langs Havnegata på Christian Frederiks plass og inn på broa. Fremtidens gjennomgangstrafikk og den økte biltrafikken ble planlagt rettet mot Bjørvika, gjennom store innfartsårer til byen. Motorveien E18 var en av disse og gikk gjennom Bjørvika og Bispelokket (Eike 2011). Prioriteringen av biler gjennom Bjørvika gjorde at Christian Frederiks plass var preget av å være parkeringsplass for biler inntil 2000-tallet (se figur 4.2).

Gjennom utbygging av tog tunnel under Oslo sentrum ble all jernbanetraffikk samlet i sentrum av Oslo på 1980-tallet. Lokalt ble også Oslo Sentralstasjon (Oslo S) knyttet til T-banen (Grønvold 2008). I samme periode begynte Christian Frederiks plass i større grad å ta form som den plassen den er i dag. I 1986 ble fontenen med skulpturen «Solen og Jorden», av Ørnulf Bast, plassert på plassen, til tross for at den planlagte posisjonen var på forsiden av Østbanebygningen, på Jernbanetorget (Levende Oslo 2008). Året etter åpnet Oslo S, og Østbanestasjonen ble lagt ned. NSB besluttet først å benytte Østbanebygningen som parkeringsplass, men ble senere restaurert (Grønvold 2008). Østbanebygningen ble ombygd til kjøpesenteret *Østbanehallen*, som åpnet sine butikker og restauranter med uteservering på Christian Frederiks plass (Bane NOR Eiendom [BNE]-informant 2020). I forbindelse med åpningen av Gardermoen høsten 1998, fikk også flytoget en egen stasjonsbygning på Oslo S (Grønvold 2008).

Transformasjon av Bjørvika og rusmiljøets inntog

På denne tiden stod byen overfor et skifte i industrinæringen, til et postindustrielt servicelandskap (Wessel 2015). På 1970-tallet hadde Oslo og Bjørvika lenge vært preget av en avindustrialiseringsprosess, der blant annet Nylands verksted i Bjørvika (Nyland øst) ble lagt ned i 1971, og «Havnevesenet overtok Bjørvikautstikkeren og fabrikkbygningene ble revet» (Eike 2011, s. 29).

Samtidig med implementeringen av planene for den nye Sentralstasjonen i Oslo på 1980-tallet, ble det satt i gang en idékonkurransen om transformasjonen av de tidligere industri- og havnevirksomhetene i Bjørvika (Eike 2011). Idékonkurransen ble til gjennom et initiativ til Oslo Byes vel i 1982, om fremtidig bruk og utforming av sjøfronten. Resultatet ble konseptet om «Byen og fjorden – Oslo år 2000», der alle vinnerutkastene la vekt på tilgjengelighet til sjøen, vitalisering av området gjennom boligbygging, rekreasjonsområder og servicenæringer, samt kontorbygg», ifølge Eike (2011, s. 30). Konseptet ble grunnlaget for videre byutvikling i

havneområdene. Utbyggingen av Bjørvika ble derimot ikke påbegynt før på slutten av 1990-tallet, selv om visjonene og planene allerede var klare på 1980-tallet (Eike 2011).

I januar 2000 vedtok Oslo bystyre å tilrettelegge for transformasjonen av den tidligere havnebyen til den nye fjordbyen (Oslo kommune 2008). Resultatet ble reguleringsplanen for Bjørvika-Bispevika-Lohavn, som en del av den mer omfattende Fjordbyplanen (Oslo kommune 2003a, 2008). For Christian Frederiks plass betød den nye Bjørvikaplanen en ny fremtid, først og fremst som en del av Operaallmenningen (Oslo kommune 2003a).

På samme tid som diskusjonen om transformasjonen av Bjørvika pågikk, foregikk andre og mer lyskye aktiviteter i nærområdet. Året 1998 markerte starten på utfoldelsen av Oslos åpne russcene på den vestlige delen av Christian Frederiks plass, som tidlig fikk kallenavnet «Plata». Plata-området ble gjerne beskrevet som et område aktørene i rusmiljøet hadde «tatt over» og miljøet skapte sterke reaksjoner fra utsiden (Uteseksjon-informant 2020). Aftenposten (2003a) kunne oppsummere følgende: «Turister rygger ut av landet. Barnefamilier går i bue utenom Plata. Folk som forviller seg ned på Oslos sjøside, passerer blodige sprøytespisser og svaiende narkomane. Torsdag plukket en tidligere rusmisbruker over 100 sprøyter på 15 minutter».

Oslo S og Plata var gjerne turistenes første møte med Oslo, som Aftenposten (2003b) skriver, og de sterke reaksjonene fra turistnæringen bidro til at Plata ble kjent internasjonalt. I Aftenposten (2003a) kom det også fram at «flere reisebyråer har kritisert hovedstaden for slumtendenser», noe som skapte diskusjon blant næringsbyråd Grete Horntvedt (H) og Oslos turistsjef Tor Sannerud. I påfølgende år, i 2004, kom den store «Plata-aksjonen».

Plata-aksjonen var et samarbeid mellom flere aktører, der også staten og fem departementer var involvert, med formålet om å fjerne miljøet og løse det opp (Uteseksjon-informant 2020; Sandås 2016). Tilnærmingen bestod av at politiet skulle «sprengte» miljøet og deretter skulle personene bli kjørt til et mottak som tilbød hjelp, i regi av Oslo kommune og spesialisthelsetjenesten (Uteseksjon-informant 2020). Plata-aksjonen i 2004 lyktes ikke i å fjerne miljøet fra Plata og Oslo S-området. Uteseksjon-informanten (2020) fortalte at det tidvis var aksjoner etter denne som pågikk med to-tre uker med intensiv politiaktivitet, men så opphørte nesten alt og miljøet fortsatte som før. I 2011 ble politiaksjonen som flyttet rusmiljøet østover, i retning Brugata og Vaterland, satt i gang (Uteseksjon-informant 2020; Sandås 2016).

På samme tid som rusmiljøet preget Christian Frederiks plass og området rundt, foregikk utviklingen og utbyggingen av Bjørvika, inkludert transformasjonen av tidligere industri- og havneområder. Det ble gjort en rekke endringer i den fysiske infrastrukturen, blant annet

rivningen av Bispelokket, omleggingen av E18 i senketunnel (Bjørvikatunnelen) og ny gatestruktur (Dronning Eufemias gate). Olav Thon sitt Thon Hotell Opera stod ferdig 2001, øst for Christian Frederiks plass, med umiddelbar gangavstand til Oslo S, og dernest kom Oslo Artrium i 2003. Barcode-rekken var påbegynt i 2005, men ble forsinket på grunn av finanskrisen i 2008, og stod ikke ferdig før i 2016 (Ibelings 2016). Samtidig oppstod det bruksendringer i Østbanehallen, som gikk fra å være et kjøpesenter som «var veldig sterkt preget av Plata» og som var et «lavstatus»-område (Uteseksjon-informant 2020), til å bli en omregulert og ombygd mathall i 2015, med populære og nye spisesteder, butikker, turistkontor og hotell i bygningen (BNE-informant 2020).

Flyfoto 1937. Kilde: Oslo kommune (Planinnsyn)

Flyfoto 1947. Kilde: Oslo kommune (Planinnsyn)

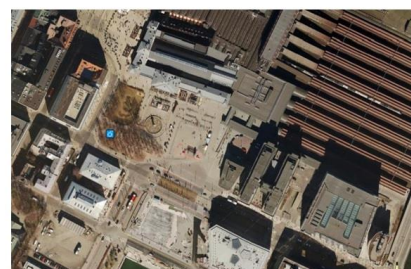
Flyfoto 1971. Kilde: Oslo kommune (Planinnsyn)

Flyfoto 1984. Kilde: Oslo kommune (Planinnsyn)

Flyfoto 1997. Kilde: Oslo kommune (Planinnsyn)

Flyfoto 2019. Kilde: FINN.no (Historiske kart)

Figur 4.2 Visualisering av plassen i utvalgte tidsperioder.

4.2 Politikk og planer

I dag er Christian Frederiks plass knyttet til flere byutviklingsprosjekter i sentrum. Først og fremst inngår plassen som i Bjørvikas transformasjonsområde og områdereguleringsplanen for Bjørvika-Bispevika-Lohavn. For det andre er plassen en del av sentrumsutviklingen generelt, gjennom prosjektplanen *Levende Oslo*. For det tredje er plassen en del av den fremtidige utviklingen av nye Oslo S. I det følgende vil det derimot kun bli fokusert på de planer som finnes for utforming og bruk av byrommet, både som del av Bjørvikaplanen og som en del av sentrumsutviklingen, slik den foreligger i allerede utarbeidede planer. På det nåværende tidspunkt finnes ingen detaljreguleringsplan for plassen, slik at utvalget av dokumenter er knyttet til en rekke plandokumenter og grunnlagsmateriale for områdereguleringsplanen og *Levende Oslo*.

Overordnede politiske føringer

I Kommuneplan 2018s samfunnsdel, er det formulert et overordnet politisk mål for byens offentlige rom: «Byens offentlige rom skal være åpne, inkluderende arenaer for alle, uavhengig av alder og sosial bakgrunn» (Oslo kommune 2018a, s. 48). Dette overordnede målet er i tråd med målet for offentlige byrom i Fjordbyplanen av 2008, der «Fjordbyen skal være en arena for alle og skal bidra til et mangfold» (Oslo kommune 2008, s. 8). I Kommuneplan 2015, gjeldende arealdel, blir Fjordbyen utpekt som et offentlig innsatsområde, med utvikling gjennom fortetting (Oslo kommune 2015). I utviklingsområdet er offentlige byrom et viktig satsingsområde. Ifølge Fjordbyplanen skal byrommene, i tillegg til å inneha et sosialt mangfold, være «gode, allment tilgjengelige byrom» og inngå i en struktur av offentlige byrom, i form av allmenninger, som «... skal forbinde sjøfronten og bakenforliggende by, og bidra til å forsterke eksisterende gate- og byromsstruktur og turveinett» (Oslo kommune 2008, s. 11).

Som en del av Fjordbyen er utviklingen av Bjørvika knyttet til politiske mål og visjoner om at Fjordbyen skal være offentlig tilgjengelig fjordby (for alle), samt at Bjørvika skal videreutvikle Oslo som hovedstad og kjerneområde og være en attraktiv og levende bydel for besøkende, bosatte og arbeidende (Oslo kommune 2003a, s. 16). I tillegg til de juridisk bindende plandokumentene – reguleringskartet, reguleringsplanen og reguleringsbestemmelsene – består Bjørvikaplanen av tre ikke-juridisk bindende vedleggsdokumenter, som er veiledende for å oppnå en bærekraftig utvikling (Oslo kommune 2003a). Vedleggsdokumentene er blant annet politisk forankret i Kommuneplan 2000 og Kommunedelplan for indre by 1998, i tillegg til bystyrevedtak og stortingsmeldinger (Oslo kommune 2003a).

Hvert vedleggsdokument tar for seg henholdsvis temaene miljø, kultur og estetikk. Her vil dokumentet om estetikk bli vektlagt, som er en designhåndbok som har til hensikt å videreutvikle kvalitetskrav for utformingen av bydelen og gate- og byrom, slik de er gitt i reguleringsbestemmelsene (Oslo kommune 2003a, 2003b). Reguleringsbestemmelsene stiller krav «...om at de sentrale byrommene utformes med høy kvalitet og tilrettelegges for aktivt byliv» (Oslo kommune 2003a, s. 32). Designhåndboken har en konkret politisk forankring i et bystyrevedtak, der det stilles «strengt estetiske krav til utforming av utearealer, gater og bygninger. Retningslinjene skal ligge til grunn for alt arbeide innen planområdet...» (Bystyrevedtak, sitert i Oslo kommune 2003a, s. 7).

I Bjørvika utgjør syv allmenninger et viktig plangrep som skaper forbindelser mellom nye Bjørvika og byen ellers. I designhåndboken (Oslo kommune 2003a) forestiller man seg at Bjørvika igjen skal bli en del av sentrum og hovedstadsområdet, slik det var på 1800-tallet, med offentlige funksjoner tilknyttet hovedstaden og havnen. Nye Bjørvika skal «...betraktes som en utvidelse av sentrum med viktige hovedstadsfunksjoner og karakteriseres som den representative bydelen» (Oslo kommune 2003a, s. 24). Som en del av forplassen til Oslo S, er Christian Frederiks plass et av de viktige byrommene i Operaallmenningen, og visjonen er at plassen skal være en velkomstarena for Bjørvika «som porten til Norges hovedstad» (Oslo kommune 2003a, s. 1). Operaallmenningen strekker seg fra sjøen, over forplassene til Operaen og Deichmanske hovedbibliotek, på tvers av Dronning Eufemias gate, over til Christian Frederiks plass og mot Jernbanetorget og Karl Johans gate. I 2020 ble Operaallmenningen omdøpt til Anne-Cath Vestlys plass, men på grunn av det allment kjente navnet «Operaallmenningen», vil det opprinnelige navnet bli brukt i denne oppgaven (Bjørvika Utvikling udatert).

Attraktivitet og tilgjengelighet i sentrum

Som en del av det eksisterende sentrum er Christian Frederiks plass et torg tilknyttet sentrumsarbeidet *Levende Oslo*. Levende Oslo er et samarbeid mellom offentlige etater, staten og private grunneiere og næringsdrivende (Levende Oslo 2006). Prosjektplanen for Levende Oslo tar for seg den delen av indre by som ikke omfattes direkte av den juridisk bindende *Kommunedelplan for torg og møteplasser* (Oslo kommune 2009), selv om denne er en overordnet føring, men som er blitt utarbeidet under politisk ledelse av byrådet i kjølvannet av Hovedstadsaksjonen 2001-2005 (Oslo kommune 2005).

Hovedstadsaksjonen har røtter til 1990-tallet, i helhetlige planer om estetiske fornyelser av bysentrum (Oslo kommune 2005; Oslo kommune 2012). Som en rød tråd har sentrumsarbeidet siden 1990-tallet omhandlet et mål om å fornye sentrum til glede for brukere og næringsdrivende, og dreide seg om en opprusting av Karl Johans gate, med tilliggende gater (Oslo kommune 2012; Levende Oslo-informant 2020). Som i Hovedstadsaksjonen, er hovedmålet for sentrumsarbeidet å gjøre sentrum attraktivt og tilgjengelig, men nå for en større del av bykjernen i indre by, inkludert Christian Frederiks plass (Levende Oslo 2006; Levende Oslo-informant 2020). Med private interesser og ressurser, i møte med politiske mål om sentrum, har Levende Oslo ansvar for opprusting og forvaltning, med vekt på god design, universell utforming, tilgjengelighet for transportmidler, attraktive og trivelige byrom, folkeliv og økt trygghetsfølelse for alle brukergrupper (Levende Oslo 2006).

I opprustningsarbeidet gjennom Hovedstadsaksjonen har det vært viktig å tolke særtrekkene ved Oslo sentrum, det vil si de «historiske og formale uttrykk» som gir «karakter og tidsuttrykk» ved området (Oslo kommune 2012, s. 8). I sentrum er dette særtrekk med utgangspunkt i gateutformingen fra 1600- og 1800-tallet. Med vekt på det kulturhistoriske og arkitektoniske kvalitetene fra denne tiden, har opprustningsarbeidet gjennom Hovedstadsaksjonen gått ut på å foreta en «byreparasjon» av disse elementene i sentrum. Det er tenkt at særtrekkene ved omgivelsene skal vekke «... kollektive minner for byens brukere» (Oslo kommune 2012, s. 11). I sentrumsarbeidet er det utarbeidet en ny helhetlig plan for estetisk planlegging bak Hovedstadsaksjonen (Oslo kommune 2012).

I den estetiske planleggingen er det lagt vekt på en forståelse av estetikk som «... må forstås, ikke som et subjektivt spørsmål om ‘stygt og pent’, men som en visualisering av byens funksjoner. Det betyr at normer for hva som er ‘vakkert’ har å gjøre med kvaliteten på synliggjøringen av byens innhold i videste forstand» (Oslo kommune 2012, s. 13, original kursiv). Estetikk handler dermed om en universell forståelse av at det vakre i omgivelsene gjennom utforming og design må løfte frem det visuelle i byens særtrekk. Ut fra denne forståelsen av estetikk er det tenkt at særtrekkene gir én særegen fysisk identitet, der den estetiske planleggingen handler om «...hvordan byelementene uttrykker sin anvendelse på en måte som gir oversikt og orientering og dermed opplevelse av mening» (Oslo kommune 2012, s. 13). Dette kan sies å gi gjenklang i utformingsprinsippene for byrommene i Bjørvika, der hver allmenning er tiltenkt å inneha én «særegen identitet» (Bjørvika Infrastruktur 2013).

5 Christian Frederiks plass – et planlagt rom?

I den estetiske planleggingen foreligger det ofte en statisk og essensialistisk stedsforståelse, der arkitekter og konsulenter forestiller seg én bestemt stedsidentitet de ønsker å utvikle gjennom fysisk tilrettelegging, for å bringe frem stedets *genius loci*, eller stedsfølelse (Relph 1976; Røe 2014). Denne tilnærmingen til stedsutvikling har konsekvenser for forståelsen av forholdet mellom materielle og sosiale elementer, der man gjerne tenker seg at fysiske innretninger og utforming skaper byrommets offentlighet.

Ifølge Lefebvre (1991) handler planlegging og utforming av byrom om en begrepsliggjøring av et abstrakt rom. Rommet er gjerne forstått som en romlig kontainer, et absolutt rom, der forestillinger om bruken og brukere av byrommet kommer til uttrykk gjennom intensjoner og planer for byrommet og det urbane landskapet det befinner seg i. I dette kapitlet er hensikten å analysere Christian Frederiks plass som et planlagt rom. Det innebærer å undersøke tanker og kunnskap om politiske mål og planmessige visjoner om attraktive byrom og byliv, i tillegg til kunnskapsproduksjonen som ligger bak utviklingen av offentlige byrom i sentrum og i Bjørvika, samt mål og planer Christian Frederiks plass er en del av. Jeg vil belyse hvordan fysiske og sosiale elementer er vektlagt i produksjonen av offentlige byrom og hva aktørene tenker gjør byrommet offentlig. Først vil grunnlagsmaterialet fra Bjørvikaplanen og Levende Oslo bli presentert. Deretter vil jeg gå nærmere inn på de intervjuede aktørenes forståelse av offentlige byrom, byliv og utviklingen av plassen fram til i dag og med hensyn til fremtidig utforming og bruk.

5.1 Grunnlagsmateriale for planlagt utforming og bruk

Levende Oslo-informanten (2020) forteller at med estetisering av byrommene er gateutformingen forankret i menneskers, og ikke bilers premisser. En lignende tankegang bak utforming av offentlige byrom er synlig gjennom utformingsprinsippene for allmenningene i Bjørvika (Oslo kommune 2003a). Ifølge Gehl Architects (2007, 2014), er forestillinger om byliv og gode byrom sentrert rundt menneskers opplevelser. For å oppnå de politiske målene om attraktivitet, tilgjengelighet og mangfold, er planlagt utforming og bruk av Christian Frederiks plass knyttet til fysiske kvaliteter, som er ment å skape bestemte sosiale opplevelser.

«Operaallmenningen»

På oppdrag fra Oslo kommune, ved Plan- og bygningsetaten (PBE), og Bjørvika Utvikling AS har Gehl Architects og SLA AS utarbeidet temahefter og byromsprogram for Bjørvika

(Bjørvika Infrastruktur 2007). I designhåndboken ønsker oppdragsgiverne en Operaallmenning der utforming og innhold i byrommet «skal gjenspeile Bjørvikas representative karakter med operaen som sentralt monumentalbygg» (Oslo kommune 2003a, s. 38). Kontakten med fjorden, siktlinjer og gode fotgjengerpremisser vektlegges i utformingen (Oslo kommune 2003, 2003b).

På bakgrunn av konsulentfirmaenes vinnerforslag i arkitekturkonkurransen om byrommene, ser de for seg å skape et sammenbindende areal, der «...formsterke og estetiske helhetlige løsninger gir plass til opplevelser og sosialt liv» (Bjørvika Infrastruktur 2007, s. 7). Hver allmenning har til hensikt å representere hvert sitt byliv og sine tilhørende aktiviteter, som de hevder «...skaber et byområde med mange forskjellige typer af byliv og aktiviteter» (Gehl Architects 2007, s. 6). Gjennom et menneskeorientert perspektiv er det tenkt at man kan oppnå kvaliteter ved byrommet som er større enn valg av materialer og design i seg selv, nemlig et byrom som inviterer til opphold og rekreasjon (Bjørvika Infrastruktur 2007, s. 10).

For å få til utforming av gode byrom i Bjørvika er det lagt vekt på hvilke brukergrupper som er forventet å bruke byrommet, og det vil si både hvem som kommer til å bruke byrommet daglig og hvem som skal bli invitert (Bjørvika Infrastruktur 2007, s. 10). I temaheftet forventer man brukergrupper basert på de som bor og arbeider i området (den faste gruppen), de som kommer dit for å besøke områdets funksjoner (studenter/turister/kunder), forbipasserende gjennom byrommet, de som kommer dit for å besøke selve byrommet og de som besøker området som følge av spesielle begivenheter (Bjørvika Infrastruktur 2007). Ifølge Gehl Architects og SLA AS er det vesentlig å fokusere på de som kommer til byrommet for å besøke byrommet i seg selv, og oppholder seg der over lengre tid. De bør tilbys gode vilkår gjennom kvaliteter som bidrar til opphold og lek, der demografiske aspekter særlig gjør seg gjeldende og utformes deretter (Bjørvika Infrastruktur 2007, s. 10).

I temaheftet er Operaallmenningen påtenkt som et livlig og internasjonalt underholdningsrom, med store begivenheter, mangfoldige aktiviteter og mennesker i bevegelse, «et sted hvor der alltid sker noget». Byrommet tildeles en internasjonal betydning og «storhet» gjennom «sine offentlige og kulturelle funksjoner» (Bjørvika Infrastruktur 2007, s. 30). I byromsprogrammet går konsulentene (fra Gehl Architects) dypere til verks for å oppnå et byliv basert på forutsetninger som omhandler kulturhistoriske og arkitektoniske elementer, værforhold, funksjoner i nærområdet og brukerne av funksjonene, deres bevegelsesmønstre og hva de oppfatter som muligheter og utfordringer ved byrommet (Gehl Architects 2007). Man ser for seg at Operaallmenningen skal være et byrom der «De mange besøkende skal unders,

begeistres, bjergtages» og «Allmenningen skal se umådelig flot og imponerende ud, men skal også sende opplevelser hjem» (Gehl Architects 2007, s. 28). Som et «storslått byrom» skal plassen «...tilbyde møder, oplevelser og sandseindtryk som formidler det særlige ved dette sted, dette rum, ved Oslo og Norge» (Gehl Architects 2007, s. 28).

For å få til et byliv i Operaallmenningen, vektlegger de en god balanse mellom brukergrupper, gruppert ut fra kulturelle-, rekreative- og bevegelsesaktiviteter (enten som bilist eller fotgjenger). De vektlegger også at byrommene skal være en destinasjon i seg selv, som viser til byrommets attraktivitet og opphold. Slik blir rekreasjon sentralt i Operaallmenningen som et levende byrom. Det er ikke antall mennesker på gjennomfart som bidrar til levende rom, men de rekreative aktiviteter som gir menneskene en grunn til å bli og som dermed utgjør noe særegent ved byrommet. Rekreasjonsmulighetene bør videre være av høy kvalitet, basert på menneskers sanseinntrykk og byrommets «herlighetsverdier». Til sist mener de at bylivet er avhengig av «aktive kanter og funksjoner» (Gehl Architects 2007).

Det rekreative oppholdet bør bestå av brukergrupper basert på faste og handlende brukere. Med de faste brukerne mener de mennesker som arbeider i nærheten av allmenningen, som kan bidra til byliv gjennom møter, utekontor, pauser, utelunsj m.m. De handlende brukerne er gjerne mennesker som har ankommet byrommet, som følge av forbindelser til butikker langs Karl Johan, kjøpesentrene i nærheten og Østbanehallen. De trekker frem sistnevnte som en «central medspiller», der Østbanehallen kan fungere som en «bylivsdynamo» og tilby økonomiske aktiviteter i form av mat og drikke, i tillegg til at de handlende skal kunne ha muligheten til rekreativt opphold ellers i byrommet (Gehl Architects 2007, s. 31). En bylivsdynamo har som hensikt å medvirke til balanse mellom brukergruppene og aktivitetene, der de eksempelvis tenker seg at stasjonen bør tilrettelegge for rekreasjon og kulturelle aktiviteter, sammen med gangtrafikken som følger med stasjonsfunksjonen (Gehl Architects 2007).

De faste og handlende brukerne bør videre ha muligheten til å ta del i aktiv og passiv rekreasjon, der aktiv rekreasjon viser til inviterende og interaktive aktiviteter og passiv rekreasjon viser til roligere aktiviteter som gir opphold over lengre tid. Slik utgjør også aktiv og passiv rekreasjon hver sine brukergrupper (Gehl Architects 2007). Den aktive brukergruppen tenker de at skal interagere med byrommet gjennom eksempelvis et vannbasseng, som kan gjøres om til isbane om vinteren, og ellers tilby aktiviteter som relaterer seg til allmenningens identitet som kultur- og velkomstarena. Man tenker seg at bylivet skal tilby kulturelle opplevelser av ulike størrelser, der den kulturelle identiteten viser til en visjon om Operaallmenningen som «Oslo's nye

kulturrum – en velkendt destination for store kulturelle arrangementer med alt fra opera og rockmusikk til fotboldkamper og film på storsk rm» (Gehl Architects 2007, s. 31). Arkitektene viser til at «...de bes gende kan gå   opdagelse i rummet ved gjennom fysisk interaksjon at utforske foranderlige lyd og lys elementer» (Gehl Architects 2007, s. 31). Den passive brukergruppen tenker de at består av de som søker pause fra aktive og dynamiske sentrumsområder, der de mener at Operaallmenningen bør tilby varierte rekreative aktiviteter, gi rom for balanse mellom kommersielle og offentlige tilbud, med innsalg av vann og grønt som bidrar til sanseopplevelser (Gehl Architects 2007, s. 31).

For   oppnå visjonen om Operaallmenningen som en «attraktiv bylivsdestination» i seg selv, har Gehl Architects (2007) delt inn allmenningen i tre «bylivssoner», som skal skape en god balanse mellom aktiviteter relatert til gangtrafikk, rekreasjon og kultur. I hver sone tenkes det at spesifikke aktiviteter skal finne sted og utnytte de herlighetsverdier som finnes der. Christian Frederiks plass danner Sone 1, som karakteriseres som rom med «umiddelbare herlighetsverdier, og har derfor rekreative kvaliteter», med plass til kulturelle aktiviteter (Gehl Architects 2007, s. 32).

Terrenget, kantene og belysningen skal videre underbygge dette bylivet som skisseres gjennom tilrettelegging for ønskede aktiviteter og brukergrupper. I terrenget er belegning, vann, beplantning, parkeringsplasser og byromsm bler sentralt, fordi det er avgjørende med tydelig avgrensing av rommet med aktive kanter. For eksempel skal byromsm blene være varierte, knyttes til menneskelige sanser og spres utover byrommene. De skal «...tilbyde både offentlige og kommersielle siddepladser» og «Der skal være steder man kan sitte avslappet og hensl ngt, og der skal være mere traditionelle b nke» (Gehl Architects, s. 46). Belysningen tenkes   bidra til   skape trygghet, definere byrommets grenser, invitere til opphold og symbolisere byrommets posisjonaltet som et viktig byrom i Oslo (Gehl Architects 2007, s. 58).

Premisser for plassen og bylivstiltak

I regi av Levende Oslo er det blitt utformet et eget premissdokument for Christian Frederiks plass. Premissdokumentet er basert på overordnede mål og planer for Bjørvika og sentrum, og vektlegger at Christian Frederiks plass skal være et sentralt og funksjonelt byrom gjennom estetikk, med historisk forankring og ivaretagelse av siktlinjer. I tillegg fokuseres det på trygghet og universell utforming gjennom belysning og belegning (Levende Oslo 2008). Dette er i tråd med de øvrige planene for byrommet. På den annen side er ikke bylivsbegrepet nevnt, og tiltenkte aktiviteter kommer ikke til syne i dette dokumentet.

I nyere tid satte Gehl Architects (2014) i gang en bylivsundersøkelse av sentrum, i regi av Levende Oslo. Studieområdet inkluderte også omgivelser rundt bykjernen, i tillegg til areal langs fjorden, deriblant Christian Frederiks plass. Den toårige bylivsundersøkelsen gjenspeiler fokuset fra en bilpreget til en menneskeorientert byplanlegging, og har ambisjoner om å bidra med strategier som kan styrke bylivet samt den menneskelige livskvaliteten i Oslo sentrum (Gehl Architects 2014). Undersøkelsen utgjør et grunnlag for prioritering av tiltak for å oppnå målet om økt byliv i et attraktivt og tilgjengelig sentrum, noe som blant annet er tydelig gjennom dagens byråd sitt prosjekt «Program Bilfritt byliv» (Oslo kommune 2018b; Oslo kommune 2019). Formålet med undersøkelsen har nemlig vært å oppnå økt byliv og tilrettelegging for «...at opphold i Oslo sentrum oppleves som positivt og trygt og at byens innbyggere og andre ønsker å legge turen til sentrum» (Gabestad, sitert i Gehl Architects 2014, s. 3).

I sentrumsarbeidet er gode byrom definert som attraktive, trygge og tilgjengelige for mennesker (Levende Oslo 2006). Gehl Architects (2014) benytter et vurderingsverktøy for kvaliteten av byrom, der et normativt ideal om gode byrom kan sies å sammenfalle med de tanker man har om gode byrom i sentrum. I vurderingsverktøyet, som består av 12 kvalitetskriterier, er gode byrom vurdert ut fra kategorier om trygghet, komfort og nytelse. Kvalitetskriteriene er lagt til grunn for en analyse av byens fysisk-romlige kvaliteters innvirkning på mennesker og deres erfaringer og opplevelser av byrommet (Gehl Architects 2014). Disse finner man også igjen i temaheftet for gate- og byrom i Bjørvika (Bjørvika Infrastruktur 2007).

Videre er det tenkt at gode byrom også skal gi gode rammer for byliv. I undersøkelsen er byrommene definert som «...alle de fysiske rammene i byen som kan danne rom: gater, plasser, forbindelser, og inventar som benker og lyskilder...», i tillegg til at «...innretningen av byrommet kan fremme bylivet» (Gehl Architects 2014, s. 37). Byliv, på sin side, er noe som finner sted i disse fysiske rammene og «...dekker utendørsaktiviteter uavhengig av formål og varighet av aktiviteten» (Gehl Architects 2014, s. 9).

Implisitt i Bylivsundersøkelsen 2012-2014, men også i grunnlagsmateriale knyttet direkte til planlegging og utforming av Operaallmenningen og Christian Frederiks plass, fremheves det *valgfrie bylivet* fremfor det *nødvendige bylivet*. Begrunnelsen er en utviklingstrend i samfunnet, der samfunnsborgerne har fått mer fritid og mer penger og desto større grunn til å velge og oppholde seg over tid i byens offentlige rom (Gehl Architects 2014, s. 7). Med et *valgfritt byliv* er det valgfrie aktiviteter som bærer preg av kultur, underholdning og rekreasjon som tildeles

oppmerksomhet i planleggingen og utformingen av byrommene, som for eksempel i Operaallmenningen (Gehl Architects 2007).

For å undersøke bylivet på Christian Frederiks plass, har Gehl Architects (2014) oppnevnt plassen som et oppholdsrom, der den utvalgte datainnsamlingsmetoden er kvantitativ kartlegging av oppholdsaktiviteter og antall mennesker som oppholder seg der, både i løpet av døgnet og i løpet av året. Registreringen har hatt som hensikt å undersøke hvilken type byliv plassen innehar. Siden byliv er forstått ut fra aktiviteter, og ulike typer aktiviteter gir ulike typer byliv, viser Gehl Architects (2014, s. 13) til oppholdsaktiviteter som én type byliv. Disse er delt inn i kategorier som stående, ventende på transport, sittende på kaféstoler, sittende på benker, sittende på sekundære sitteplasser, liggende, lekende barn, kommersielle aktiviteter, kulturelle aktiviteter og fysiske aktiviteter. Til tross for at Gehl Architects (2014) utfører både kvalitative spørreundersøkelser og andre kvantitative observasjonsmetoder, og til tross for viktigheten av rommet for visjonen om Bjørvika og Fjordbyen, foreligger bare én metode for kartlegging av bylivet på Christian Frederiks plass. Likevel gir det uttrykk for at plassen har et potensiale som oppholdsrom for tilreisende og andre besøkende, noe som gjenspeiler foreliggende planer for området Christian Frederiks plass er en del av.

I rapporten til undersøkelsen ble det foreslått en rekke tiltak for oppnåelsen av mer menneskelig aktivitet og liv i sentrum. For Christian Frederiks plass kan dette sees i sammenheng med fysiske endringer i utformingen og tilrettelegging for oppholdsaktiviteter. I ettertid har gressplenen på plassen et nytt dekke, inngjerding, blomsterbed og et huskestativ i det ene hjørnet (Aftenposten 2016). Ifølge Bymiljøetaten-informanten (2020) dreide dette seg om «driftstiltak», og det ble satt opp et gjerde for å unngå at gjennompasserende gikk på tvers av plenen. Langs plenen ble det også satt opp benker, og store «blomsterpottes» ble plassert på tvers av plassen, nærmere Thon Hotell Opera.

I 2019 ble det satt av ekstra midler til midlertidige tiltak, for å gjøre byrommet mer attraktivt for lek og opphold (Oslo kommune 2019). Blant annet fikk plassen en lekeplass der det tidligere var korttidsparkering, eller holdeplass, for biler, samt offentlige toaletter og strømskap for arrangementer, tillegg til fremtidige tiltak for belysning og vann i fontenen. I desember 2019 ble det bestemt at den tørrlagte fontenen skulle bli rehabilitert og reparert (Vårt Oslo 2019). Som del av planene for Bjørvika, gjenstår det at plassen blir opparbeidet i tråd med de veiledende utformingsprinsipper som ligger til grunn.

Med et politisk skifte og nye bypolitiske strategier for utviklingen av byen kan det hevdes at byliv i større grad er blitt et politisk mål for kommunen. Dette kan man se i sammenheng med målet om en kompakt og bærekraftig by, der miljøvennlige mobilitetsgrupper prioriteres fremfor privatbilen. Dette er synlig både i visjonen om Bjørvika som en bærekraftig bydel, men også på Christian Frederiks plass, der Oslo S er tilknyttet transportinfrastruktur for gående, syklende og kollektivreisende. «Bilfritt byliv»-prosjektet er blant annet videreført i Handlingsprogrammet for økt byliv i sentrum (Oslo kommune 2018b). I dette programmet er bylivsforståelsen redefinert til å gjelde mer kvalitative faktorer, som har til hensikt å vise til en mer kontekstualisert forståelse av hva som bidrar til det sosiale livet i sentrum og byen ellers.

Figur 5.1 Christian Frederiks plass i dag. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 13.05.20.

Gjennom det historiske blikket på Christian Frederiks plass har jeg vist at plassen i utgangspunktet først bestod av en hage, som gjennom årenes løp ble et trafikkareal som vokste i takt med byens urbanisering og tilrettelegging for denne gjennom utbygging av byens fysiske omgivelser og transportsystemer. I dag har omkringliggende bygninger skapt en tydeligere avgrensning av plassen som et absolutt rom, der plassen har et eget gulvbelegg og flere fysiske kvaliteter.

5.2 Forståelsen av offentlige byrom og byliv

Betydningen av byrommets fysiske utforming

Som representant fra Bymiljøetaten viser landskapsarkitekten jeg har intervjuet til at «det er jo veldig sjeldent enten eller», når det gjelder hvordan hun definerer et offentlig byrom (Bymiljøetaten-informant 2020). Hun vektlegger at offentlige byrom er «tilgjengelig for alle» og «at du opplever det som et inviterende byrom, at du skjønner på en måte at her kan jeg være» (Bymiljøetaten-informant 2020). For eksempel viser hun til at de i plansaker kan gå inn og endre på utformingen av et offentlig byrom dersom de mener at utformingen «...gjør at byrommet oppleves som privat» (Bymiljøetaten-informant 2020).

Levende Oslo-informanten (2020) tenker først og fremst på reguleringen av arealet, om det er regulert til offentlig eller privat formål, fremfor viktigheten av å definere begrepet «offentlig byrom»: «Det er jo gjennom regulering at definisjonen blir gitt, hva det er regulert til, er det offentlig eller privat. Reguleringen er, på en måte, der diskusjonen skal tas» (Levende Oslo-informant 2020). Videre sier han at «...offentlige byrom er i prinsippet alt uteareal som er tilgjengelig, og som ikke er avgrenset eller avgjerdet... Det er i grunn alt det arealet som vi har til rådighet» (Levende Oslo-informant 2020).

På spørsmål om hva det er som gjør byrommet offentlig, viser Levende Oslo-informanten (2020) til skillet mellom offentlig og privat, men også særlig til egenskaper ved rommet, slik som beliggenhet og for hvem byrommet er laget for. Landskapsarkitekten utdyper at dette har med gruppetilhørighet å gjøre, at man for eksempel «...går liksom ikke inn og blander seg i en barnehage. Fordi det er ikke... du har ikke noe der å gjøre. Det er ikke offentlig, det er en institusjon» (Levende Oslo-informant 2020). I tillegg til at han viser til områder for bestemte grupper, viser han også til hvordan rommet er regulert av normer for atferd (Goffman 1966; Cresswell 1996).

Den intervjuede arkitekten i PBE (2020) definerer ikke begrepet om offentlige rom, men «Det er i hvert fall to ting som må være tilstede». Først nevner arkitekten at rommet må være tilgjengelig: «Du må kunne komme dit på en enkel og grei måte. Må være helt åpenbart at det er tilgjengelig. Må kunne se det med dine egne øyne at her er det for alle å være» (PBE-informant 2020). Deretter peker han på at rommet må være attraktivt: «Hvis det ikke er attraktivt, benytter man seg jo ikke av tilgjengeligheten. De to tingene der er jo nummer én, å få på plass de to der», sier PBE-informanten (2020).

På spørsmål om hva det er som gjør rommet attraktivt, mener han at: «Det kan bety forskjellige ting i forskjellige byrom» og viser til materielle kvaliteter ved det fysiske rommet. Eksempelvis er Spikersuppa attraktiv, «fordi den har flotte bygninger rundt seg» og «Andre steder kan det

være attraktivt fordi det er mer tilrettelagt for sport» (PBE-informant 2020). Arkitekten peker videre på at slike kvaliteter som tiltrekker brukergrupper gjør byrommet offentlig: «Frognerborgen [en lekeplass], i Frognerparken, for eksempel, er en slik attraksjon, som gjør at det blir et veldig offentlig rom. Hvis ikke den hadde vært der, ville man nesten tro det var en privat hage der». Videre viser han til at det «finnes ikke noe oppskrift på det [hva som gjør byrommet attraktivt]. Hvert byrom er unikt, har sin kontekst, sitt oppland, sine muligheter» (PBE-informant 2020). Likevel nevner han særlig tre elementer, som vegetasjon, vann og trygghet: «...folk liker å se trær og grønt, de liker å ha det litt beskyttet rundt seg, de liker seg best ute i randsonene, få som liker å stå alene på en stor, åpen plass, man liker å være beskyttet. Og så er det attraktivt å se vann». Til slutt sier han: «Når de tre tingene der mangler, er det ikke så bra» (PBE-informant 2020). Både Bymiljøetaten-informanten (2020) og Levende Oslo-informanten (2020) peker også på viktigheten av den fysiske utformingen for, om hvorvidt byrommet oppleves som tilgjengelig og inviterende.

Utgangspunkt for sosialt inkluderende byrom

Offentlighet og sosial inkludering/ekskludering er gjerne begreper som overlapper med hverandre (Kohn 2004; Mitchell 2003). Å få til sosialt inkluderende byrom er noe alle informantene tenker er utfordrende. Bymiljøetaten-informanten (2020) spør *for hvem* man skal tilrettelegge for og sier at: «...vi jobber ofte med å prøve og definere en målgruppe. Nå snakkes det veldig mye om, for eksempel, at man skal tilrettelegge både for barn og eldre. Fra 8 til 80 snakker man om. Man snakker om å tilrettelegge for kvinner, feministisk byplanlegging».

Levende Oslo-informanten (2020) peker på den fysiske tilnærmingen for inkluderende byrom, som for eksempel at «Det er jo at det er tilstrekkelig med sitteplasser som er gratis», og sier videre at «Jeg tror kanskje det er det viktigste, og at de er utformet på en slik måte at det er innlysende at dette ikke er noe som har eierskap. Altså, du kan bruke det selv om du ikke bor der, bruke benkene selv om du ikke har handlet der...». Landskapsarkitekten viser også til at: «...kunst synes jeg er inkluderende, fordi det skaper interesse og nysgjerrighet, slik at man kanskje går og ser, undrer og tar på. Hvis flere står og ser på det samme, kan man jo slå av en prat» (Levende Oslo-informant 2020). Ifølge Tjora (2016) kan kunst i byrommet fungere som en passiar sone og et interaksjonspåskudd. Levende Oslo-informanten (2020) knytter dette nært til utformingen av rommet i sin helhet, at «Det går jo liksom litt på, på en måte, ut på utformingen, og at det ikke er... unødvendige hindre, som på en måte virker privatiserende eller avvisende» (Levende Oslo-informant 2020).

PBE-informanten (2020) forstår sosialt inkluderende byrom gjennom aspekter som «integrering og samvær». Han utdyper med at «Du kan si hele Bjørvika er jo... Eller, det har en mulighet for å bidra til integrering og inkludering, for det er jo ganske sterke sosiale forskjeller ganske tett på hverandre» og eksemplifiserer med skillet mellom beboere på Sørenga/Bispevika og Gamle Oslo. «Det å få de to miljøene der til å trekke sammen og bli kjent med hverandre skulle man jo ønske seg», sier PBE-informanten (2020). Med Christian Frederiks plass nevner han at det eksempelvis kan legges til rette baner for spill, eller «noe som er enkelt å ta del i». Et tydeligere eksempel han gir, er fritidsfisket på Vippetangen, for «Der står jo folk skulder mot skulder, fisker og koser seg. De snakker med hverandre, og de blir jo kjent med hverandre», og det viser han til at ikke er fordi kommunen har tilrettelagt for det, men at «de blir kjent med hverandre fordi de står og gjør akkurat det samme» (PBE-informant 2020). På denne måten kan man forstå tilretteleggingen av funksjoner i rommet som en måte å skape passiare soner på (Tjora 2016).

I forbindelse med spørsmålet om hvordan byrom kan virke sosialt inkluderende, sier Bymiljøetaten-informanten (2020) også at: «Men vi snakker ikke så mye om tilrettelegging for de mer sårbare, eller utsatte, gruppene. Det er på en måte, vi har på en måte ikke kunnskap nok om det. Det er på en måte ikke høyt nok prioritert, kanskje». Likevel viser hun til at Bymiljøetaten, som forvalter av mange offentlige rom i Oslo, ikke forvalter rommene slik som på Aker Brygge: «Det er jo privat. Hvis du kommer dit og oppfører deg på en måte som ikke passer inn, får du beskjed om å forsvinne. Det gjør vi jo ikke, på en måte, i byrommene vi forvalter, med mindre det er kriminalitet, selvfølgelig» (Bymiljøetaten-informant 2020). Her viser hun til hvordan forvaltningspraksiser som reguleringsmekanismer kan virke ekskluderende overfor enkelte brukere eller brukergrupper (Kohn 2004; Carmona & Wunderlich 2012).

Samtidig som det vises til hvordan byrom kan bli inkluderende, og at det ofte dreier seg om en fysisk tilrettelegging for brukergrupper, går man til brukergruppens kultur for å beskrive hvordan byrom kan være lite sosialt inkluderende. På grunn av Christian Frederiks plass sin fortid og samlingssted for rusavhengige, blir gjerne den åpne russcenen brukt som et eksempel på et ekskluderende byrom. Levende Oslo-informanten (2020) sier for eksempel at: «...det minst sosialt inkluderende byrommet jeg vet om, er jo de åpne rusmiljøene. For der har du ingenting å gjøre». Han utdyper og sier: «... hvis du ikke er avhengig av rus eller en del av den gjengen, har du jo ingenting der å gjøre. ... Altså, akkurat på samme måte som mye annet, har de okkupert et område og gjort det til sitt. Presset andre ut». På fagspråket kaller Uteseksjonen-

informanten (2020) dette for *locus of control*, som han beskriver som «...dette med aktører i et område som på en måte kontrollerer området, slik at de hadde jo tatt over dette området her, så folk flest styrte jo unna». Sosionomen viser til at «Dette er jo en klassiker i forhold til åpne rom, som vi er opptatte av, at når man planlegger og lager åpne rom, er det viktig at man inviterer folk flest til å ta de i bruk. Hvis de ikke blir tatt i bruk, overtar kanskje en del aktiviteter som man ikke vil ha» (Uteseksjonen-informant 2020). Han viser til at «det er viktig å få det [rommet] til å bli brukt av mange forskjellige grupper, som gjør at de må ta hensyn til hverandre». Han peker på viktigheten av inkludering av ulike grupper, fordi det «... gjerne fører til alle disse usagte reglene om hvordan folk skal oppføre seg i et rom, som gjør at det blir opplevd, da. Rett og slett ta hensyn til hverandre. Det er det jo total mangel på i disse åpne rusmiljøene» (Uteseksjonen-informant 2020). Sosionomen sitt blikk på sosialt inkluderende byrom er i tråd med planleggenes, men viser til en erfaringsbasert kompetanse om hvordan miljøer ekskluderer andre gjennom sosiale strukturer og normer for atferd og samhandling (Goffman 1966; Cresswell 1996; Mitchell 2003).

Sporet-informanten (2020) viser også til hvordan estetiske omgivelser påvirker sosiale strukturer, som regulerer hvem som bruker området, for eksempel gjennom betalte sitteplasser og «fjonge» omgivelser. Jeg spør sosionomen om en eventuell fremtidig utvikling av nye Oslo S og Christian Frederiks plass. Hun sier at hun håper «jo det ikke blir så fjongt at det blir så ekskluderende, da». Med det mente hun at: «Nei, altså, hvis det er sånn at det bare er betalte plasser, da. Altså at det er kjøpeplikt i hele området, ekskluderer jo det veldig mange av de menneskene som vi er opptatt av, at også skal ha fine steder å være» (Sporet-informant 2020). Informanten viser på en måte til at fysiske elementer/attraktivitet ikke nødvendigvis gjør rommet offentlig, men at det er sosiale strukturer som regulerer tilgang, her gjennom betaling, som er i tråd med det Kohn (2004) nevner er én ekskluderingsmekanisme. Uteseksjonen-informanten (2020) legger til: «den kommersielle biten av dette; at hvis du har lite penger, har jeg lite som er tilpasset deg». Samlet kan dette vise til hvordan «fjonge» omgivelser bidrar til et skille mellom å føle seg *in-place* og *out-of-place* (Cresswell 1996).

I forbindelse med temaet om rusmiljøet på Plata og hvordan miljøet kan virke ekskluderende gjennom *locus of control*, blir Uteseksjonen-informanten (2020) spurt om hva som kan være viktig for å få til sosialt inkluderende byrom. Han viser særlig til behovet for regulering av atferd gjennom sosial kontroll, som nevnt tidligere, men også til hvordan planleggere bør ha en «helhetlig tilnærming». Han sier at: «Du kan ikke løse alt i et planområde i Oslo, men ... tenke at Oslo som by er én by og den byen skal fungere for alle innbyggere, også for de som har

rusproblemer». Sosionomen viser til hvordan tilnærmingen til sosialt inkluderende byrom ikke bare bør tilnærmes på byromsnivå, men også bynivå. Han viser videre til at lokalisering av lavterskeltilbud spiller inn: «...det som vi er veldig opptatt av, er at du gjør noe veldig galt hvis det er grupper i befolkningen, for eksempel de som er rusavhengige, som må ned til sentrum for å få tjenester til sine problemer, at de ikke får det dekket i sitt lokalmiljø» og eksemplifiserer med at «...så må en jo bygge et sentrum som er veldig sterkt tilpasset alle rusmisbrukerne i byen, og da må alle vi andre ta hensyn til det» (Uteseksjonen-informant 2020). Han peker på hvordan lokaliseringen av lavterskeltilbud gjør at rusmiljøet blir samlet i ett geografisk område.

Sosialt inkluderende byrom gjennom bylivstiltak

Med et politisk skifte og nytt byråd i 2015 ble «Bilfritt byliv»-prosjektet igangsatt som et politisk initiativ. Bymiljøetaten-informanten (2020) forteller at prosjektet «har jo handlet om å redusere biltrafikken, privatbiltrafikken, i sentrum. Gi mer plass til, og et bedre tilbud til, folk som går og sykler. Det handler om å frigjøre, forsøke å frigjøre, areal. ... Men også legge til rette for at det er mer attraktivt å være i sentrum». PBE-informanten (2020) viser til hvordan bylivsundersøkelsen satte «...fingeren akkurat på dette med dårlig tilrettelegging for barn og eldre, og at dem ikke fant sin plass der. Og at det var for få gratis sitteplasser, for eksempel, som det nå har forbedret seg veldig». PBE-informanten (2020) forteller også hvor viktig Jan Gehl har vært for dagens planlegging og med hensyn til bilens rolle. Som Levende Oslo-informanten (2020) utdyper: «Det skal liksom være en god følelse rundt å være i sentrum». Videre sier han at «Det er ikke sånn at bilen skal bort fullstendig, men det skal gis mer plass til folk» (Levende Oslo-informant 2020).

Bymiljøetaten-informanten (2020) tenker at byliv «handler om... helt enkelt: tilstedeværelsen av mennesker» og at det er «...summen av all den aktiviteten som menneskene utgjør. Alt fra hverdagsreisende, hvor du går til skole eller jobb, til folk som skal ut på restaurant å spise, eller de skal på et kulturarrangement». Informanten viser til antall mennesker, aktiviteten menneskene gjør og at menneskers opplevelse (attraktivitet) bidrar til byliv (Gehl Architects 2007, 2014; Gehl 1971). PBE-informanten (2020) forteller at «Lek og aktivitet, og opphold og samvær, er en programmering som vi er veldig opptatt av å få til», og peker på at «mennesker i byen trenger jo en fysisk plass til å være et sted». For eksempel nevner han hvilken betydning han mener møteplasser kan ha for ensomhet, «så, det å ha gode møteplasser, en god benk i sola, ikke sant. Plutselig kan du kanskje komme i snakk med noen og da kan det avhjelpe en del problemer» (PBE-informant 2020).

5.3 Utviklingen av Christian Frederiks plass

Tilblivelsen gjennom byens utvikling

Med henblikk til plassens historie forteller Bymiljøetaten-informanten (2020) at «Det har jo aldri foreligget en plan» bak plassens fysiske utforming, og at «Det er en plass som har utviklet seg, stykkevis og delt over tid, som startet med denne Paléhagen» (Bymiljøetaten-informant 2020). Hun viser til at den ikke har hatt «en masterplan» og at «det er litt tilfeldig hvordan den har blitt til» (Bymiljøetaten-informant 2020), slik at Christian Frederiks plass som et allerede eksisterende byrom i Bjørvikaplanen skiller seg ut fra de nye byrommene i Bjørvika.

Bymiljøetaten-informanten (2020) forteller at plassens fysiske avgrensning er relativt ny: «Den har jo, fram til bare noen få år siden, fungerte jo dette som et trafikkareal. Det var en parkeringsplass. ... Så, den avgrensningen, den plassen har blitt kjempestor. Et av de største åpne arealene i Oslo sentrum nå». Hun forteller at den kom i forbindelse med utformingen av nye Dronning Eufemias gate (Bymiljøetaten-informant 2020).

PBE-informanten (2020) hevder at plassen er på vei «inn i en ny æra» og at han «ikke kan se for meg at den skulle falle tilbake til et forslummet og farlig sted». Han omtaler Plata og narkotikahandelen i området som et «image problem», men at «nå har jo det hele endret seg, med den nye uteserveringen som har kommet på plassen, og pluss at den begynner å henge sammen med disse attraktive områdene, med Operaen, badeplasser, Akerselva...» (PBE-informant 2020). Nært tilknyttet plassens nye «era», er også hvordan han mener Bjørvika-utviklingen er en positiv utvikling og «...som også brer seg innover i Kvadraturen». Han minner om at «...østre Kvadratur var jo et av de fæleste stedene i Norge for 20-30 år siden. Masse prostitusjon, dop og utrygghet, mørke gater, fyll og fanteri, vold i gatene» (PBE-informant 2020).

PBE-informanten (2020) peker på at Christian Frederiks plass innehar «en helt spesiell rolle i Fjordbyen», fordi den binder Bjørvika og Fjordbyen til eksisterende byområder, tilgjengeliggjør bydelen for alle, samtidig som plassen er «en del av en stor byutvikling. Informanten viser til plassen som en del av både Bjørvika-utviklingen og planer om nye Oslo S (PBE-informant 2020). Arkitekten, som har hatt en viktig rolle i utviklingen av Fjordbyen, forteller at «Det aller viktigste er jo at det [plassen] skal utvikles som en del av Operaallmenningen» og at «I den store planen er den ankomstarenaen for Bjørvika Det kommer til å være mange som går igjennom området. Det bør det jo egentlig tilrettelegges for,

på en god måte. At det blir attraktivt å gå der, men den detaljplanleggingen er ikke kommet i gang» (PBE-informant 2020).

Bymiljøetaten-informanten (2020) forteller også at plassen tilfeldigvis ble en del av «Bilfritt byliv»-prosjektet, og som har bidratt til ytterligere endringer i plassens fysiske utforming. Hun forteller videre at årsaken var arealmangel i prosjektets geografiske avgrensning. PBE-informanten (2020) peker på at plassen nå har fått en retning, med fokus på opphold og tilrettelegging for barn. Han forteller at «disse bylivsundersøkelsene våre [har] satt fingeren på, at det har manglet mye tilrettelegging for barn i Oslo sentrum, og for ungdommen, og foreldre. Så, det er de gruppene som har hatt dårlige kår...» (PBE-informant 2020). Angående lekeplassen som et midlertidig tiltak på den tidligere parkeringsplassen, peker Bymiljøetaten-informanten (2020) på hva som er tanken bak den fremtidige utformingen, at det opprinnelig var tenkt et vannspeil der lekeplassen står, og at «...det tenker jeg blir jo litt spennende i den videre utviklingen av plassen, om man ... vrir tankene sine litt mer den veien, mot den brukergruppen». Levende Oslo-informanten (2020) derimot, ser på plassen som et sammensatt oppholdssted, og sier at: «Det er litt sånn, ja, nå er alt lov, på en måte» og viser til plassering av lekeplass, fontene og uteservering. Han sier videre at: «Ja, det er ikke noe god struktur på det, eller, det er ikke noe struktur» (Levende Oslo-informant 2020). Byrommet er etter hans mening opplevd som kaotisk, der de fleste har fått sine interesser oppfylt: «Det er liksom så: "Å, her kan vi ha lekeplass" - ja, kjør på. "Å, her står en fontene" - Ja. "Her kan vi uteservering" - ja, men det kan vi. Så blir det litt sånn, litt sånn... Ja. Det er ikke noe god struktur på det, eller det er ikke noe struktur» (Levende Oslo-informant 2020).

Utfordringer i utviklingsprosessen – nedprioritert?

I sammenheng med Bjørvikaplanene beskriver Bymiljøetaten-informanten (2020) at plassen «...er jo litt spesiell, fordi den er jo en del av disse Bjørvikaplanene», men viser til at den ikke er blitt inkludert i utviklingen av resten av allmenningene. Informanten forteller at gjennomføringsansvaret for Christian Frederiks plass ikke inngår i utbyggingsavtalen som resten av Operaallmenningen er en del av (Bymiljøetaten-informant 2020). Dermed har ikke plassen blitt opparbeidet med de andre byrommene. Bjørvika Utvikling AS har «hatt ansvaret for utvikling av alle de andre allmenningene, bortsett fra denne delen, den nordre delen», som Christian Frederiks plass er en del av (Bymiljøetaten-informant 2020).

Bymiljøetaten-informanten (2020) beskriver plassen som en «rest», som «står litt sånn igjen», fordi «...den fremtidige utviklingen av den plassen, er ikke satt i gang egentlig, på samme måte

som de andre allmenningene i Bjørvikaplanen». PBE-informanten (2020) forteller at «Når vi laget Bjørvikaplanen, der er det jo 940 000 kvadratmeter gulv som skal håndteres, det er ... som kostet en 6-7 milliarder for å legge om noen jernbanespor, få på plass en Middelalderpark, mange kulturminner som skal håndteres, ikke sant, og da blir jo et sånt rom som Christian Frederiks plass bare en sånn liten flekk i hjørnet...».

Grunneierforholdet til plassen er tredelt, som følge av den historiske tilblivelsen av Christian Frederiks plass. Bane NOR Eiendom (BNE) eier et lite areal helt inn mot Oslo S, i nordøstre hjørne, mens Statsbygg eier fontenearealet og Oslo kommune resten (BNE-informant 2020). BNE-informanten (2020) forteller at de leier arealer av Oslo kommune, på Christian Frederiks plass, men at det er Oslo kommune som har forvaltningsansvar, og det er også de som har «...ansvar for utforming og opparbeidelse av plassen», slik at BNE må inngå en privat avtale med grunneieren dersom de ønsker å utnytte arealet som plassen utgjør.

Som grunneier er Oslo kommune i prinsippet den aktøren som har ansvar for en eventuell utvikling av plassen. Bymiljøetaten-informanten (2020) forteller at det er «...kommunen, altså politikerne, rett og slett, [som må] bestemme seg for at vi skal bruke noen titalls- eller hundretalls-millioner på å ruste opp plassen». Ettersom plassen krever en mektig investering, og kommunen kan ha andre behov som krever mer hensyn og prioritering (Bymiljøetaten-informant 2020), kan det vitne om at Christian Frederiks plass som et offentlig byrom er avhengig av private markedsaktører, eller en politisk investeringsvilje, for å ivareta behovet for offentlige rom i Oslo (Kohn 2004).

Plassen kan likevel bli opparbeidet gjennom rekkefølgekrav, som er tilfelle når en privat forslagsstiller forhandler om egne interesser på tomten, slik som eksempelvis tomteutnyttelse eller høyere bygg, og offentlige planmyndigheter stiller krav om at den private forslagsstilleren må gi noe tilbake (Bymiljøetaten-informant 2020). Tilknyttet slike utbyggingsavtaler kan være tiltaksplaner for behov i offentlige rom, som Eiendoms- og byfornyelsesetaten benytter i forhandlingen. Bymiljøetaten-informanten (2020) påpeker likevel at behovene ikke nødvendigvis blir dekket. Hvilke behov som blir møtt, kan dermed sies til enhver tid å være et spørsmål om prioritering.

PBE-informanten (2020) er av den oppfatning at han ikke tror dette uformelle planverktøyet vil få en så stor innvirkning i Oslo S-området, «fordi den ikke er juridisk bindende. Den er nesten bare et slag i luften». Her viser han til at man må vise til Plan- og bygningsloven, «før det blir ordentlig hold i det», og mener at det er i kommunedelplanens arealdel «at man ... kan stille

krav til hvordan byrom i Oslo...skal være» (PBE-informant 2020). Informanten peker videre på utfordringer i utviklingsprosessen av offentlige byrom, og at det er vanskelig å sikre allmennhetens interesser gjennom tiltaksplanen, i møtet med utbyggere. Han sammenligner det med en «slags mulighetsstudie», heller enn et effektivt planverktøy. PBE-informanten (2020) mener utfordringen er at «Det er altfor mye som er i bevegelse rundt den» og peker på byggeprosjekter tilknyttet Oslo S som er på ulike stadier og innehar tilhørende konflikter, «så den kobler seg ikke opp på noe fast grunn heller».

I forbindelse med kommunens prioritering av nye byrom i Bjørvika fremfor plassen som eksisterende byrom i samme bydel, peker Bymiljøetaten-informanten (2020) på at plassen «...er jo aldri blitt prioritert, for å si det sånn» og viser til at utvikling av offentlige rom gjerne har skjedd som et «påheng [i større prosjekter], hvis man skal ruste opp». Eksempelvis nevner hun trikke- og kollektivnettet og at Jernbanetorget ble rustet opp i forbindelse med dette transportprosjektet. «Vi har på en måte ikke samme behovsplan for utvikling av torg og møteplasser [som for idrett og friluftsliv]» (Bymiljøetaten-informant 2020). Bymiljøetaten-informanten (2020) reflekterer over at «...jeg synes jo at det er interessant hvorfor vi nå står igjen med denne plassen. Det er jo ett av de byrommene i området her, som ikke har fått noen helhetlig design, sammenlignet med mye annet her. Hvorfor kommunen ikke har prioritert det». PBE-informanten (2020) snakker også om viktigheten av møtesteder: «Folk, mennesker i byen, trenger jo en fysisk plass til å være et sted. Og det å legge til rette for opphold, opphold og aktivitet, er egentlig de stikkordene vi bruker alltid». Han nevner eksempelet om ensomhet blant innbyggerne og sier at: «For eksempel at det sitter folk alene rundt omkring og treffer ikke andre». Han konkluderer med at: «Så, det å ha gode møteplasser, en god benk i sola, ikke sant. Plutselig kan du kanskje komme i snakk med noen og da kan det avhjelpe en del problemer» (PBE-informant 2020).

Både PBE-informanten (2020) og Levende Oslo-informanten (2020) viser til planer eksempelvis for rehabilitering av Paléhagen. Likevel, som PBE-informanten (2020) sier: «Det ble heller ikke noe av. Det skjer jo en del av det i det offentlige, at det blir utredet forskjellige ting og løsninger. Så går tiden og det finnes ikke finansiering, eller interessen er ikke der egentlig, så dør det ut». Bymiljøetaten-informanten (2020) nevner fontenen og manglende vedlikehold av denne: «Den har stått tom for vann veldig lenge, og det gjør jo at plassen... Noen vil kanskje oppleve at man ikke tar vare på plassen, da». Hun forteller at fontenen antakeligvis mistet sin vanntilførsel i forbindelse med byggingen av Dronning Eufemias Gate, og at den derfor har vært tørrlagt i mange år.

Premissgivere i utviklingsprosessen

Få år etter at premissdokumentet for Christian Frederiks plass ble utgitt, i 2007, sendte Bane NOR Eiendom inn et privat planforslag for plassen. Forslaget omhandlet et underjordisk bilparkeringshus tilknyttet stasjonsanlegget, og ville medført endringer i plassens utforming. Eiendomsutvikleren fra BNE (2020) kan fortelle at de startet et samarbeid med Oslo kommune for mange år tilbake, for å se på om det fantes ulike løsninger for sykkel og bil for å imøtekomme veksten av togreisende med et parkeringshus under plassen. Videre forteller han at «Det har stoppet litt opp, rett og slett. Det er sånn... Ja, det planarbeidet har stoppet litt opp, i forhold til at... det går vel mest på politikken, i forhold til bil, altså bilparkeringspolitikken til Oslo kommune». Årsaken var nye politiske retningslinjer om redusert bruk av privatbil i byen, etter politisk skifte i bypolitikken og nytt byråd. Dette er et eksempel på hvordan bypolitikk virker inn på utviklingen av offentlige byrom, hvilken politisk vilje som kan virke overstyrende for hva private aktører får til i utviklingen av offentlig eide tomtearealer og hvordan regulering via eierskap kan være av betydning (Kohn 2004).

BNE-informanten (2020) er opptatt av henvisning til Oslo kommune som grunneier, men sier at «...vi forsøker å blande oss inn i den grad vi har muligheten til det», og viser til at det er fordelaktig å koordinere planprosessen med resten av Operaallmenningen. Dette kan vise til viktigheten av eiendomsrettigheter med tanke på bruk, og viktigheten av at det offentlige har «kontroll» over kollektive interesser, slik som offentlige rom. Videre viser han til Bjørvikaplanen, med byromsprogrammet, og premissdokumentet som føringsdokumenter: «For vår del er det at vi må forholde oss til de dokumentene og de føringene som gjelder, som ... er fra eieren av arealet» (BNE-informant 2020).

Samtidig understreker han naboskapet mellom tomteeierne, at stasjonen som nabo til plassen. Han sier at: «For vår del handler jo da det mest om at det .. på en måte ... er bra for bevegelse av folk over plassen, men også at den bidrar til aktivitet og at det er mulighet for, for eksempel, uteservering til Østbanebygget. Utover det har vi egentlig ikke veldig... mye, på en måte, vi skulle ha sagt eller ha innspill til, i forhold til den plassen» (BNE-informant 2020). Han tror ikke det vil være problematisk, med tanke på konflikter mellom forskjellige brukergrupper, ettersom plassen «er jo en ganske stor plass» (BNE-informant 2020). På vegne av BNE konkluderer han med at «Vi tror jo at det er mulig å få til flere funksjoner på den plassen, altså både som er et tiltak til at det er en offentlig plass, med muligheten for aktivitet, men også for at gående skal kunne bruke plassen effektivt» (BNE-informant 2020). På spørsmål om Sporet

blir inkludert i planprosessen for nye Oslo S, sier Sporet-informanten (2020) at: «...vi har ikke blitt spurt, eller vi blir nok ikke spurt, tenker jeg».

Levende Oslo-informanten (2020) mener utviklingen av Oslo S vil gi «de sterkeste premissene til utformingen» av plassen. I tillegg nevner han at også plassen vil få en ny rolle i samspillet med forplassen til det nye hovedbiblioteket på andre siden av Dronning Eufemias Gate (DEG) «og hvordan dette vil fungere ved en utbygging av Oslo S». Han nevner også hvordan hotellet i Østbanehallen og uteserveringen preger plassen, som «forplassen til et hotell» og at plassen har en rolle i beredskapssammenheng, og at «Det er mange funksjoner som skal finne sin plass».

Kunnskapsproduksjonen bak fremtidig utvikling

Utformingsprinsippene tilknyttet Bjørvikaplanen vil nødvendigvis bli oppdaterte, med hensyn til miljøvennlig transport og materiale (PBE-informant 2020), og mer detaljerte utformingsprinsipper vil bli til gjennom utarbeidelsen av ny detaljregulering for plassen (Bymiljøetaten-informant 2020). I tillegg til reguleringsplanen for Bjørvika, og premissdokumentet for plassen, foreligger særlig tre politiske retningslinjer. Bymiljøetaten-informanten (2020) og PBE-informanten (2020) viser til Handlingsprogrammet for økt byliv i Oslo sentrum (Oslo kommune 2018b), og Bymiljøetaten-informanten (2020) legger ekstra vekt på tiltaksplanen for byrom i sentrum (Oslo kommune 2018c). Videre nevner Levende Oslo-informanten (2020) Områdeprogrammet for Oslo S, som sier at stasjonsanlegget skal ha fire store forplasser. Levende Oslo-informanten (2020) antar at dersom plassen graves opp, «vil det jo da komme en permanent utforming» og viser til at lek og aktivitet er funksjoner tilknyttet plassene i sentrum, og «er like viktig som estetikk». I Handlingsprogrammet for økt byliv i sentrum (Oslo kommune 2018b, s 123), står det at et mål vil være å «Etablere Christian Frederiks plass og Paléhagen som byrom for opphold», som vil være en vesentlig retningslinje utviklingsaktørene må ta hensyn til, ifølge PBE-informanten (2020). Med en absolutt romforståelse til grunn, kan det virke som at man forventer at de fysiske elementene skal gi samme mening til alle personer (Cresswell 2013; Blaikie 2007).

Ved utforming av byrom viser Bymiljøetaten-informanten (2020) til at de generelt pleier å gjennomføre en behovsanalyse, i tillegg til å ta hensyn til normkrav, som for eksempel «sykkelparkeringsplasser» og «krav til materialer». Behovsanalysen blir brukt for å definere hva slags funksjoner byrommet trenger, ut fra hvem som bruker det. Dette er ofte gjort ved «å ha dialog med organisasjoner, ideelle organisasjoner og brukergrupper», og at «det å på en måte gå i dialog med personer på stedet er jo kanskje en utvidet medvirkning. ... vi prøver jo også

litt for... på en måte å få kontakt med folk som kanskje snakker på vegne av flere enn seg selv...» (Bymiljøetaten-informant 2020). Informanten påpeker at det kanskje ville vært mer naturlig å snakke med byromsbrukerne i tilfellet med plassen, «Men så er det jo å nå ut til, ikke bare de som kanskje bruker byrommet i dag, men hvordan nå ut til potensielle brukere om to år, ikke sant, som du kanskje ikke helt vet hvilken gruppe som vil komme da, hvordan få kontakt med dem, så det er jo en utfordring egentlig» (Bymiljøetaten-informant 2020).

Bymiljøetaten ville nok «leid inn et konsulentfirma», men legger vekt på at de vil utvikle det sammen, og viser til hvilke krav og føringer de har for byrommet. Informanten fra Bymiljøetaten (2020) sier at dersom hun skulle begynt med utformingen av plassen i morgen, «ville jeg fokusere på både det at det skal fungere som en plass for folk i bevegelse, men det med å få etablert kvaliteter på plassen, altså, opplevelseskvaliteter som gjør at folk har lyst til å være der, som gjør det attraktivt, men også trygt». Hun viser deretter til Platamiljøet og hvordan stedet var et samlingssted for narkomane (Bymiljøetaten-informant 2020).

Med hensyn til igangsetting av midlertidige tiltak på plassen, var Bymiljøetaten også i dialog med politiet og Uteseksjonen, om det kunne være aktuelt å tilrettelegge for ungdom. Siden plassen var et «utsatt område», ble de anbefalt om ikke å gjøre det. Årsaken var at «det handlet noe om at de så for seg at da kunne det bli et sånt hengested, og at det igjen kunne gjøre at det ekskluderte andre, som ville oppleve at det var utrygt å være der». Hun viser til at «man ønsker jo egentlig å legge til rette for alle, ikke sant, men det er en del sånne dynamikker vi ikke rår over, så...» (Bymiljøetaten-informant 2020). PBE-informanten (2020) forteller at ungdomsgruppen er «de som alltid faller igjennom», fordi «de har vanskelig for å finne steder hvor de kan være tilstrekkelig for seg selv, for det ønsker de som regel».

Angående anskaffelsesprosessen og begrunnelsen bak foreliggende grunnlagsmateriale forteller Levende Oslo-informanten (2020) at premissdokumentet ble utarbeidet gjennom et tverrfaglig samarbeid. Samarbeidet omhandler en diskusjon om utformingen av gater og plasser, samt hva «...de [skal] brukes til, og hva slags materialitet ... og hva slags historiske spor er viktige å bygge videre på», i tillegg til hva som skal være verdigrunlaget for utformingen av rommet. Landskapsarkitekten forteller at de vektet premisser ut fra «ulike typer bakgrunner: Arkitektoniske, historie og gatenes rolle, og hvordan vi på en måte skal komme fram til et forent uttrykk» (Levende Oslo-informant 2020).

På spørsmål om hvordan arkitektoniske og historiske elementer i premissdokumentene sees i sammenheng med sosiale forhold, svarte Levende Oslo-informanten (2020) at de har en

«ganske bred medvirkning», og nevner en rekke organisasjoner og etater. I denne sammenheng sier han at «Du kan jo si at vi mangler jo "folk flest"-perspektivet. ... Men det har på en måte vært en tendens å komme med uansett, for vi er jo liksom "folk flest", vi som jobber med det óg, men...» (Levende Oslo-informant 2020).

Før Levende Oslo ga oppdraget om bylivsundersøkelsen til Gehl Architects, forteller Levende Oslo-informanten (2020) at det var «veldig viktig at vi visste hvorfor vi skulle gjøre en bylivsundersøkelse» og at de var «nødt til å skaffe oss noen kompetanse om hva er byliv, hva driver byliv, hva er det for noe, hva er elementene i det og hvordan kan det, på en måte, beskrives for Oslo». På forhånd «visste vi jo litt om ulike måter å tenke byliv og byrom» på, forteller Levende Oslo-informanten (2020). Landskapsarkitekten påpeker at «det er en ganske stor forskjell på de to tingene der». Byliv er «det som skjer der», mens byrom «er liksom det strukturelle, det arkitektonisk-romlige. Og det er to forskjellige ting» (Levende Oslo-informant 2020).

Levende Oslo-informanten (2020) forteller at de avslo forslag som omhandlet byromsanalyser, fordi «...jeg mente at vi var mer presise på at det er folk som er utgangspunktet for vår undersøkelse, ikke hvordan byrommene... For byrommene kan man jo gjøre noe med, folk kan man ikke gjøre noe med». Han forklarer at man først må vite «hva består livet i Oslo seg av, hva er karakterene og hva er potensialet...». Med Gehl sine strategier kunne de få en forståelse av hvordan de kunne aktivere «en stor del av sentrum som ikke er veldig i bruk» og «spre bylivet» (Levende Oslo-informant 2020). Han mener at en mer kvalitativ tilnærming vil være neste steg, men at forståelsen til Gehl (1971) kan brukes for å tiltrekke mennesker til sentrum.

Før de utlyste oppdraget, forteller Levende Oslo-informanten (2020) at de var opptatt av å «skulle samarbeide med næringen, gårdeierne, handelsstanden og reiseliv», «at de skulle få komme med sine spørsmål og det de lurte på». Resultatet ble en «veldig åpen» oppdragsbeskrivelse, med ønske om å vite hvordan de kan få «svar på de spørsmålene vi vil ha» gjennom forslag til metode (Levende Oslo-informant 2020). Han påpeker dette med at anskaffelsen skal si hvorfor du trenger å vite noe, «så må vi la andre få komme med sin kompetanse, så skal de overbevise oss...» (Levende Oslo-informant 2020). Videre sier han at det viktigste ikke var grunnlaget bak tankegangen, men oppnåelsen av det han var ute etter: «Jeg vil bare vite hvor mange har vært der og hvor lenge de er der» (Levende Oslo-informant 2020). Han viser til at han ønsket kvantitative data for å legge til rette for en fysisk utforming som tar hånd om folkemengden, og at en mer kvalitativ tilnærming ikke var i tråd med formålet.

«...jeg er ikke så opptatt av hva det skal være ... Jeg vil bare vite hvor mange har vært der og hvor lenge de er der» (Levende Oslo-informant 2020).

Videre erkjenner han at de i Levende Oslo-sammenheng «mangler det perspektivet» (folk flest-perspektivet), når jeg spør om bylivsundersøkelsen undersøker menneskers opplevelse av byrommet. Han svarer videre at: «Vi gjør det. Litt usikker på hvordan vi skal få det inn også, da. Det er jo noe med hvem eier gatebunnen. Jeg er jo landskapsarkitekt, og jeg har jo en... en... sånn ryggmargsfølelse på at vi skal ikke bygge mer enn hva som er absolutt nødvendig. Eh, vi skal egentlig... tilrettelegge en scene som livet kan leves på. Det er sånn jeg tenker når vi skal lage byrom, på en måte, at den åpenheten er viktig.

5.4 Oppsummering

Dette kapitlet handler om tilblivelsen av Christian Frederiks plass som et offentlig rom, som i liten grad har vært planlagt. Plassen er offentlig forvaltet av Oslo kommune, ved Bymiljøetaten. Eierskapet er tredelt, der kommunen og staten eier mesteparten, mens BNE eier vesentlig mindre arealer. I visjonen om Operaallmenningen er forestillinger om plassen basert på rollen som bindeledd, med gode passasjer og siktlinjer mellom nytt og eksisterende sentrumsområde. Velkomstarenaen skal tilby et byliv av valgfrie aktiviteter, med vekt på rekreasjon og kultur, særlig for brukergruppen av besøkende. Estetiske og arkitektoniske elementer skal underbygge byrommets trygghet, sosiale opplevelse og tiltrekke mennesker. Denne tankegangen er synlig i informantenes vektlegging av fysiske elementer for å tilrettelegge for sosialt liv, og kan vitne om en produksjon av absolutt kunnskap. Informantene forstår offentlige rom som tydelig atskilt fra private områder, gjennom reguleringsformål og eierskap (både juridisk og sosialt).

Det politiske skiftet i byrådet førte til at økt byliv ble en politisk målsetting. Målsettingen er synlig gjennom bylivstiltak på plassen, i tidsperioden 2016-2019. Dagens attraksjoner på plassen er uteserveringer, fontenen, lekeplassen, Paléhagen og sitteplasser, i tillegg til mobilitetsløsninger og nærhet til sentrumsfunksjoner og kommunikasjon. Plassen er blitt til gjennom byens utvikling og er ikke opparbeidet etter planene plassen inngår i. Likevel kan den bli opparbeidet som følge av utvikling av sentralstasjonen, eller på bestilling fra lokale politikere.

6 Christian Frederiks plass som levd og praktisert

Hverdagslivet er påvirket av mange sosioromlige prosesser, og denne urbaniteten er dynamisk og foranderlig (Bjerkset & Aspen 2020). Jeg vil i dette kapitlet ha et relasjonelt blikk på Christian Frederiks plass, det vil si at byrommet blir forstått som stadig i forandring gjennom sosiale praksiser i tid og rom, og at byrommet kontinuerlig blir produsert og produsert som sted med ulik betydning for ulike brukergrupper når menneskelige relasjoner møtes og rommet approprieres. Jeg skal med andre ord beskrive plassen fra en annen synsvinkel enn det profesjonelle blikket til arkitekter og planleggere som jeg fokuserte på i foregående kapittel.

Ifølge Franck & Stevens (2007) er det menneskers eget initiativ og evne til å appropriere rommet etter eget ønske som muliggjør det fysiske og sosiale potensialet, noe som også gjelder for Christian Frederiks plass. Ved en slik realisering av potensial gjennom handlinger og atferd produserer mennesker *loose space* (Franck & Stevens 2007, s. 10). Som prosess er realiseringen avhengig av at mennesker selv oppfatter og innfrir potensialet rommet innehar. En slik appropriasjon videre bygget på oppfattet tilgjengelighet og frihet til handlingsutførelse tilknyttet utforming og bruk av plassen (Franck & Stevens 2007, s. 2).

For å skille brukere fra hverandre, har jeg sett disse i relasjon til hva de gjør i byrommet, slik som atferd og handling. På denne måten kan praksisene, eller opplevelsen av disse praksisene, knyttes til en overordnet sosial struktur som preger hvem som føler seg *in-place* og *out-of-place* (Cresswell 1996). Brukergrupper er forstått som de som utfører samme aktivitet, der brukere som utfører samme aktivitet kan deles inn i to ulike brukergrupper, basert på atferd og hvor i rommet de befinner seg. Kapitlet starter med en stedsfortelling om hverdagslivet på Christian Frederiks plass, slik det utfoldet seg i observasjonsperioden. Deretter følger fortellingen om plassen som snarvei, sosialt møtested og rom for marginale grupper.

6.1 Hverdagsrytmen og «time-space»-praksiser i rommet

Det urbane livet til menneskene i sentrumsområdet preger særlig plassens rytme på bestemte tider av døgnet gjennom bølger av «rush» og opphold. I hverdagen våkner Christian Frederiks plass til live ca. i 08-tiden, om morgenen. Folk haster mer eller mindre av gårde gjennom byrommet, på kryss og tvers, mens de bevisst beveger seg mot én bestemt retning. Menneskene varierer i alder og kjønn, fra unge til eldre voksne. Noen er mer formelt kledd enn andre, i dress og stive kåper, mens andre har en mer avslappet klesstil. Flere farer gjennom med sine PC-vesker, stilige ryggsekker eller håndvesker, mens de hører på musikk, snakker i telefonen eller tar en rask sipp av kaffebeget.

Overfor fontenen, mot nord, er uteserveringsområdet til Olivia i Østbanehallen, mellom fire betongklosser som er plassert langs Østbanebygningen. På vestlige hjørne av plassen finner man sykkelparkering og offentlige toaletter, inngangen til Comfort Hotel i Østbanehallen og en passasje til Jernbanetorget, mellom gressplenen og Østbanebygningen. På østlige hjørne ligger trappeoppgangen til Oslo S på sjøsiden. Langs Østbanehallen finner man enda et uteserveringsområde nærmere trappeoppgangen, Royal Gastropub, og på motsatt side av uteserveringen er det plassert sykkelparkeringer og bysykkelstativ. På sørlige hjørne finnes Thon Hotel Opera og en fotgjengerovergang til Deichmanske Bjørvika og Operaen. Det finnes også enda en fotgjengerovergang over Dronning Eufemias gate nærmere midten av plassen.

Etter kl. 09 og fram mot kl. 12, roer plassens bevegelser seg ned, både i antall mennesker på gjennomfart og i tempo. Andre lyder enn raske fottrinn og motorisert trafikk blir tydeligere. Måkeskrik og rullende koffertjul kan stadig høres. I 10-tiden ser man tegn til aktivitet fra de ansatte på restauranten Olivia, der de gjør klart for uteservering, enten det gjelder å sette frem sitteputer og pledd, skru på varmeovnene over bordene på vinterstid, eller bare gjøre sitteplassene presentable for en optimistisk vårdag. Utover formiddagen kan også svak og bedagelig bakgrunnsmusikk fra restauranten høres over høyttalerne, som setter preg på stemningen i rommet.

Benkene ved gressplenen befinner seg i sola på denne tiden av døgnet, og brukes av mennesker med varierende alder, klesstil og sosial bakgrunn. Benkene er tatt i bruk med varierende varigheter med opphold, fra noen få minutter til nærmere én time. Jeg har observert flere typer sitteaktiviteter, slik som røyking, «mennesketitting», musikklytting med ørepropper eller hodetelefoner, telefonsamtaler, samtaler med bekjente, avislesing, drikking (både med og uten alkohol) og matspising (observert i lunsjtiden og utenom). Mange av disse «sitteaktivitetene» finner sted på andre lokasjoner i rommet. Det kan være snakk om reisende som venter på toget eller ansatte ved Østbanehallens tilbud som utfører pauseaktiviteter.

Christian Frederiks plass har både betalte og ubetalte sittemuligheter. De betalte sitteplassene er forbeholdt de to uteserveringene, Olivia og Royal Gastropub. Byrommets ubetalte sitteplasser kan grupperes etter utforming, der utformingen i større grad viser til intendert bruk (benker, sittemøbler) eller er mer åpen for tolkning, slik som de fire betongklossene plassert mellom fontenen og Olivia, huskestativet brukt av voksne og de tre røde klossene tilhørende miljøpaviljongen på sørsiden av lekeplassen. En tredje sitteplassutforming kan sies å være de som er «fullstendig» approprierte, eller gitt en annen betydning ut fra oppfattet bruk (Franck &

Stevens 2007), slik som pullertene rundt lekeplassen brukt til å sitte på og fonteneområdet, der både fontenekanten og «nedtrappingen» til fonteneområdet er brukt til sitting.

Mellom bølgene av gjennomgangstrafikk kan man sporadisk oppdage større folkegrupper i byrommet, kjennetegnet av et mer bedagelig tempo og med andre formål. Enten det er en større barnehage- eller skolegruppe, eller turister, som runder hjørnet av Østbanehallen, fra Jernbanetorget. Gruppens tilstedeværelse er ikke bare sanselig gjennom blikk, men kommer også til uttrykk som høylytte barnestemmer eller internasjonale stemmer. Mellom bølgene av «fotgjenger-rush» synliggjøres nemlig byrommets internasjonale velkomstarena og møtested for turistaktiviteter som *sightseeing* eller fotografering av arkitektur og fysiske elementer.

Lekeplassen er i bruk fra morgen til kveld, men det er gjerne barnehage- og/eller skolebarna som bruker den på dagtid. Barna er gjenkjennelige i måten de går to og to, med foresatte foran og bak gruppa. De er ofte godt synlige i rommet, med refleksvester, som indikerer lekeplassens brukergruppe på dagtid i hverdagen. Det er likevel viktig å påpeke at, som jeg har observert i datainnsamlingsperioden, det ikke alltid er barn på lekeplassen, at det finnes andre som benytter den på tidspunkter det er ingen eller få barn og foreldre, og at aktivitet på lekeplassen generelt også kommer i bølger.

Tidvis kan man også observere sporadiske gjennomgangspasserende. Et eksempel på denne brukergruppen er «vinglende» enkeltpersoner i monolog, i bevegelse gjennom rommet. Et annet sporadisk tilfelle er mennesker som utfører uformelle økonomiske aktiviteter, slik som å be om penger, enten til seg selv eller i form av innsamling til veldedighet. Et tredje er flaskesamlere, enten gående eller syklende, som beveger seg fra søppelkasse til søppelkasse på plassen, som plukker ut flasker og samler dem i poser. Disse personene er også observert på benkene for kortere opphold. Mobilitetsformer, slik som sykler og elsparkesykler, er også med på å prege og skape rytme og bevegelse i rommet, samtidig som de også utgjør en del av de materielle rammene i rommet, med ulike parkeringssoner. Dette gjelder også for fugler som duer og måker, som beveger seg rundt på plassen etter mat.

I tillegg til gjennomgangstrafikk, sporadiske gjennomgangspasserende mellom rushtid, lekende barn samt sittende, stående eller ventende byromsbrukere, har plassen i datainnsamlingsperioden vært preget av flere ulike drifts- og vedlikeholdspraksiser. Mellom 9 og 12 utføres «gaterydding», et arbeidstilbud for mennesker med rushistorikk, i regi av Kirkens Bymisjon (Uformell samtale 05.12.19). Søppeltømming utføres av Hadeland Maskin & Drift AS, på oppdrag fra Oslo kommune, bysykkelordningen, som tidvis fyller på bysykler på

plassens to bysykkelparkeringer. Det er også observert varebiler på plassen, der enkeltpersoner organiserer elsparkesyklene, som står oppstilt ved sykkelparkeringene. De to sistnevnte praksisene er eksempler på motorisert trafikk på plassen. Til slutt har jeg også observert bygg- og anleggsaktivitet på plassen, i forbindelse med Østbanehallens fasade, på hjørnet mot Oslo S-inngangen.

En ny runde med store folkestrømninger av høyere hastighet og mer formell bekledning preger rommet rundt lunsjtider og etter kl. 15. Særlig på en fredags ettermiddag med gode værforhold er Christian Frederiks plass i sitt sosiale ess. På dette tidspunktet kan det virke som om flere brukergrupper på plassen (som bruker plassen til ulike tider og ulikt bruk) ser ut til å møte hverandre, i mer eller mindre ufokusert interaksjon (Goffman 1966). Det virker også som at mengden av rekreasjon og opphold øker på plassen når helgen og sommerhalvåret inntreffer, men også ellers når været tillater det. I tillegg er det observert matboder («food trucks»), som bidrar til flere mattilbud og -aktiviteter i rommet på sommerhalvåret. Det er også muligheter for bloddonasjon på plassen, ettersom en stor «blodbuss» er observert to ganger på våren.

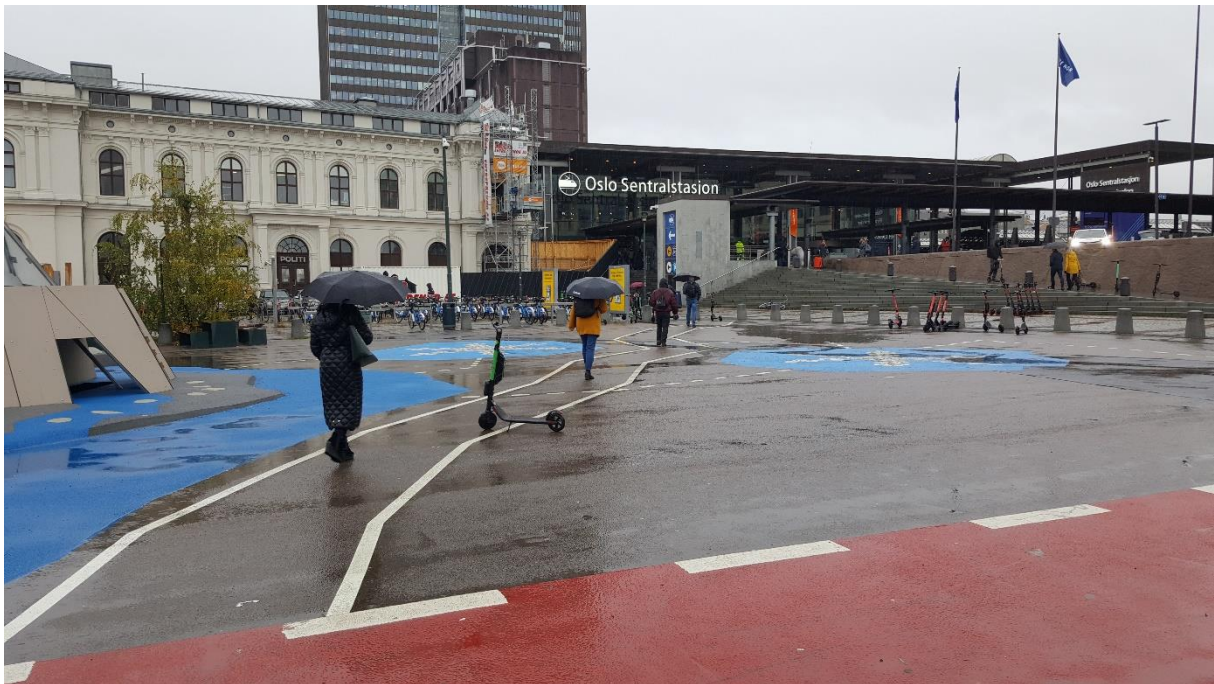
Bevegelse gjennom passasjer

Gjennom hele observasjonsperioden er det observert særlig fire passasjer gjennom rommet som kan sies å være hyppigere brukt enn andre mulige gjennompasseringspassasjer. Den ene dreier seg om passasjen langs Østbanehallen, en passasje som går mellom opprinnelig og utvidet uteserveringsareal til Olivia-restauranten, med lyskuler for å indikere bevegelsesretningen. En tidlig maidag i 2020 observerte jeg denne eldre kvinnen, på sin ferd gjennom passasjen og med sitt bidrag til plassens *looseness* (Franck & Stevens 2007):

Kl. 15:26. En forover bøyd kvinne med rullator [kanskje i 70-80 årene] går sakte gjennom passasjen mellom de to uteserveringene til Olivia. [Det som fanget oppmerksomheten min var alle duene som flokket seg rundt henne]. Mens hun går gjennom, flokker flere duer seg rundt henne. [Det var et pussig syn, som gjorde inntrykk på meg. Der gikk hun, med alle duene flyvende og gående rundt henne, der hun gikk mellom to travle uteserveringer med en god del kunder. Hun virket lite brydd med det, eller kanskje hun var det, fordi hun matet dem og ikke kunne gå en annen vei enn gjennom passasjen, fordi det er begrenset hvor universelt utformet bygulvet er.]. Den eldre kvinnen går med rullatoren og duene inn på plenen, forbi huskestativet og langs hekken. En liten jente [kanskje 3-4 år] går bort til duene, med moren leiende i hånden. Den eldre kvinnen blir en liten stund, før hun så går videre, ut fra plassen og mot fortauet (Observasjon onsdag 06.05.2020).

Den andre observerte passasjelinjen er den fra inngangen til Oslo S og på tvers av lekeplassen. På «bygulvet» er det markert uregelrette linjer som indikerer en form for passasje mellom trappoppgangen til Oslo S og en av fotgjengerovergangene over Dronning Eufemias Gate (DEG). Mine gjentatte observasjoner tydet på at det var mange, særlig i rushtrafikken, som

benyttet seg av denne passasjen, og at mange av dem som gikk der, holdt seg innenfor eller til denne oppmålte passasjen, selv om det fantes god nok plass rundt.

Figur 6.1 Passasje mellom Oslo S og DEG. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 16.10.19.

En tredje observert passasjelinje kan observeres mellom den ene fotgjengerovergangen til DEG, gjennom fonteneområdet (man går ned to trappetrinn og inn i et «eget» fonteneområde), og Jernbanetorget. I sammenheng med PBE-informanten (2020) kan det dermed sies at den plasskrevende fontenen skaper en barriere i siktlinjen mellom Jernbanetorget og Operaen. Samtidig kan fontenen på den annen side innby til en rekke appropriasjonsmuligheter, og dermed indikere hvordan et fysisk element bidrar til *looseness* av plassen (Franck & Stevens 2007).

Fra både DEG og Strandgata er det en fjerde passasjelinje, som starter der og går langs benkene ved plenen og mot Jernbanetorget. Det er også flere avstikkere her, der den ene går på tvers av byrommet, mellom Strandgata fra hjørnet av plassen i sørvest og inngangen til Oslo S i nordøstlige hjørne av plassen.

De hyppig brukte passasjelinjene i byrommet kan ha et potensiale som *passiare linjer* (Tjora 2016). Som tidligere nevnt kan det også sies å oppstå et mulig *passiart nav*, der benkepassasjen møter Østbanehallens passasje ved Olivia. Et annet mulig *passiart nav* kan sies å være nettopp fontenen, som er plassert der to kryssende passasjer møter på hverandre.

6.2 En snarvei i byens romlige nettverk?

Som et knutepunkt er plassen altså preget av bølgene med folkestrømmer på kryss og tvers i løpet av dagen. For å forstå den sosiale betydningen og de sosiale prosessene i byrommet, er det relevant å belyse hvilken opplevelse menneskene som går gjennom byrommet har, og om de pleier å gå gjennom plassen ofte, eller bruker rommet på andre måter enn gjennompassering. Til tross for nyanser i deres opplevelser av rommet, er det særlig fremtredende hvordan plassen er forestilt gjennom et passeringsblikk fra passasjene i rommet. Brukerne i gruppen er variert. De er menn og kvinner fra 16 årsalderen og opp til 75. Klesstilen varierer også, men innenfor det Goffman (1992) kaller for *fronstage* atferd (presentabel visuell fremtoning i offentlige rom). Nesten alle har minst treårig høyere utdanning, og nesten alle bor i Oslo. Av disse bor noen i Indre by, i bydeler øst og vest, mens resten bor i Ytre by øst og sør.

En gjennomfartsåre omgitt av tilfeldige elementer og spektakulær arkitektur

Plassen er opplevd som et bindeledd for mennesker som har dratt fra et sted og strategisk går gjennom byrommet for å komme seg dit de skal, enten de er på vei til jobb, eller skal besøke områdenes tilbud og tjenester av kulturell og kommersiell art. Plassen er på denne måten gitt mening gjennom tilliggende områder og deres funksjoner, med nærhet til knutepunktet Oslo S og øvrig kommunikasjonsveven.

En av informantene beskriver Christian Frederiks plass som et «gjennomgangssted», fordi «det er på en måte midt i trafikken» og «så er det på en måte ikke så hyggelig rundt» (Thea 2019). En annen forbinder plassen og brukerne av den bare med «gjennomgangstrafikk» (Ola 2019) og to andre beskriver rommet som en «gjennomfartsåre» (Siv 2020; Siri 2020). Selv turistene Emma (2019), som besøker plassen for første gang, påpeker at «It's a place that people are going through to get somewhere else ... It could be a footpath and have the same effect».

Plassen er ofte beskrevet som kjedelig, grå og fylt med tilfeldige elementer. Siv (2020) synes plassen virker «litt rotete», og viser til den store fontenen midt på plassen og lekeplassen med lite intuitive elementer. Etter å ha beskrevet plassen som en gjennomfartsåre sier hun at: «Det er ikke sånn at jeg tenker: Å, her var det hyggelig!». Siv (2020) reflekterer videre over rommet og beskriver Paléhagen på følgende måte: «Er dette et spesielt sted man skal gå? Er det en spesiell gangvei? Hvorfor er det ikke... der er det sand. Her virker det uferdig, på en måte». Det kan tolkes dithen at manglende vedlikehold og drift av rommet preger brukernes oppfatning av Paléhagen, men også fontenen, som har vært tørrlagt i mange år og som først i disse tider

skal bli rehabilitert og reparert (Vårt Oslo 2019). Den er lagt merke til, men ikke alle av de gjennompasserende forstår hva den egentlig skal forestille.

Fontenen er observert som et fokuspunkt på plassen, til tross for manglende vedlikehold og drift. Statuen i fontenen er ofte brukt som et fotomotiv. Jeg har flere ganger observert som observert mennesker som står foran fontenen med mobilen eller kameraet til vær, slik som Thea (2019). Studenten forteller at hun egentlig var på vei gjennom plassen for å komme seg videre, men stoppet tilfeldig opp da hun så to måker på hodene til statuen. Kåre (2019) forteller òg at han tilfeldigvis stoppet opp ved Østbanehallen da han så det samme motivet på en annen dag i desember. Han ble stående å se på det «skumle» bygget som Deichman hovedbibliotek har blitt i Bjørvika.

Figur 6.2 Fontenen som fotomotiv, med Deichman i bakgrunnen. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 25.10.19.

Ingen grunn til opphold

Til tross for at plassens fontene og omgivelsenes arkitektur gir rom for undring, er det flere som påpeker at de ikke har noen grunn til å være der over tid. Jorid (2019) forteller blant annet at «plassen er vel bra, men jeg har vel liksom ingen grunn til å oppholde meg her», etterfulgt av

at det er andre plasser hun heller vil besøke og at hun muligens ville vært her på sommeren, for å benytte uteserveringen og se på andre mennesker. Sommeren brukes som eksempel, fordi «da innbyr det jo mer til å være ute» og «sitte på en benk», men hun påpeker samtidig at «det her er ingen plass det er naturlig for meg å være», fordi «jeg ferdes sjeldent akkurat her» (Jorid 2019).

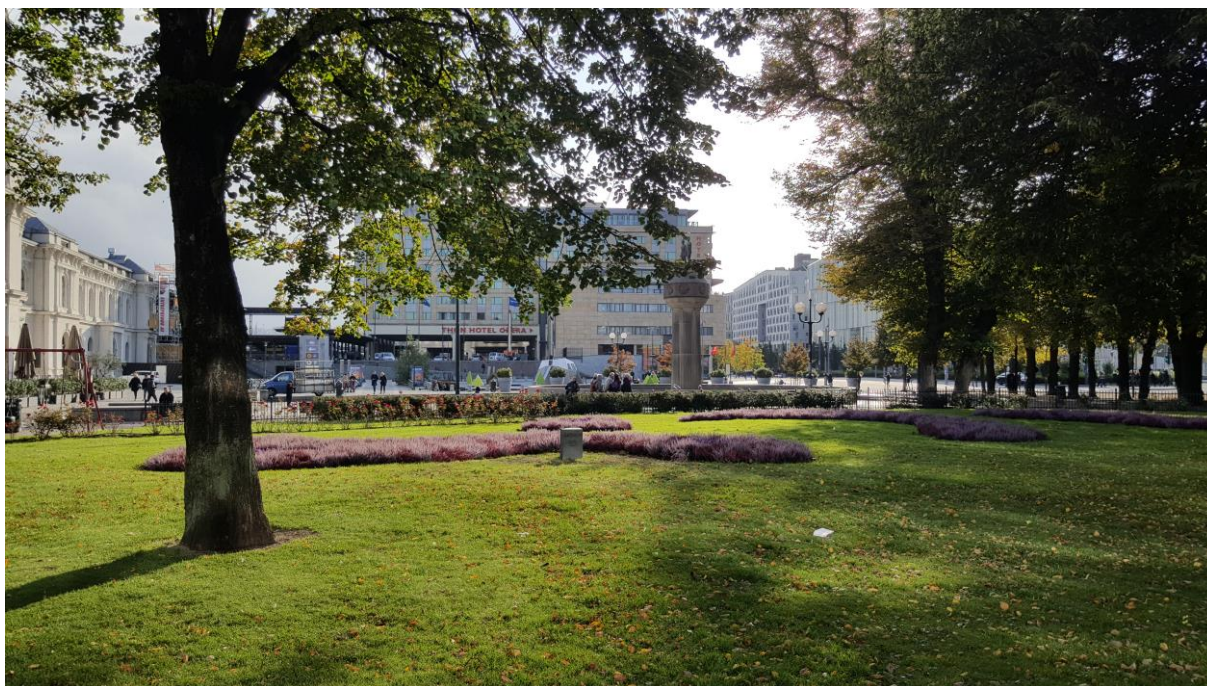
Thea (2019) forteller også at hun ville vært her «mest om sommeren, kanskje» og utdyper at på vinterstid, «sånn som nå, ville jeg aldri dratt hit bare for å sitte her, fra en annen bydel. Så koselig er det ikke». Emma (2019) sier hun kanskje også er påvirket av vinterstiden, fordi det er tåkete, kaldt og grått vær, men at hun gjerne skulle likt at det skjedde noe her, i form av underholdning. Hun eksemplifiserer med gatemusikanten hun så lenger borte på Jernbanetorget, eller så enkelt som mer fargebruk.

På mange måter kan plassen bli tolket som et usynlig og anonymt rom med mange inntrykk som ikke vekker interesse for flere av de gjennompasserende. Folk haster seg av gårde eller beveger seg i et mer bedagelig tempo, mens tilsynelatende få velger å bruke tiden sin her frivillig. Ivar (2020) pleier ofte å gå tur langs Havnepromenaden og gjennom Christian Frederiks plass før han drar hjem. Slik beskriver han bevegelsene i rommet: «Folk er ganske travle her, for de skal ikke være her. De skal et eller annet sted. Enten har de veldig liten tid, eller så er det sånn passe liten tid. Ingen som har veldig god tid og bare går her og rusler».

Det kan også virke som at fortidens minner vekker assosiasjoner og bidrar til en lavere grad av stedstilknytning, som preger informantenes bruk og oppfatninger av plassen i dag (Seamon 2014). Herman (2019) forteller at han bruker plassen mest til gjennomfart og at «det har vel noe med plassens fortid å gjøre». Videre forteller han at «det er ikke et sted jeg går til for å slappe av». Herman er en av de gjennompasserende, som kun bruker rommet som gjennomfartsåre. Ola (2019) er en annen som assosierer plassen med Plata og beskriver plassen som et «belastet område», og at hans bruk av rommet har endret seg, fordi «nå har man ikke noen skrupler å gå gjennom». Han forteller at han følte seg utrygg, men at det har endret seg på grunn av endringer i det sosiale miljøet og sosiale aktiviteter, og at «politiet og vektere er jo veldig tilgjengelige her» og «mindre av de belastede brukerne».

Silje (2020) forklarer at hun ikke ønsker å bruke benkene langs gressplenen, fordi «jeg tror det representerer det jeg så da jeg var liten og at det var mye folk som sov der og sånt, og tok kanskje litt type rusmidler. ... Det representerer litt utrygghet». På spørsmål om hva hun tenker om de som sitter på plena, sier hun at hun «forbinder det med rusmisbrukere som sitter der» og

at «jeg forbinder det kanskje med noe litt skittent, kanskje? Mest for at jeg kanskje er litt redd for sprøytespisser og glasskår eller hva nå enn de kan etterlate seg. Så... Jeg ville ikke gått dit selv». Når Siv (2020) forteller at hun «har ingen grunn til å oppholde seg her», sier hun i en bisetning at hun forbinder plassen med Plata. Hun husker ikke Platatiden så godt, men likevel har hun «kanskje litt i bakhodet, at her må jeg være litt oppmerksom». Hun sier for eksempel at det ville vært rart å sitte på benkene langs plenen.

Figur 6.3 Gressplenen. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 04.10.19.

Potensial ved plassen?

Til tross for at få av de gjennompasserende har ønsker om å oppholde seg her over lengre tid enn nødvendig, er det flere som påpeker potensialet til rommet. Det kan virke som at de gjennompasserende har et behov for å rettferdiggjøre sitt opphold på plassen og at noe må skje der. Dermed kan det virke som at brukerne opplever byrommet som mer *tight* enn *loose* (Franck & Steves 2007), men ser likevel muligheter for opphold, begrenset av deres materielle handlingsrom. Flere av informantene viser til at en opparbeidelse av plassen, med mer grønt, farger, flere sitteplasser og parklignende omgivelser, eller flere underholdningsaktiviteter, slik som gatemusikanter, vinteraktiviteter, mulighet for spill, ville bidratt til større opphold (bl.a. Thea 2019; Emma 2019; Ivar 2020; Peder 2020). Grethe (2020) «tror at folk går ... gjennom her for å se om det er noe som skjer». Hun utdyper og sier at: «For hvis det blir gatemusikanter,

sånne tryllekunstnere – ja, sånn som det er i utlandet, hvor folk gjør forskjellige ting for å tjene litt penger – så tror jeg folk kommer her, tar med barna sine for å se på sånt, da».

Christian Frederiks plass er til tider observert som et rent «gjennomgangssted», men mulighetene for opphold og appropriering av rommet blir grepet i tider med bedre værforhold og temperaturer, og på noen tidspunkter på dagen og i uken fremfor andre. På disse dagene er også menneskers tilstedeværelse større enn andre, noe som bidrar til en mer pulserende atmosfære. Med den tørrlagte fontenen er det òg tegn til appropriasjon av dagens fysisk-materielle rammer. Fontenekanten er appropriert av mennesker på forskjellige måter. Aktiviteter som å lene seg inntil fontenekanten, bruke kanten som en flate for gjenstander eller tegning, eller til å sitte på og samtidig utføre observerte aktiviteter som å vente på andre, lese bok, sole seg og spise is eller mat (2020). Nedenfor er et utdrag fra observert tegneaktivitet på fontenekanten:

Kl. 15:26. En mann inntil fontenekanten har plassert to plater på fontenekanten foran seg, samt noe som ser ut som penner/tusjer. Han tar ut flere penner fra venstre jakkelomme. Han legger dem på fontenen. Så holder han den ene pennen og gjør bevegelser mens han presser den ned mot platen. [Tegner eller fargelegger]. Det går stadig folk forbi, men han snur seg og følger spesielt med på dem når en gjeng på tre gutter går forbi. [Det ser ut som han tegner på en treplate]. ... En mann i gruppe på fem går forbi bak ham, nærme. Forbipasserende mann titter lenge på platene mannen tusjer på, mens han går sakte forbi. Mannen legger platene i posen. Han går forbi bak meg. Jeg ser på han gå bortover, mot Oslo S. Han går litt fremoverlent, litt «subbende». [Ser ut som han har litt problemer med å gå] (Observasjon søndag 27.10.19).

Mens de sistnevnte sitteaktivitetene var oftere observert på sommerhalvåret, var aktiviteter som befant seg inntil fontenekanten også synlig på vinterhalvåret.

6.3 Christian Frederiks plass – et sosialt møtested for alle?

Pusterom for undrende besøkende

Selv om plassen ofte blir beskrevet som preget av trafikkstøy og er plassert i sentrum med travle mennesker på vei gjennom plassen, er stedet til tider opplevd som et «pusterom», for å sitere Kari (2019). Kari tilbrakte fridagen sin tidlig i desember til å gå langs sjøen og stoppet tilfeldigvis opp på plassen da hun så trærne på lekeplassen. Hun undret over hva som stod på dem. Det var også her jeg kom i kontakt med henne. Hun fortalte at hun søkte omgivelser med ro og at hun gjerne kunne brukt plassen som et «pusterom» dersom hun skulle på togreise og måtte vente på stasjonen, som en form for *time-space routine* (Seamon 1980).

Figur 6.4 Lekelassen med informative trær. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 16.10.19.

Peder (2020) lot seg også undre over de informative trærne på lekeplassen, der han satt like i nærheten. Vi snakket om plassens historie, og siden han ikke kjente til denne, stilte jeg et oppfølgingsspørsmål om han ville vært interessert i lignende elementer med historisk informasjon om plassen. Han forteller at han «egentlig ikke [har] hatt noen særlig interesse» for historie, men at de grønne trærne som et informativt innslag på plassen var en diskre måte å vekke nysgjerrigheten på. Grunnen til at han likte trærne så godt sier han at han tror var fordi «...det er ikke sånn rett i fjeset ditt, på en måte. Det er gøy, fordi hvis du legger merke til det, så er det litt sånn: ‘a-ha! Okey!’ Så føler man liksom ikke at man, på en måte, ikke blir servert noe man vet man ikke vil ha på sitt fat» (Peder 2020). På sett og vis kan det virke som at plassen har et potensiale til å bli et «utforskende» byrom, som igjen kan bidra til sosialt liv og opphold.

Sosial arena og praktisk møtested

To høylytte karer i 30-årene går over Dronning Eufemias Gate, mot plassen, fra Operaen. De kommer stadig nærmere her jeg står inntil fontenen. Gangen, klærne og kroppsholdningen skiller seg ut fra de andre på plassen. Han ene holder en ølboks i hånda. De går litt ustødig om hverandre. Den lange mannen med for stor jakke og solbriller snubler bort i kompisen. Kompisen med ølboksen bryter ut: «Hei! Nå går du på meg!». De ler mens de går bedagelig videre over fonteneområdet. Kompisen påpeker at den snublende mannen har så store sko, kaller dem for «Donald Duck»-føtter. Jeg følger diskre med (trodde jeg) mens de brått stopper

opp og fortsetter samtalen. Jeg får øyekontakt med begge. De snakker litt utydelig, og jeg får ikke helt med meg hva de sier. Den lavere kompisen snakker fortsatt om skoene, at de er så store: «Ekke normalt å ha så store sko, da, 47 i størrelse!» De ser på meg, avventende og i ro. Jeg nøler litt med å svare, men for å lette på stemningen, sier jeg til slutt: «Ja, for du vet vel hva de sier om menn med store føtter?». Den snublende mannen forstår med én gang vitsen jeg spontant fortalte og ler momentant. Han kommer bort til meg. Mens han ler og smiler, tar han frem neven, som et tegn på at han vil gjøre en «bumpfist» - en kameratslig hilsen. Jeg rekker frem neven og hilser tilbake, ler og smiler. Mannen manglet flere tenner og luktet litt stramt. Håret var til alle kanter og skjegget var litt uflidd. Humøret var der uansett. Han går så tilbake til han andre. De går videre gjennom plassen. Klokka er 13:34 (Observasjon fredag 04.10.19).

Utdraget fra observasjonsøkten er et eksempel på hvordan forskjellige brukere av plassen er synlige i rommet. Det er også et eksempel på hvordan tilfeldige møter og sosiale interaksjoner kan oppstå. Med hensyn til hvordan interaksjonen oppstod, kan det virke som det fantes en *mutual openness*, som Goffman (1966) beskriver som én måte å komme i kontakt med fremmede på, gjennom blikkontakt og inkluderende samtale, som interaksjonspåskudd (Tjora 2019).

Goffman (1966, s. 129) peker på at enkelte personer i offentlige rom kan inneha rollen som «åpningspersoner». Gjennom observasjon fantes det lite direkte kontakt mellom fremmede i byrommet, men som Goffman (1966, s. 141) nevner, kan ruspåvirkede mennesker som beveger seg i rommet være eksempel på (mindre passende) åpningspersoner. Disse kan sies å ha utløst den eneste observerte formen for direkte verbal kommunikasjon mellom fremmede, med unntak av de rutiniserte interaksjonene (Lofland 1998) som fant sted inne på uteserveringsområdene mellom ansatt og kunde.

Ikke-planlagte og uregulerte sosiale møter preger også byrommet som et mulighetsrom (*loose space*). Med vekt på observasjoner av rommet vil *looseness* som prosess foregå gjennom en spontan og ukontrollerbar samhandling med andre, enten verbal eller ikke-verbal (Franck & Stevens 2007, s. 5). Dette kan sies å være begrunnet i at en konstant folkestrøm av fremmede og mangfoldige brukere i rommet gjør individet i mindre stand til å kontrollere hvem man møter på, til hvilken tid man møter på disse og hvor i rommet møtet oppstår. Slike møter mellom fremmede kan bidra til sosiale interaksjoner. Samtidig kan kroppslige og ikke-verbale uttrykksmåter i den sosiale samhandlingen vise til en *tightness* av plassens sosiale rammer. I folkestrømmen av bevegelse på plassen kan det virke som at den urbane mentaliteten blant

menneskene viser seg gjennom en disiplinert atferd med ingen direkte kontakt med andre, kombinert med et hurtig tempo, som kan symbolisere en *tightening* av plassen.

Ifølge Franck & Stevens (2007) er et sosialt mangfold, av både mennesker og aktiviteter, enda et kjennetegn på *loose space*. Christian Frederiks plass kan sies i stor grad å være preget av nettopp et slikt mangfold, men regulert av variabler som tid, plassering i rommet og værforhold. De ulike opplevelsene av plassen kan sies å bære preg av varierende grad av sosialt liv, der informanter som Peder (mai 2020) påpekte at plassen var for alle og var på det tidspunktet preget av gode værforhold og mye sosialt liv. Mens informanter som Thea (desember 2019) og Emma (desember 2019) var preget av dårlig værforhold og lite sosialt liv på plassen, der de erfarte byrommet som lite inviterende til opphold og beskrev plassen som tom for mennesker.

Peder (2020) synes at «det er koselig at det er en... en plass for alle». Det er interessant at han viser til at det ikke er noen spesiell målgruppe for plassen i sin helhet, og at plassen gjennom tidsromlige praksiser kan fungere som et inkluderende møtested. På den annen side kan denne tilsynelatende harmonien blant brukerne av plassen avsløres som brudd i samhandling, ved nærmere observasjon. Særlig benkområdet ved gressplenen er et rom i rommet, som er preget av konstante forhandlinger om bruk.

Grethe (2020) beskriver plassen som preget av mer «østkant her» og sammenligner med Grønland: «...[man] kommer ned på Grønland og så, så ser du at der er det veldig mangfold og det er veldig mye forskjellige butikker og alt mulig rart» og plasserer det i motsetning til Oslo Konserthus sine omgivelser: «Og dess nærmere du kommer Konserthuset ... jo mer kjedelig blir det». Grethe (2020) beskriver hvordan Christian Frederiks plass kan beskrives som et *loose space*, med rom for et større mangfold og mer aktiviteter enn i mer vestkantstrøk. Siri (2020) «...har et inntrykk av at det er... alt fra mennesker som har behov for å tigge, til ... ja... mennesker som... sitter på benker, ja, flere kulturer... til folk som bare skal gjennom, til noen som sitter og spiser og barn som leker... Ja, litt sånn alt mulig, egentlig».

Figur 6.5 Sitteaktiviteter i oktober. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 01.10.19.

På en av de varmere maidagene kjenner Peder (2020) på plassens gode atmosfære, til tross for koronatider: «Jeg føler at det er, at man kan se at folk koser seg. Det er... Folk bruker jo plassen litt. Sitter og... kanskje venter på noen tog, eller sitter og venter på noen. Så, det er veldig hyggelig med den plassen her, da». Selv venter han på kompisene sine, og påpeker at plassen er et «praktisk møtested» for han som kommer utenfra Oslo. Gro (2020), på samme dag, men på et annet sted i rommet, påpeker også at plassen er et «praktisk møtested». Hun sier at: «Hvis man skal møte noen som gjerne kommer med bane eller toget eller buss, så, er den jo veldig nært alt her» og påpeker at det «kanskje er litt roligere og triveligere [her] enn på andre siden [Jernbanetorget, foran Oslo S]» (Gro 2020).

Regulering av sosial atferd

Christian Frederiks plass kan sies å være mest preget av sosiale reguleringsmekanismer, men det finnes også noen mer formelle reguleringer (Kohn 2004). Eksempler på slike reguleringsmekanismer er representert ved vektere som går runder langs Østbanehallen og den tidvise tilstedeværelsen av politibetjenter på hester gjennom byrommet. Jeg har observert også flere vekterkledde personer på kveldstid på vei gjennom plassen. Både vektergruppen og politibetjentene har ikke vært observert i tilknytning til plassen spesifikt, men på vei mot sentrum og langs fjordkanten. Silje (2020) påpekte at politibetjentenes tilfeldige tilstedeværelse

kan virke betryggende, samt Kåre (2019) som følte seg tryggere på plassen nå enn tidligere, ikke bare på grunn av endringer i det sosiale miljøet, men også på grunn av tilstedeværelsen og synligheten av vektere i nærheten. Det tolkes som at disse reguleringene ikke har like effektiv virkning på atferden på grunn av tilfeldig synlighet på plassen, men at de for noen kan virke som betryggende faktorer i praktiserende bruk og opphold i byrommet.

Basert på observasjoner er den tydeligste og mest fremtredende reguleringsmekanismen sosial kontroll gjennom normer og sanksjoner. I litteraturen er det særlig blitt lagt vekt på hvor i rommet overskridende atferd har vært synligst (Franck & Stevens 2007; Cresswell 1996). Ifølge mine utførte observasjoner er det særlig to steder i rommet hvor det finnes en tydelig normregulering av bruken. Det ene er benkområdet og det andre er lekeplassen. Normreguleringen av lekeplassen kommer mest til syne gjennom informantene og egen opplevelse av sittemøblene der. Lekeplassen er i tillegg overvåket av et mer subtilt overvåkningskamera høyt oppe på en stolpe.

Ifølge Goffman (1966) frigir mennesker i byrommet seg retten til høflig uoppmerksomhet («civil inattention») når atferden går utover hva som er passende i rommet. Mye av observasjonstiden ble brukt i nærheten til, eller som deltaker på, benkene, og det er særlig tre (milde) sanksjoner/reaksjoner på atferd som er observert tilknyttet aktivitet på benkene: blikk, fysisk avstand og «varsling». Normreguleringen er gjerne utført av mennesker i nærheten, enten de er forbipasserende, stående i nærheten eller plassert på benken ved siden av.

Blikk fra forbipasserende er en typisk reaksjon på atferd på benkene. Mens jeg hadde uformelle samtaler på benkene, la jeg merke til forbipasserendes blikk, men også andre på benken ved siden av, mot meg og personen jeg snakket med. Gjennom deres forholdsvis milde sanksjon opplevde jeg at jeg holdt på med noe som brøt med normene for sosial kontakt. Forklaringen bak sanksjonen er basert på spekulasjoner, men det kan tenkes å være basert på heteronormative aspekter angående fremtoning og kjønn, slik som at en yngre kvinne tok kontakt med en (eldre) mann, som i seg selv kan vekke oppsikt og kanskje ekstra med tanke på hvilke assosiasjoner plassen gir. For det andre kan det tenkes at direkte kontakt i seg selv, med fremmede, ikke er en naturlig del av plassens sosiale relasjoner mellom mennesker (som Lofland 1998 peker på). Gjennom intervjuene ble det påpekt at direkte kontakt var sjelden å oppleve i byrommet og generelt i byrommene.

Et annet eksempel på sanksjon/reaksjon/normbrudd er at brautende og uforutsigbar atferd på og ved benkene i forbindelse med en vennegjeng og ølkonsum i et tilfelle skapte reaksjon i form av fysisk avstand rundt gjengen, i tillegg til blikk:

Kl. 13:58. Midt på plassen foran benkene, ved den svarte søppelsekken, står en barnefamilie. Mor, far og tre barn. En jente og to gutter. En mann brøler ut ugjenkjenkelige ord. Familien ser på øldrikkende menn på benkene på avstand. [Jeg tolket det slik at de så etter et sted å sitte, og at de vurderte å sitte på en av benkene, ettersom de stadig kikket mot benkene etter å ha stått der en stund. Familien tar denne omveien: rett fram mot uteserveringen, ikke på skrå mot benkene, så mot Jernbanetorget (Observasjon tirsdag 01.10.19).

Samtidig kan dette sies å indikere *looseness* ved byrommet, der «People's active appropriation of public space and their willingness to overcome or ignore physical or social constraints...» (Franck & Stevens 2007, s. 14) er synlig ved slik atferd.

På tidspunkter der benkene langs plenen er brukt av flere forskjellige brukere, med deres aktiviteter på benkene, er det tydeligst hvordan bruken er kontrasterende. Et eksempel er hvordan vennegjengen nevnt over, med sin høylytte atferd, skiller seg vesentlig bort fra atferd utvist av mer roligere og «høfligere» innstilte brukere av benkene. Brå bevegelser, eller «faren» for slike uforutsigbare bevegelser, skapte en fysisk avstand/ «buffer» rundt de som utførte atferden.

Det er også observert hvordan mennesker i byrommet har reagert på andre personer som har utvist en mer «avvikende» atferd i bevegelse. I dette enkelttilfellet ble det observert en form for «varsling» til andre i rommet, at en uforutsigbar person var i nærheten:

Kl. 10:20. Beruset mann kommer noe sjanglende tilbake til betongklossen foran Olivia. Plutselig raper han, og en av to turister (et par) reagerer på lyden og ser mot han. Han følger med på beruset mann et lite øyeblikk, og gjør kvinnen oppmerksom på mannen. De følger med i noen sekunder før de går videre. Den berusede mannen tusler videre, noe i ubalanse, mens han tilsynelatende snakker til seg selv. [Går i sin egen verden]. Kl. 10:25 har han forlatt plassen, i retning DEG (Observasjon tirsdag 17.09.19).

Uforutsigbare personer med en lignende «avvikende» atferd vitner om normer for gående og bevegelse i rommet. Grethe (2020) kaller slike personer for «løse fugler», men konstaterer at selv om hun har lagt merke til disse personene i rommet, er de ikke grunn nok i seg selv til ikke å bruke byrommet slik hun ønsker.

Jeg observert hyppig og intendert bruk av lekeplassen, der barn og foresatte enten har dratt til lekeplassen som en destinasjon i seg selv, slik som Ane (2019), kanskje som følge av knutepunktets nærhet og barnefamilier på reise, synliggjort med bagasje og fremmedspråk, eller der foresatte har tatt med barnehage- og skolebarn til lekeplassen, som et midlertidig stopp på

veien videre. Dette gjør at lekeplassens funksjon har blitt oppfattet i tråd med sin intensjon, og brukergruppen har tatt i bruk lekeplassen til sitt formål.

På den annen side er det også observert hvordan andre brukere har benyttet seg av friheten til å bruke lekeplassen, der intendert brukergruppe ikke samsvarer med praktiserende brukergruppe. Én måte dette har skjedd på, er at andre aldersgrupper tester ut lekeapparatene (f.eks. husken og trampolinen) på tidspunkt det er få barn der. Dette kan vitne om en grad av *loosening* av lekeplassens begrensede funksjon som sted for barn og foreldre, avhengig av variabler som tidspunkt og brukere. Dette kan også sies å være en form for mild appropriering, der bruken er som intendert, men brukeren avviker fra intensjonen. Bruken av sitteplassene på lekeplassen er derimot også preget av andre brukere enn den intenderte, som observert i mai 2020, da brukere uten barn tillot seg friheten til å bryte med de sosiale rammene til lekeplassen, da individene benyttet benkene til å sitte i sola, snakke med den de kom med eller spise lunsjen på bordbenkene ute i finværet (Observasjon 06.05.2020).

Gro (2020) fortalte at hun savner flere sittemuligheter og at hun ikke kunne sitte på lekeplassen, fordi «de er kanskje forbeholdt foreldrene eller de som passer barna». Hennes oppfatning som en utenfor den intenderte brukergruppen kan sies å vise til en *tightening* av Christian Frederiks plass i sin helhet, der lekeplassområdet representerer en begrenset bruk av denne delen av rommet. Med utgangspunkt i observasjon (06.05.2020) følte jeg selv på en form for usynlig grense som jeg overskred da jeg satte meg på benkene:

Om eget opphold på lekeplassen: Den eneste grunnen til det er at det ikke var barn og foresatte som lekte her da jeg kom, men andre som satt alene på hver sin sitteplass og gjorde hvert sitt. Jeg har følt på at det har vært rart å observere lekeplassen når det har vært barn her fra før, at det ikke har vært naturlig for meg å sette meg ned på denne delen av plassen. Jeg har kanskje følt på at jeg «tar opp» plassen til foresatte som er her med barna.

(Autoetnografisk notat fra onsdag
06.05.2020)

Figur 6.6 Sittemuligheter og fysiske spor på lekeplassen. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 07.10.19.

Lekeplassen er dessuten fysisk innrammet av pullerter fra tiden da lekeplassen var et areal for biler. Bruken av lekeplassen og sittemøblene kan sies å være normstyrte og dermed inneha en sosial struktur av normer som regulerer bruk av lekeplassen og møblene her.

Ikke langt unna lekeplassen befinner restauranten *Trattoria Olivia* seg, med tilhørende uteserveringsområde i byrommet. Som BNE-informanten (2020) forteller, finnes det leietakere i Østbanehallen som via BNE leier areal av Oslo kommune til uteservering på Christian Frederiks plass. Som et mattilbud på plassen, tiltrekker restauranten seg mennesker, særlig på sommerhalvåret når uteserveringen er utvidet til et større areal. Uteserveringen er et eksempel på betalte sitteplasser, som kan virke ekskluderende overfor de som ikke har råd eller ønsker å benytte uteserveringen, men som ellers oppholder seg i byrommet (Kohn 2004).

Det var imidlertid få informanter som uttrykte at uteserveringen var et negativt innslag. Unntaket var en forbigående mann på vei hjem fra jobb, som ikke kunne tenke seg å spise der, fordi det var for dyrt. Han syntes det var generelt dyrt på restauranter i Oslo og ønsket heller å spare penger og sende disse til familien i hjemlandet (informant mai 2020). Ellers er det for lite empiri til å si noe om preferansene omkring dette tilbudet, annet enn at ølkonsum på benkene langs plenen kan indikere at disse menneskene heller foretrekker å drikke åpenlyst der enn lovlig på uteserveringsstedet. I tillegg kan det pekes på hvordan flere av informantene

gjærne kunne tenkt seg å dra til plassen for å benytte seg av uterestauranten på sommeren (Siri 2020; Jorid 2019; Kåre 2019).

På den ene siden kan det sies at dette indikerer en *loosening* av plassen, fordi disse informantene hadde ellers ingen grunn til å oppholde seg der, mens de betalte sitteplassene på den andre siden kan vise til hvordan byrommet til en viss grad (avhengig av sesong) skaper en *tightness* av plassen.

6.4 Et rom for marginale grupper

Christian Frederiks plass har en lang forhistorie som strekker seg tilbake til 1700-tallet. Plassens opprinnelse har vært ukjent for de fleste av informantene, i tillegg til at få kjente til at plassen heter Christian Frederiks plass. Plassens fortid som «Plata» er derimot en kjent historie for flere av informantene, særlig de som er bosatt i Oslo og som er gamle nok til å ha hørt om det åpne rusmiljøet på plassen. Gjennom fortellingen om Plata kan Christian Frederiks plass sies å være et eksempel på hvordan togstasjonsområder i byer ofte anses som «miniature cities within cities», som ifølge Bonnet 2009, s. 1029) kan «pose the classic problem of social order in the city».

Plata – samlingsstedet for narkomane i Oslo

Etter en politiaksjon på Europarådets plass (Jernbanetorget) våren 1990, gikk narkomane ofte til «Glasshuset» på Christian Frederiks plass, for å injisere heroin. Glasshuset var en nedlagt og forlatt restaurant, og var fra før husly for bostedsløse (Sandås 2016). Uteseksjon-informanten (2020) beskriver Glasshuset som et «shooting gallery» og husket det som et guffent sted, med forferdelig lukt. Stedet var risikobelagt å gå inn i, for «man måtte jo gå inn i noe som ikke hadde lys i» og man «... hadde ganske mange risikovurderinger med det å gå inn der, samtidig som det var en del av feltområdet» (Uteseksjon-informant 2020).

Glasshuset ble etter hvert revet sommeren 1998, og det åpne rusmiljøet inntok plassen og plenen der Glasshuset stod (Sandås 2016). Rusmiljøet samlet seg stadig rundt en kioskrakke på plassen rett ved, kalt for «Totobua», men også i Paléhagen (Uteseksjon-informant 2020). Eieren av Totobua kunne i Aftenposten (2002) fortelle om hvordan rusmisbrukerne «støter bort kunder», og at han «holder døgnåpent for å få det til å gå rundt», at han i helgene har «bra omsetning til folk som kommer fra utestedene», men at «det er åpent narkotika-marked i parken, og mange tør ikke gå forbi». Han utdyper videre og sier: «det står nesten alltid noen utenfor kiosken og handler med narkotika og piller».

Plata vokste frem som en av Europas største åpne russcener på begynnelsen av 2000-tallet, parallelt med økende bruk av tyngre stoffer og høye overdosedødsfall i hovedstaden (Sandås 2016, s. 86; Uteseksjon-informant 2020). Christian Frederiks plass ble både til en sosial arena for rusavhengige og et marked for salg og kjøp av narkotika.

Uteseksjonen-informanten (2020) forteller at «Slik som vi anså det, i Uteseksjonen, var at en veldig stor andel av miljøet kom fra andre byer. De hadde ingen tilknytning til Oslo, bortsett fra at de var der og var en del av det åpne rusmiljøet». Narkotikamarkedet tiltrakk seg tilreisende i varierende alder, deriblant mange unge og mindreårige, og flere med minoritetsbakgrunn (Sandås 2016). Rekrutteringen til miljøet var også selvforsterkende, ifølge Uteseksjonen-informanten (2020), «på den måten at en del aktører dro ned dit og delte ut mat og klær ..., som tiltrakk seg enda flere mennesker til området for å ta del i den matudelingen og sånt, som nødvendigvis ikke hadde noe med rusmiljøet å gjøre». I dag er det plassert et minnesmerke fra denne tiden (figur 6.7) og statue av «Gatebarnas far» (figur 6.8), inntil Østbanehallen, rettet mot Plata, plassert på det vestlige hjørnet av Østbanehallen.

Ifølge observasjoner gjort av Uteseksjonen-informanten (2020), utført ved gjentakende oppsøkende arbeid i Plata-området, var det aktivitet på plassen hele døgnet, selv om gatepatruljen ikke var ofte til stede på nattetider som ellers i døgnet. Gatepatruljen «sjekket mye for overdoser, om det var vanlig respirasjon eller fare for overdose» (Uteseksjonen-informant 2020). Formiddagene var stort sett rolige, men plassen var preget av tiltakende aktivitet klokka 13-14, med ganske stor aktivitet utover dagen. Uteseksjonen-informanten (2020) observerte at gressplenen ble mye brukt av rusmiljøet til å slappe av, eller sove ut rusen, på dagtid. I tillegg brukte de vann fra fontenen til sprøytene. Eksempelvis kunne Levende Oslo-informanten (2020) fortelle om en varm sommerdag, da han var på vei til et annet sted, at han brukte vannfontenen til å avkjøle føttene mens det på den andre siden av den store fontenen stod en fyr som vasket sprøytene sine.

Uteseksjonen-informanten (2020) kan videre fortelle at injiseringen foregikk ofte åpenlyst, der man kunne observere folk med buksa nedpå knærne. Åpen injisering «ble mer og mer tiltakende ... rundt omkring i Oslo sentrum», et miljø som «vokste ganske voldsomt» (Uteseksjonen-informant 2020). Området var preget av de «... veldig synlig og sterkt pregede rusmisbrukerne, gjerne litt eldre», men også de som befant seg i det Uteseksjonen-informanten (2020) kalte for «randsonen». Gjennom observasjon av bevegelser og mønstre i miljøet fant de at en del av de unge rusavhengige «var raskt inne i miljøet og raskt ute igjen», fordi «de ville ikke bli sett i

Figur 6.7 Platamonument. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 22.10.19.

Figur 6.8 Gatebarnas far. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 28.10.19.

miljøet, men de hadde en link til miljøet, i forhold til kjøp, salg og bruk av illegale rusmidler». Videre fortalte Uteseksjonen-informanten (2020) at «... miljøet var mye større enn det tilsynelatende så ut, enn de man så som stod og hang på Plata, som kanskje var de mest utsatte». Bilparkeringsplassen på Christian Frederiks plass ble også brukt som et sted det narkotikaomsetning og prostitusjon oppstod (Uteseksjonen-informant 2020).

Fortidens spor på plassen

I dag er det lite som tyder på at plassen er, eller har vært, en åpen russcene, som bekreftet av Sporet-informanten (2020) og Uteseksjonen-informanten (2020). Likevel kan det sies at plassen innehar *urban footprints* (Amin & Thrift 2002, s. 22) fra tiden som var, der plassen er tilknyttet assosiasjoner, byromsbrukere og andre spor fra fortiden.

En tirsdags formiddag sent i oktober 2019 kom jeg tilfeldigvis i kontakt med en mann i 50-årene, som hadde erfaring med Platamiljøet. Jeg observerte han først ved elsparkesykkelen like ved benken jeg satt på. Han kom etter hvert bort til meg, beklaget for om han forstyrret meg, men spurte vennlig om jeg kunne hjelpe han med elsparkesykkelen og appen. Vi snakket sammen i nesten én time, der jeg introduserte hvem jeg var og hvorfor jeg var der, og der han snakket om seg selv og flere livshendelser han hadde opplevd. Han kunne blant annet fortelle at han «kjenner 90 prosent av Oslo, og 90 prosent av Oslo kjenner han», i forbindelse med

samtaleemnet om Plata (Uformell samtale 29.10.19). Mannen fra Portugal snakket godt norsk, men snakket langsomt og var til tider glemsom, ettersom han spurte om navnet mitt flere ganger. Han sa at i desember (2019) ville det være to år siden han ble rusfri. Han fortalte at, for ikke å bruke penger på piller, kjøpte han seg heller materielle gjenstander, slik som klær, klokker, mobiltelefon og dagens fangst, en radiostyrt bil. Vi ble sittende en stund i finværet og kjøre radiostyrt bil langs benkene. Et par eldre kvinner gikk forbi oss og smilte, der vi hadde det gøy med bilen.

Figur 6.9 Benkområdet. Kilde: Elisabeth C. Rudsengen 29.10.19.

Gjennom tidligere nevnte intervjuer av byromsbrukere om deres assosiasjoner til plassen, som enten var på vei igjennom, eller som hadde et kortvarig opphold på plassen, får man et inntrykk av hvordan Christian Frederiks plass som Plata «henger igjen» og preger deres bruk og oppfatninger om plassen i dag. På spørsmål om hvordan plassen har endret seg, svarer Kåre (2019) at «tidligere så var den jo på en måte et ikke-sted», i betydning av at «den var bare ikke et sted hvor man var og gikk i, i det hele tatt». Dette kan samsvare med hva Uteseksjonen-informanten (2020) fortalte om hvordan utenforstående følte seg *out-of-place* (Cresswell 1996), og forteller samtidig om et begrenset rom (Franck & Stevens 2007).

Kåre (2019) utdyper at «med Dronning Eufemias gate og alt som har skjedd her nede nå, så er den jo blitt et sted man går». Han er også en av de som passerer gjennom plassen av og til,

«sånn til og fra steder». Selv om han har vært på uteserveringene om sommeren, sier han at «jeg [bruker] ikke dette byrommet til noe som helst». Han beskriver plassen som «meningsløs», og at bypolitikere «sliter litt med å finne noe meningsfullt der» og peker på lekeplassen med miljøpaviljongen, som «virker litt malplassert».

Ivar (2020) reflekterer over hvordan plassen så ut for 10 år siden og hva som er tenkt videre, i tilknytning til nye Oslo S. Han forteller at «det var jo et narkohøl, egentlig. Det var jo ganske trist og dramatisk det som var her», at det er bedre nå», men det mangler litt for å lage miljø her».

Plata-området i dag

Som tidligere nevnt er benkene, og plassen ellers, brukt av forskjellige mennesker, i varierende alder, kjønn, etnisitet og sosial bakgrunn. Med tanke på plassens fortid som Plata, er det interessant at det kan virke som om området rundt benkene, inkludert gressplenen, brukes av forskjellige brukere på ulike tidspunkter i løpet av dagen, samt at de på tidligere nevnt tidspunkt møter på hverandre i bruken av benkene. Eksempelvis er dette snakk om hvordan «nye» brukergrupper, som reisende og besøkende i sentrumsområdet, benytter benkene og gressplenen til rekreativt bruk samtidig som det finnes brukere med mer eller mindre «avvikende» atferd.

Denne appropriasjonen av benkområdet, inkludert gressplenen, handler om at brukere skaper *looseness* (Franck & Stevens 2007). Det er også noen som bruker plenen til overnatting (Sporetinformant 2020), soving på benken på dagtid og urinerer ved hekken (både observert og erfart lukt ved forbi-passering. Dette kan sies å bryte med Goffman (1966) sin «public order», der byromsbrukerne utfører «backstage»-aktiviteter i det offentlige rom (Goffman 1992). Det er også blitt observert flere tilfeller med konsum av det som tilsynelatende er alkohol, særlig i klokka 14-15 tiden på hverdager. Noen av disse personene snakket norsk, men også andre språk, som svensk, polsk og rumensk.

Jeg har også observert andre brukere, som snakker andre språk, som gjerne oppholder seg på benkene. Det kan virke som at benkene både er et møtested for overnevnte, men også for andre brukere som gjerne søker et sted å være i det offentlige rom. Disse var gjerne menn i 40-60 årene, og noen av dem kom jeg i kontakt med, i kraft av intervjuerrollen.

I mai 2020 kom jeg i kontakt med en mann i ca. 40-årene, som satt på benken nærmest et av de store trærne nær Paléhagen. Han satt henslengt på benken, med armene i kryss, og så skeptisk

på meg da jeg gikk bort til han. Jeg presenterte meg selv og mitt prosjekt, og selv om han ikke gikk med på et formelt intervju, var han villig til å snakke fritt, så godt han kunne på norsk, om hva han tenkte om plassen og hva han gjorde der. Han besøkte ofte plassen i helgene, i sommerhalvåret, for å søke ro og filosofere over abstrakte temaer. Han sammenlignet plassen med Grønland, og sa at han dro dit for å være med andre, mens han heller dro hit når han ønsket å være alene og se på menneskene på plassen, som danner en *place-ballet* foran benkene (Seamon 1980). Han fortalte at han kom til Norge i 2004, og at han tidligere slet med rusproblemer. Derfor sa han at han opplevde plassen som negativ når han så andre på benkene drikke alkohol. Han hadde også opplevd rasisme mens han satt på benken. En polakk hadde bedt han om å komme seg vekk. Til tross for de negative opplevelsene med plassen, kom han tilbake, fortalte han. Det var fordi plassen ga han en ro i kroppen samt glede over å kunne sitte i fred blant mange mennesker (Uformell samtale 09.05.20).

Gressplenen, med sitt nye dekke etter Plataperioden, vitner om å være lite brukt som et oppholdssted på dagtid. Hundelufting på plenen vitner om en helårsaktivitet og kanskje en minimal bekymring for å finne sprøytespisser eller glasskår på plenen. Likevel kan det virke som at bruken øker i sommerhalvåret, som indikert gjennom Sporet-informanten (2020) om overnevnte overnatting, og en observasjon jeg gjorde sent i mai, på en varm og solfylt dag. I det ene hjørnet av gressplenen hadde en jentegjeng i 20-årene satt seg ned, til rekreativt bruk av plassen, som avslapping, prating, musikkavspilling og fotografering av hverandre. På samme tid satt en mann i 20-30-årene midt på plenen og drakk fra en boks med sider. Det virket ikke som jentegjengen brydde seg om de andre på plenen. I noen meters avstand fra mannen med cider-boksen, lå en annen mann i sidestilling. Mannen var kanskje i 40-50 årene, og tilsynelatende sov han, eller slappet av, mens tre andre menn kledd i like klær stod plassert i hjørnet av plenen mot Jernbanetorget. De snakket et annet språk, og med vekt på klærne de hadde på seg, kunne det tolkes dithen at de nettopp var ferdig på jobb og kanskje brukte gressplenen til opphold (Observasjon torsdag 28.05.20).

På samme tid kan denne delen av plassen inneha opplevelser eller assosiasjoner som virker begrensende på byrommet som et muliggjort rom (Franck & Stevens 2007). Særlig i intervjuene med Silje og Siv (2020) kan det tolkes som at assosiasjoner til Plata har begrenset deres bruk av plassen generelt, men spesifikt bruk av gressplenen og benkene. Opplevelsen kan sies å gjenspeile en negativ stedstilknytning, som kan videre representere en begrensnig i bruk av plassen, fordi flere av informantene ikke ser noen grunn til opphold. Ifølge Franck & Stevens (2007, s. 11) er «People's belief in the general freedom of public space is an essential

prerequisite to their acting out that freedom through use. ... People often seek out spaces that will support the actions they wish to pursue», som kan i tilfellet med plassen vise til hvordan flere av de forbipasserende ikke opplever plassen som *loose*.

6.5 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg undersøkt hvordan Christian Frederiks plass er et levd og praktisert byrom. Kapitlet starter med en observasjonsbasert fortelling om hverdagsrytmens praksiser på plassen. Deretter går oppgaven nærmere inn på hverdagslivet på plassen, med basis i informantenes opplevelse av plassen, der observasjoner primært har fungert som et supplement for å underbygge stedsfortellingene. Jeg har videre belyst hvordan plassen er brukt som en snarvei, et sosialt møtested og er et rom for marginale grupper. Som snarvei har gjennompasserende tillagt mening til stedet som et rom med tilfeldige og forfalne elementer, der man ikke har noen grunn til å være over tid. Likevel er det påpekt et potensial ved plassen, som ytterligere er belyst i fortellingen om plassen som møtested. Her er plassen forstått som en sosial arena og et praktisk møtested, der et tidvis sosialt mangfold bidrar til opphold. Samtidig er oppholdet begrenset for noen, av assosiasjoner til plassens fortid som de narkomanes tilholdssted, mens muliggjort gjennom funksjonen som stasjonsområde, der en mer fleksibel atferd er tillatt.

7 Samspill mellom fysisk utforming og menneskers bruk

Mitchell (2003) hevder at *det planlagte rom* og *det levde rom* viser til ulike kvaliteter offentlige byrom tenkes å ha. Dette viser i hvilke normative idealer og visjoner ulike aktører har, og selv om det finnes flere sett med normative idealer om offentlige byrom, kan det levde og planlagte rom knyttes til diskusjonen om hvorvidt byrom og byliv skal være preget av det kaotiske, fremmede og plutselige, eller av det planlagte, kontrollerte og trygge (Franck & Stevens 2007).

I debatten om offentlige byrom har kontroll gjennom arkitektur og design benyttet strategier for å oppnå en ryddig og oversiktlig bruk av rommene. Det sosiale livet i byen er forestilt av arkitekter og designere som enten problematisk eller muliggjørende (Tonkiss 2017). Hvem og hva bør kontrolleres, og på hvilket grunnlag? Hvem har retten til byen? I dette kapitlet er hensikten å diskutere politiske mål og planmessige visjoner for plassen opp mot rommets levde og praktiserte hverdagsliv. Førstnevnte kan sies å representere et planleggerperspektiv, mens det andre et brukerperspektiv. På hvilken måte er det et samspill mellom planleggerens og brukernes visjon for det offentlige rommet?

7.1 Christian Frederiks plass – en «rest» i det urbane landskapet?

Som en muliggjørende «plass til overs» (Franck & Stevens 2007), lokalisert ved motorveien i et område med transformasjon, gjorde Platamiljøet Christian Frederiks plass til sitt eget i 1998 (se kapittel 4 og 6). For det åpne rusmiljøet ble det offentlige trafikkarealet et «space for representation» (Mitchell 2003) basert på de narkomanes praksiser og premisser. Som følge av fokuset på estetisering av sentrumsarealer etter 1970-tallet og «placemaking» (Røe 2014), ble det med satsingen på allmenningene i Bjørvika igangsatt tiltak for å «flytte» rusmiljøet. Visjonen om Plata ble til visjonen om Operaallmenningen, og visjonen om byliv basert på valgfrie aktiviteter ble målet.

I visjonen for Operaallmenningen, samt målet om attraktive og tilgjengelige byrom i sentrum, kan Christian Frederiks plass sies å være planlagt som det Mitchell (1995) kaller *festive space* – et homogent byrom som bidrar til en kontrollert og begrenset offentlighet, basert på 12 kvalitetskriterier for «gode byrom» (Bjørvika Innfrastruktur AS 2007; Gehl Architects 2007). Et slikt byrom viser til visjonen om et kontrollert og ordensbasert byrom, som med Franck & Stevens (2007) kan kalles for *tight space* – et begrenset handlingsrom for bruk og brukere (Aspen & Bjerkeset 2017).

Min studie av det levde rom viser hvordan den materielle og estetiske utformingen av byrom som råder i planene og målene om offentlige byrom i sentrum, er *normativt bestemt*. Det innebærer at det som er attraktivt for noen ikke nødvendigvis er attraktivt for andre (Bergsli 2015). Med en mulig opparbeidelse kan rommets utforming og materielle utstråling med en viss sannsynlighet komme til å gi inntrykk av mer *tightness* (Franck & Stevens 2007) og dessuten få sosiale konsekvenser, ved at grupper kan føle seg *out-of-place* (Cresswell 1996). På samme tid indikerer funn i masteroppgaven at enkelte byromsbrukere, som gjerne ikke oppholder seg på plassen over lengre tid, eller kun i bevegelse, allerede oppfatter plassen som *tight* og at en opparbeidelse kan øke sannsynligheten for økt opphold i rommet. Dette kan tyde på at Christian Frederiks plass befinner seg i en gentrifiseringsprosess, eller i en bydel preget av gentrifisering, der en ny kulturell livsstil er fremtredende (Harvey 2008). Samtidig kan det illustrere hvordan noen byrom kan være «vellykkede» for noen og «mislykkede» for andre (Carmona & Wunderlich 2012, s. 6).

Til tross for plassens rolle som en «storslagen» og «internasjonal velkomstarena» (Gehl Architects 2007), har ikke plassen blitt opparbeidet samtidig med de andre attraktive byrommene i Bjørvikas allmenninger. Som et plaster på såret har det likevel blitt igangsatt bylivstiltak på plassen, for å skape mer sosialt liv, opphold og lek, i tråd med anbefalingene til Gehl Architects (2014) og Oslo kommunes politiske målsetting om økt byliv (Oslo kommune 2018b).

På spørsmål om hva informantene savner ved plassen er det imidlertid ikke snakk om «storslagne» kulturelle aktiviteter, som de fremstilt i byromsprogrammet (Gehl Architects 2007, se kapittel 5), men heller mer «beskjedne» underholdningsaktiviteter, som uformelle gateselgere og -underholdere, bedre vedlikehold av eksisterende kvaliteter og tilrettelegging for spill og vinteraktiviteter, i tillegg til flere sitteplasser spredt i rommet (se kapittel 6). Eksemplet kan illustrere behovet for offentlige rom basert på visjonen om det levde rom som spontant og utforskende, som det Bjerkeset (2019) kaller for «hverdagsbyrom» og vitne om en manglende satsing på disse i sentrumsnære områder, til tross for behovet for gode møteplasser (PBE-informant 2020, se kapittel 5).

Dagens Christian Frederiks plass - et kaotisk og spontant offentlig rom?

Oppgavens studie viser at plassen er blitt et sted å ferdes gjennom og at mennesker tar i bruk disse tiltakene, i tillegg til fysiske kvaliteter som eksisterte fra før, slik som fontenen og betongklosser foran Østbanehallen. På samme tid argumenterer studien for at tiltakene, som

eksemplifisert gjennom lekeplassen og sitteplasser innenfor dette området på plassen, kan virke fysisk og sosialt avgrensende, som muliggjør bruk for intendert brukergruppe av lekeplassen, men som hemmer bruk av sitteplassene for andre brukergrupper. Med fokuset på å etablere flere gratis sitteplasser i ikke-kommersielle byrom (Gehl Architects 2014; Oslo kommune 2018a), kan studien vise til at plassering i rommet er av betydning og at variasjonen som disse sittemøblene tilbyr er eksklusivt for lekeplassområdet.

Betydningen av plassering av sitteplasser er også indikert gjennom benkene ved det tidligere «Plata-området». Her assosierer flere informanter området med fortiden, som begrenser deres bruk av byrommet. Den negative stedstilknytningen dette gir (Seamon 2014) har bidratt til mindre bruk av byrommet for flere av informantene med kjennskap til plassens fortid, gjerne kombinert med at de ikke har noen grunn til å besøke plassen eller være der over lengre tid på fritiden, med unntak av uteserveringstilbudet, som også kan tyde på en mer ambivalent stedstilknytning (Seamon 2014; Clementsen 2017).

Mine observasjoner kan vise til at det særlig er den type fysisk utforming som ikke har noen fastsatt program som gjør det lettere for mennesker i rommet å appropriere utformingen slik de selv ønsker og oppfatter at det kan brukes som. Approprieringen av ubetalte og fysiske utforming til sitting indikerer plassens *looseness* og tilgjengelighet (Kohn 2004; Franck & Stevens 2007). Dette kan vise til brukernes «eierskap» til rommet (Purcell 2014). I denne sammenheng kan man snakke om hvordan man approprierer de ulike stedene i rommet til eget bruk, for eksempel at man benytter benkene langs plenen som et gjentakende møtested for vennegjengen, eller at man griper mulighetene til å lese en bok på den tørrlagte fontenen i sola. Samtidig kan det diskuteres om programmering og en tydelig møbleringsintensjon også kan muliggjøre bruk for andre brukergrupper, ved at rommet gis en grunn til opphold.

Tidvis oppstår det spenningsforhold, på grunn av ulike sosiale normer og menneskers opplevelse og oppfatning av bruk av byrommet. Ved hjelp av begrepsparet *in-place* og *out-of-place* Cresswell (1996) kan man si at det foregår forhandlinger mellom brukere om hvordan man approprierer materielle elementer og hvordan dette gjøres på. Fra et dynamisk ståsted kan plassen sies å fremstå som mest «offentlig» på de tidspunktene på dagen det er et større sosialt mangfold, med variasjon i aktiviteter og mennesker i byrommet (Seamon 2014; Franck & Stevens 2007). Dette er synlig gjennom plassens «place-ballet» (Seamon 1980). Fokuseringen på et bestemt og ønsket byliv kan dermed virke sosialt ekskluderende overfor sosiale grupper som praktiserer sitt hverdagsliv på helt andre premisser.

7.2 Skape «gode byrom» og tilrettelegge for «økt byliv»?

Som fremstilt i delkapittel 4.2 og kapittel 5 er visjonen om det planlagte rommet fremstilt som sterkt inspirert av essensialistisk planlegging og Jan Gehl og hans konsulentfirma, Gehl Architects (Gehl Architects 2007, 2014; Levende Oslo 2006; Oslo kommune 2012, 2018b, 2019). Synet på byrom og byliv kan vise til en tankegang om at fysiske kvaliteter ved byrommet kan forbedre byrommet og skape et økt byliv. En slik tro på at fysisk-materielle elementer i byrommets utforming bidrar til økt byliv kan stå i fare for arkitekturdeterminisme, som igjen kan vise til hvordan midlertidige tiltak ikke nødvendigvis gir det «økte bylivet» man ønsker.

Dette kan forklares gjennom at kunnskapsproduksjonen er basert på *absolutt* kunnskap, der det abstrakte rommet er sett på som en romlig kontainer (Lefebvre 1991). Den absolutte opplevelsesforståelsen kaller Seamon (2014) for statisk, og gir ikke rom for hvordan mennesker kan oppleve et sted på ulike måter og på ulike tidspunkt, og man forsøker å oppnå én bestemt stedsidentitet, med utgangspunkt i estetiske og arkitektoniske elementer (Cresswell 2013; Røe 2014). Røe (2014) påpeker at denne måten å utvikle steder på er basert på en overordnet stedsanalyse som mangler en forståelse av hvordan sosiokulturelle prosesser påvirker menneskers relasjoner til stedet, der stedet kontinuerlig er tillagt flere stedsidentifikasjoner (Massey 1993; 2005). Med andre ord vitner en slik stedsutvikling om en vektlegging av det planlagte rommet over det levde rommet.

Når stedsanalysen er lite sensitiv overfor den sosioromlige konteksten og de sosiale praksisene som finner sted, bærer stedsforståelsen preg av en dekontekstualisering. Byliv verden over er basert på hans forståelse av «ønsket byliv» gjennom «valgfrie» aktiviteter (Aspen & Bjerkeset 2020), bestående av fritidsbaserte og rekreative aktiviteter. Disse er videre underbygget av tanken om «gode byrom», basert på trygghet, komfort og nytelse (Gehl 2010). For hvem er dette bylivet for, og for hvem skaper dette «gode byrom»?

Selv om samfunnsutviklingen kan sies å ha skapt mer velstand blant majoriteten av befolkningen, som PBE-informanten (2020) og Gehl Architects (2014) peker på, vil det være noen som faller utenfor, på grunn av samfunnets kompleksitet og utfordringer, særlig innenfor dagens politisk-økonomiske kontekst. På én side kan man si at den universelle tankegangen er tatt i bruk for å sikre flest mulig sine interesser, men på den annen side er byrommet stadig preget av maktrelasjoner, som gjør at byrommet til enhver tid er ekskluderende og som forhandles om (Mitchell 2003). Hvem som føler seg *out-of-place* viser til hvilken atferd som bryter med hverdagslivets ideologi, ut fra hvem sine praksiser som er «dominerende»

(Cresswell 1996). Derfor kan man si at den universelle tankegangen både er preget av noen sine interesser fremfor andre, og at denne interessen er stedsspesifikk, basert på lokale sosioromlige prosesser. Den normative forståelsen som gis en universalistisk betydning, kan resultere i at viktige problemstillinger tilknyttet offentlige byrom som demokratiske og inkluderende blir utelatt fra diskusjonen om hvordan offentlige byrom skal utformes. Dette er også påpekt av Aspen & Bjerkeset (2018). Av den grunn kan man argumentere for at bylivsforståelsen kan bidra til en begrenset offentlighet (Mitchell 1995, 2003). Når man er opptatt av å «designer liv» (Tonkiss 2017, min oversettelse), designer man samtidig vekker andre som ikke passer inn i det forestilte livet, slik som Platamiljøet i et område som transformeres for prestisje og attraktivitet.

Den begrensede offentligheten kan sies å komme til syne i måten sosiale forhold vektlegges i planleggingsfasen (se kapittel 5). I intervjuet nevner Bymiljøetaten-informanten (2020) en «behovsanalyse», der de forsøker å velge ut målgrupper som de kan programmere byrommet etter. Hovedsakelig er organisasjoner og næringsdrivende aktører i medvirkningsprosessen, mens byromsbrukere er en vanskeligere gruppe å inkludere, fordi de ikke vet hvem som kommer til å bruke byrommet i fremtiden (Bymiljøetaten-informant 2020). Mine studier tyder på at man ikke nødvendigvis trenger å vite dette for å inkludere «brukerperspektivet», men at det kan være av relevans å undersøke de sosiale praksiser som foregår i byrommet, hvordan de erfarer rommet og hvordan de gjør byrommet til sitt. Dette kan gi rom for brukerperspektivets visjoner for det *offentlige* rommet, med hensyn til hva behovene for hverdagslivet består av (Mitchell 2003). Sosiale forhold er slik representert gjennom medvirkning, men brukerperspektivet er sjeldent inkludert.

Med hensyn til narkomane og bostedsløse, grupper som Sporet og Uteseksjonen innehar erfaringsbasert og systematisk kompetanse om (Sporet-informant 2020; Uteseksjonen-informant 2020), kan slike aktører sies å representere sårbare grupper. Bymiljøetaten-informanten (2020) forteller at tilrettelegging for disse gruppene mangler, og at kunnskapsinnhenting «...er på en måte ikke høyt nok prioritert, kanskje». I tilfellet med bylivstiltak på plassen var Bymiljøetaten i kontakt med Uteseksjonen, for å få råd om hva slags type tiltak og for hvem man burde tilrettelegge for (Bymiljøetaten-informant 2020). Uteseksjonen-informanten (2020) kunne samtidig fortelle at de var mer inkludert i planleggingsprosesser i nyere tid, men at de på en generell basis i liten grad var inkludert som aktører. I dette henseendet sammenlignet med eksempelvis andre typiske «medvirkningsaktører», som næringsdrivende, grunneiere og ideelle organisasjoner.

Levende Oslo-informanten (2020) forteller at de mangler «folk flest»-perspektivet, men sier samtidig at «det er jo noe med hvem [som] eier gatebunnen» (se kapittel 5). Dette vitner om betydningen av eierskap av byrom, som i dette tilfelle kan tolkes dithen at juridiske eiendomsrettigheter veier tyngre i møtet med byromsbrukerne. Som kapitalistisk rom gir dette assosiasjoner til kampen om rettigheter, der utbytteverdiene veier tyngre enn bruksverdien (Mitchell 2003). Med *de jure*-rettigheter kan grunneieren juridisk sett regulere offentlige byrom til sitt eget formål, og man kan gjennom design av et forestilt liv bidrar til en fremmedgjøring av byen som *oeuvre* (Mitchell 2003).

Innenfor en politisk-økonomisk kontekst der byer konkurrerer om økonomisk og kulturell kapital, kan «designing» av byliv etter universalistiske prinsipper basert på trygghet, komfort og nytelse, være problematisk, på grunn av fordelene ved en kommersialisering av byrommet. Til tross for ønsket om å tilgjengeliggjøre sentrum for menneskers opplevelse, i motsetning til bilers prioritering, kan den politiske satsingen på attraktivitet for «den kreative klasse» gå på bekostning av livskvalitet og levekår for samfunnet i sin helhet, som Fainstein (2005) peker på. Gehl (2010) har et mål om å oppnå sosialt bærekraftige og demokratiske byer, men på grunn av en manglende analyse av den sosiale og romlige konteksten kan hans tilnærming gå imot sin hensikt og bidra til homogene og sosialt ekskluderende byrom (Mitchell 2003), der sårbare grupper kan føle seg ekskludert og «out-of-place» (Cresswell 1996). Dette kan begrense byromsbrukernes mulighet til å leve ut seg selv og sitt hverdagsliv og gå på bekostning av sosial rettferdighet i byen.

8 Konklusjon

Denne masteroppgaven har rettet søkelyset mot forholdet mellom utforming og bruk av Christian Frederiks plass, et offentlig rom i Oslo. Først har jeg undersøkt hvordan byrommet er blitt til og inngår i politiske mål og planmessige visjoner, slik offentlige rom og byliv er forstått av aktører i byutviklingen. Deretter har jeg undersøkt hverdagslivet slik det er praktisert i byrommet, fra byromsbrukere sitt perspektiv. Til slutt har jeg sett disse i relasjon til hverandre for å undersøke i hvilken grad utforming muliggjør eller begrenser bruk av byrommet. Formålet har vært å studere dette samspillet, med hensikt om å bidra til et lite empirisk studert temaområde i den norske byforskningen. I det følgende vil den overordnede problemstillingen om hva som kjennetegner forholdet mellom utforming og bruk bli besvart gjennom å diskutere mine funn opp mot underspørsmålene.

8.1 Hovedfunn

Hvilke politiske mål og planmessige visjoner finnes for utviklingen av Christian Frederiks plass, med tanke på utforming og bruk?

Masteroppgavens dokumentanalyse og temabaserte intervjuanalyse viser at Christian Frederiks plass er et dynamisk byrom på den måten at utformingen er blitt til gjennom en inkrementell utvikling i tid og rom. Plassen ble til som parken Paléshagen, opparbeidet på privat eiendom av Ankerfamilien i Christiania på 1700-tallet. Med urbanisering og byvekst ble plassen i økende grad til et trafikkareal for ulike transportmidler og tilholdssted for rusmiljøet. Plassens størrelse og fysiske utforming er slik gradvis blitt til gjennom oppfylling av sjøbunnen, tilfeldigheter og historiske hendelser. I nyere tid har det politiske målet om økt byliv i sentrum tilført materielle rammer for bruk av byrommet, i form av *bylivstiltak* for lek og opphold i sentrum.

På 1990- og 2000-tallet ble plassen en del av overordnede planer for Bjørvika, Fjordbyen og sentrumsutvikling generelt. I Bjørvikaplanen er plassen et byrom i et av de viktigste bindeleddene mellom nye Bjørvika og eksisterende bykjerne, som del av visjonen om Operaallmenningen. Allmenningen har som hensikt å være Bjørvika og hovedstadens ansikt utad, som en velkomstarena for tilreisende. Både i Bjørvika og i sentrumsområder er det politiske målet å skape attraktive og tilgjengelige byrom, som kan tolkes som en kommersialisering av byrommet (Kohn 2004; Bergsli 2015; Ander 2018). På samme tid er dette motsetningsfullt, ettersom kommunen har et overordnet mål om ikke-kommersielle rom for alle (Ander 2018; Oslo kommune 2018a). Til grunn bygger kunnskapsproduksjonen på estetisk planlegging, basert på en statisk stedsfølelse via menneskers opplevelse av byrommet, bygget

på én universell sannhet (Røe 2014). Mer spesifikt er det snakk om hvordan fysiske kvaliteter ved attraksjoner skal gi stedsidentitet og økt byliv bestående av besøkende brukergrupper og rekreativ aktivitet i byrommene, basert på trygghet, komfort og nytelse (Gehl Architects 2007, 2014).

I den forbindelse kan det sies at fysisk planlegging, basert på kapitalistisk romproduksjon, næringsaktører og politisk vilje, har bidratt til forflyttingen av rusmiljøet, til fordel for stedsmarkedsføringen av nye Bjørvika og kommersialisering av sentrum. På den ene siden kan man forstå rusmiljøet som sosialt ekskluderende i offentlige byrom, men på den andre siden kan behandlingen av rusmiljøet vitne om en ekskludering fra byrommet. Mens narkomanes rusaktiviteter skaper økt opplevd utrygghet i byrom og ekskluderer andre brukergrupper fra byrommet, kan stedsmarkedsføringen og bylivsforståelsen til gjengjeld virke ekskluderende overfor narkomane som «uønskede elementer» i bybildet (Mitchell 1995, 2003). Uteseksjonen-informanten (2020) påpeker at utviklingen av sosialt inkluderende byrom krever en strukturell inngripen på by-, regional og/eller nasjonalt nivå, i tillegg til en aksept av deres *tilstedeværelse*, men ikke rusaktiviteter, på byromsnivå.

Hvilke opplevelser og sosiale praksiser knyttes til Christian Frederiks plass?

På bakgrunn av en tematisk analyse av feltobservasjonsnotater av bruk og intervjuer med brukere om deres opplevelse og oppfatning av byrommet, viser masteroppgaven til fire stedsfortellinger om plassen. Som et levd og praktisert byrom er byrommet i dag forstått som et anonymt og hyppig brukt gjennomfartsted, en sosial arena for mangfoldig bruk og brukere og som et rom for marginale grupper. Hverdagslivet er preget av tidsmessige bølger av folkestrømmer, med innslag av varierende opphold av ulike brukere og brukergrupper imellom. Hverdagsrytmen vitner om brukernes *time-space*-praksis (Seamon 1980), der gjennompassering utføres hyppig, enten daglig eller månedlig, og møter mellom bekjente skjer gjentakende, enten av gjengangere eller som følge av byrommet som et praktisk møtested. På enkelte tidspunkter, særlig på sommerhalvåret, oppstår tidvise *place-ballet*, som ifølge Seamon (1980) kan bidra til en stedsfølelse, som observert gjennom «mennesketitting», som er en sosial aktivitet flere synes å sette pris på, som pauseaktivitet eller tilleggsaktivitet ved opphold i byrommet. På dette tidspunktet er byrommets sosiale mangfold tydelig, gjennom visuell fremtoning og typifisering (Berger & Luckman 1991), som bidrar til *loose space* og høy offentlighetsgrad (Franck & Stevens 2007; Kohn 2004).

Som et *public realm* (Lofland 1998) er byrommet i hovedsak regulert av sosial kontroll gjennom samhandlingsnormer (Goffman 1966), der ulike soner i byrommet innehar steds- og tidsspesifikke normer for bruken av sonene, i form av *in-place* og *out-of-place* praksiser (Cresswell 1996). For eksempel kan det virke som at «avvikende atferd», som åpenlyst alkoholkonsum på benkene og brautende atferd, er mer eller mindre akseptert, samtidig som noen sanksjonerer atferden gjennom brudd på den høflige uoppmerksomheten, som ifølge Goffman (1966) betyr at atferden er upassende.

Basert på de ulike opplevelsene og praksisene i byrommet kan man i datamaterialet se tre hovedtendenser. Den ene gruppen med informanter viser hvordan byrommet er oppfattet som en gjennomfartsåre, med ingen grunn til opphold, og som føler seg *out-of-place*, ettersom de ikke kunne tenke seg å bruke byrommet. Den andre gruppen med informanter viser hvordan noen med korttidsopphold ser potensial, men til praktisk opphold, og dermed føler seg *in-place* dersom de har grunn til opphold. Den tredje gruppen av byrommet, som oppholder seg over tid (både observert og gjennom uformelle samtaler) viser til hvordan de føler seg *in-place*, at dette er et sted de kan oppholde seg.

På hvilke måter samspiller utformingen med bruken av byrommet?

Kapittel 7 viser kontrasten mellom brukerperspektivet og planleggerperspektivet, med utgangspunkt i visjonen om det levde liv, som representert av hverdagslivet på Christian Frederiks plass, og i visjonen om det planlagte rom, med basis i forestillingen om Operaallmenningen samt målet om attraktivitet og økt byliv.

Masteroppgaven viser hvordan det kan sies å være en høy offentlighetsgrad ved byrommet, til tross for manglende planlegging og fokus på utforming av rommet. Som en «plass til overs» med fleksibilitet, illustrerer Christian Frederiks plass at byliv ikke skapes av fysisk planlegging i seg selv, men at den heller viser til hvordan mennesket, materielle rammer og sosialt liv i et samspill muliggjør eller begrenser sosialt liv på plassen.

På samme tid viser de ulike oppfatningene til byromsbrukerne av byrommet at opplevelsene er preget av plassens *time-space*-praksiser (Seamon 2000), der sosialt liv og materielle rammer virker ulikt inn på hvorvidt byromsbrukerne anser plassen som et sted å være. Dette vitner om prosesser av *looseness* og *tightness*, der opplevelsene gir opphav til oppfatning om mulighet og begrensninger ved bruk av rommet (Franck & Stevens 2007). Videre kan denne dynamiske stedsforståelsen vise til hvordan intendert bruk ikke alltid er oppfattet bruk. Dette kan sees i sammenheng med hvorfor noen bylivstiltak kanskje ikke fungerer like godt som andre, i tillegg

til den overordnede politiske konteksten bak. Hva noen opplever som mulig, eller begrensning ved utformingen av plassen, kan gi opphav til hvorvidt byromsbrukere føler seg sosialt inkludert eller ekskludert (Cresswell 1996). På plassen er det flere antydninger til et spenningsforhold mellom brukere/brukergrupper, som kan vise til hvordan disse forhandler om bruk og mening til plassen. På samme tid er det nettopp slike forhandlinger, som tillater uenighet og fleksibel bruk, som kan bidra til sosial rettferdighet (Mitchell 2003).

Denne «offentligheten» ved byrommet kan kanskje sies å stå i fare ved en fremtidig opparbeidelse av plassen, i tråd med de generelle utformingsprinsipper, mål og visjoner, som finnes for plassen (Mitchell 2003). Innslaget av ny bruk, brukere og brukergrupper på plassen i dag, enn tidligere, kan vise til hvordan plassen befinner seg i en gentrifiseringsprosess, med innslag av en ny urban kulturell livsstil (Harvey 2008). I dette henseendet virker plassen mer sosialt inkluderende enn tidligere, da Platamiljøet «dominerte» rommet, men på samme tid kan målet om et attraktivt og levende byrom gå på bekostning av mennesker som ikke passer inn i denne livsstilen.

8.2 Implikasjoner for planlegging og utforming av offentlige byrom

Med grunnlag i det empiriske materialet viser casen om Christian Frederiks plass at verken den dynamiske eller den statiske stedsforståelsen er den eneste riktige tilnærmingen, men at de kan brukes til å forstå ulike sosioromlige prosesser ved samme byrom, på samme tid. På den ene siden har casen vist at Christian Frederiks plass er et eksempel på dynamisk stedsfølelse, eller stedstilknytning, med hensyn til plassens historiske kontekst og hendelser. Dette gjelder både for utformingen, bruken og brukerne av plassen. Likevel viser casen også hvordan plassens fortid som tilholdssted for den åpne russcenen bidrar til en mer statisk stedsfølelse for enkelte, som en kulturell representasjon av plassen. Dette er et interessant funn som viser seg i måten enkelte informanter oppfatter byrommet, og særlig dette området av byrommet, og hvordan oppfatningen til en viss grad begrenser deres bruk av byrommet. Dette kan ha betydning for stedsutviklingen, der man ofte legger til grunn en essensialistisk og statisk stedsforståelse (Gehl Architects 2007, 2014). Seamon (2014) tilbyr en fenomenologisk og praksisorientert tilnærming som med fordel i større grad kan inkluderes i så måte.

I sammenheng med Platamiljøet kan det videre stilles spørsmål ved om «flyttingen» av rusmiljøet i offentlige byrom gjennom fysisk planlegging bidrar til å skape sosialt inkluderende byrom. På den ene siden kan byrommet oppleves som mer inkluderende for flere brukergrupper, dersom flere tar det i bruk og man forhandler om bruken, men på den andre siden kan en «flytting» av miljøet via fysisk planlegging kobles til en forskjønning og kontrollering av offentlige byrom, lik den i «City Beautiful»-bevegelsen. Et samfunn er komplekst, med sosiale utfordringer og ulike sosiokulturelle grupper. Det kan til enhver tid være noen som føler seg utenfor «folk flest»-offentligheten. Dette vitner om et behov for å skape det Klinenberg (2020) kaller «sosial infrastruktur», som kan bestå av steder for gruppene på byromsnivå. En slik fysisk tilrettelegging krever derimot et overordnet kontekstualisert blikk og en mer nyansert forståelse av bylivets kompleksitet enn den av Gehl som politikere og planleggere anvender i stor grad i dag.

Masteroppgaven viser videre til at viktig kompetanse som Uteseksjonen og Sporet har, i liten grad er inkludert i planleggingen og utformingen av byrom. Bymiljøetaten-informanten (2020) fortalte, i kapittel 5, at kompetanse om tilrettelegging for sårbare grupper er mangelfull, og gjennom deltakelse i utviklingsprosessen kan aktørenes kompetanse i større grad utfylle kunnskapsbehovet. På den annen side fremheves medvirkningsprosesser som måten å representere sosiale forhold på, i stedet for å utføre analyser av forholdene. Brukerperspektivet er ikke kun sjeldent inkludert i medvirkningsprosessene, men perspektivet er dessuten en

mangelvare i utviklingen av demokratiske og inkluderende byrom. Masteroppgaven viser en tydelig kontrast mellom brukere og planleggere i måten bylivet er forstått på. Et brukerperspektiv viser viktigheten av forståelsen om offentlige byrom ikke bare som forankret i fysiske kvaliteter, men også i det sosiale. For Oslo kommune, som ønsker å oppnå målet om byens offentlige rom som «åpne, inkluderende arenaer for alle» (2018a, s. 42), vil dette perspektivet være vesentlig å ta med i planleggingen og utformingen av offentlige byrom.

Litteraturliste

- Aftenposten. 2002. *Narkohverdagen på Plata*. Hentet fra Retriever [Lest 21.11.19].
- Aftenposten. 2003a. *Som man feier på Plata*. Tilgjengelig på: <https://www.aftenposten.no/osloby/i/vgzqm/som-man-feier-paa-plata> [Lest 13.11.20].
- Aftenposten. 2003b. *Turister skremmes av rus og sprøyter*. Tilgjengelig på: <https://www.aftenposten.no/osloby/i/gwy55/turister-skremmes-av-rus-og-sproeyter> [Lest 13.11.20].
- Aftenposten 2016. *Hvorfor står det et huskestativ på Plata?* <https://www.aftenposten.no/osloby/i/Onp0q/hvorfor-staar-det-et-huskestativ-paa-plata> [Lest 29.10.20].
- Amin, A. & Thrift, N. 2002. *Cities: Reimagining the Urban*. Polity, Cambridge.
- Ander, H. E. 2018. *Et ubehagelig mangfold. En studie av mangfold og inkludering som mål for Olafiagngen som offentlig rom på Grønland*. Masteroppgave. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Andersen, B. & Røe, P. G. 2016. The social context and politics of largescale urban architecture: Investigating the design of Barcode, Oslo. *European Urban and Regional Studies*, 24, 3. 304-317.
- Andersen, B. & Røe, P.G. 2017a. Arkitekturpolitikk for sosialt bærekraftig byutvikling. I: Askim, J., Kolltveit, K. & Røe, P.G. (red.) *En smartere stat. Veier til bedre politikk og styring*. Universitetsforlaget. 89-104.
- Andersen, B. & Røe, P.G. 2017b. Arkitektur og sosial ulikhet i Oslos vannkant. I: Ljunggren, J. (red.) *Oslo – ulikhetens by*. Cappelen Damm Akademisk. 227-289.
- Andersson, H. O. 1996. Kristiania på 1800- og 1900-tallet. I: Krogstad, M. (red.) *Kristiania i Sentrum*. Fortidsminneforeningen, Oslo og Akershus avdeling. 24-37.
- Asdal, K. 2015. What is the issue? The transformative capacity of documents. *Distinktion Scandinavian Journal of Social Theory*, 16, 1. 74-90.
- Aspen, J. & Bjerkeset, S. 2018. Byromsbruk – et utkast til klassifisering. *Plan – Tidsskrift for samfunnsplanlegging, regional- og byutvikling*, 2. 12-19.

- Aspen, J. & Pløger, J. 1997. *På sporet av byen. Lesninger av senmoderne byliv*. Spartacus Forlag A/S, Oslo.
- Aspen, J. & Pløger, J. 2015. *Den vitale byen*. Scandinavian Academic Press, Oslo.
- Baxter, J. 2016. Case Studies in Qualitative Research. I: Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*, 4. utgave. Oxford University Press, Canada.130-146.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. 1991. *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Penguin Books, London.
- Bergsli, H. 2015. *Urban attractiveness and competitive policies in Oslo and Marseille. The waterfront as object of restructuring, culture-led redevelopment and negotiation processes*. Dr. polit.-avhandling. Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.
- Bjerkeset, S. & Aspen, J. 2015. Gaven til byen – Tjuvholmen og offentlige byrom. *Nytt norsk tidsskrift*, 32, 4. 329-340.
- Bjerkeset, S. & Aspen, J. 2017. Private-public space in a Nordic context: the Tjuvholmen waterfront development in Oslo. *Journal of Urban Design*, 22, 1. 116-132.
- Bjerkeset, S. & Aspen, J. 2020. Public space use: A classification. I: Mehta, V & Palazzo, D. (red.) *The Routledge Companion to Public Space*. Routledge, New York.
- Bjerkeset, S. 2019. Bedre enn sitt rykte? Hverdagsbyrom som møteplass. I: Henriksen, I. M. & Tjora, A. (red.) *Bysamfunn*. Universitetsforlaget, Oslo. 55-69.
- Bjørsvika Infrastruktur AS. 2007. *Temahefte Byrom og Gaterom*. Bjørsvika Infrastruktur AS, Oslo.
- Bjørsvika Utvikling AS. udatert. *Anne-Cath Vestlys plass*. Tilgjengelig på: <https://www.bjorvikautvikling.no/portfolio-item/operaallmenningen/> [Lest 28.11.20].
- Blaikie, N. 2007. *Approaches to Social Enquiry: Advancing Knowledge*, 2. utgave. Polity, Cambridge.
- Bodnar, J. 2015. Reclaiming public space. *Urban Studies*, 52, 12. 2090-2104.

- Bonnet, F. 2009. Managing Marginality in Railway Stations: Beyond the Welfare and Social Control Debate. *International Journal of Urban and Regional Research*, 33,4. 1029-1044.
- Bourdieu, P. 1999. Site Effects. I: Bourdieu, P. et. al.: *The Weight of the World – Social Suffering in Contemporary Society*. Polity Press, Cambridge. 123-130.
- Braun, V. & Clarke, V. 2006. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 2. 77-101.
- Cameron, J. 2016. Focusing on the Focus Group. I: Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*, 4. utgave. Oxford University Press, Canada. 203-224.
- Carmona, M. & Wunderlich, F. M. 2012. *Capital Spaces: The Multiple Complex Public Spaces of a Global City*. Routledge, London and New York.
- Carmona, M. 2010a. Contemporary Public Space: Critique and Classification, Part One: Critique. *Journal of Urban Design*, 15, 1. 123-148.
- Carmona, M. 2010b. Contemporary Public Space, Part Two: Classification. *Journal of Urban Design*, 15, 2. 157-173.
- Carmona, M. 2014. The Place-shaping Continuum: A Theory of Urban Design Process. *Journal of Urban Design*, 19, 1. 2-36.
- Clements, A. 2017. *Socio-materielle dynamikker i urbane byrum*. Dr.pol.-avhandling. Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Cloke, P., Cook, I., Crang, P., Goodwin, M., Painter, J. & Philo, C. 2004. *Practising Human Geography*. SAGE, London.
- Cresswell, T. 1996. *In Place/Out of place. Geography, Ideology, and Transgression*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Cresswell, T. 2004. *Place: a short introduction*. Blackwell Publishing, Malden, MA.
- Cresswell, T. 2013. *Geographic Thought. A Critical Introduction*. Wiley-Blackwell, Oxford.
- Davis, M. 1992. Fortress Los Angeles: The Militarization of Urban Space. I: Sorkin, M. (red.) *Variations on a Theme Park: The New American City and the End of Public Space*. Hill and Wang, New York. 154-180.

- De Magalhães, C. 2010. Public space and the contracting-out of publicness: A framework for analysis. *Journal of Urban Design*, 15, 4. 559–574.
- Dowling, R. 2016. Power, Subjectivity, and Ethics in Qualitative Research. I: Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*, 4. utgave. Oxford University Press, Canada. 29-44.
- Dunn, K. 2016. Interviewing. I: Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*, 4. utgave. Oxford University Press, Canada. 149-188.
- Eike, Ø. 2011. En vandring i Bjørvika. *TOBIAS. Tidsskrift for oslohistorie*. Oslo byarkiv, Oslo.
- Emerson, R. M., Fretz, R. I. & Shaw, L. L. 2011. In the field: participating, observing and jotting notes. I: Emerson, R. M., Fretz, R. I. & Shaw, L. L. (red.) *Writing ethnographic fieldnotes*. 2. utgave. University of Chicago Press. 21-43.
- Fainstein, S. S. 2005. Cities and Diversity: Should We Want It? Can We Plan For It? *Urban Affairs Review*, 41, 3. 3-19.
- Fangen, K. 2010. *Deltagende observasjon*. 2. utgave. Fagbokforlaget, Bergen.
- Florida, R. 2003. Cities and the Creative Class. *City and Community*, 2,1. 3-19.
- Florida, R. 2005. *Cities and the Creative Class*. Routledge, New York og London.
- Franck, K.A. and Stevens, Q. 2007. Tying down loose space. I: Franck, K. A. & Stevens, Q. (red.) *Loose Space: Possibility and Diversity in Public Life*. Routledge, London. 1-33.
- Gehl Architects. 2007. *Byrumsprogram Operaallmenningen*. September 2007. Bjørvika Infrastruktur AS, Oslo.
- Gehl Architects. 2014. *Bylivssundersøkelse Oslo sentrum*. 2012-2014. Levende Oslo, Oslo.
- Gehl, J. & Gemzøe, L. 2001. *Nye Byrum*. Arkitektens Forlag, København.
- Gehl, J. & Svarre, B. 2013. *How to study public life*. Island Press, Washington.
- Gehl, J. 1971. *Livet mellem husene*. Arkitektens Forlag, København.
- Gehl, J. 2010. *Byer for mennesker*. Bogværket, København.

- George, A. L. & Bennett, A. 2005. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. MIT Press, Cambridge.
- Goffman, E. 1966 [1963]. *Behavior in Public Places. Notes on the Social Organization of Gatherings*. Paperback Edition. The Free Press, New York.
- Goffman, E. 1992 [1959]. *Vårt rollespill til daglig*. Pax Forlag, Oslo.
- Goheen, P. 1998. Public space and the geography of the modern city. *Progress in Human Geography*, 22, 4. 479–496.
- Grønvold, L. M. 2011. Oslos byutvikling – på blanke ark og jomfruelig mark. *TOBIAS. Tidsskrift for oslohistorie*. Oslo byarkiv, Oslo. 2.
- Grønvold, U. 2008. Tilbake til Bjørvika. *Operaen*. Opera Forlag, Oslo.
- Hall, P. 2014. *Cities of Tomorrow. An Intellectual History of Urban Planning and Design Since 1880*. 4. utgave. Wiley-Blackwell, Oxford.
- Harvey, D. 1989. From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, 71, 1. 3-17.
- Harvey, D. 2008. The right to the city. *New Left Review*, 53. 23-40. Tilgjengelig på: <https://newleftreview.org/issues/II53/articles/david-harvey-the-right-to-the-city> [Lest 08.01.2020].
- Henriksen, I. M. & Tjora, A. 2014. Interaction Pretext: Experiences of Community in the Urban Neighbourhood. *Urban Studies*, 51, 10. 2111-2124.
- Henriksen, I. M. & Tøndel, G. 2016. Spontane dybdeintervjuer: Strategisk interaksjon som sosiologisk forskningsmetode. *Norsk Sosiologisk Tidsskrift*. 24, 3. 216-232.
- Holsen, T. 2018. Kampen om fellesrommene: Om ekskludering og inkludering i de urbane offentlige byrom. *Kart og Plan*, 78, 2. 101-113.
- Huang, T-S. & Franck, K. 2018. Let's meet at Citicorp: can privately owned public spaces be inclusive? *Journal of Urban Design*, 23, 4. 499-517.
- Ibelings, H. 2016. *Barcode – Instant City*. Arvinius+Orfeus, Stockholm.

- Iveson, K. 1998. Putting the public back into public space. *Urban Policy and Research*, 16, 1. 21-33.
- Jacobs, J. 2000 [1961]. *The Death and Life of Great American Cities*. Pimlico, London.
- Jones, P. 2009. Putting Architecture in its Social Place: A Cultural Political Economy of Architecture. *Urban Studies*, 46, 12. 2519-2536.
- Kearns, R. A. 2016. Placing Observation in the Research Toolkit. I: Hay, I. (red.). *Qualitative Research Methods in Human Geography*, 4. utgave. Oxford University Press, Canada. 313-333.
- Kielland, T. B. 1939. *Paléet i Oslo: constitutionsværkets vugge*. Grøndahl & Søns boktrykkeri, Oslo.
- Klinenberg, E. 2020 [2018]. *Palaces for the People: How to Build a more Equal & United Society*. Vintage, London.
- Kim, Y.H. & Short, J. R. 2008. *Cities and Economies. Critical Introductions to Urbanism and the City*. Routledge, Oxon.
- Koch, R. & Latham, A. 2013. On the hard work of domesticating a public space. *Urban Studies*, 50, 1. 6–21.
- Kofman, E. & Lebas, E. 1996. Introduction: Lost in Transposition – Time, Space and the City. I: Kofman, E. & Lebas, E. (red.) *Henri Lefebvre: Writings on Cities*. Blackwell, Oxford. 3-60.
- Kohn, M. 2004. *Brave New Neighbourhood: The Privatization of Public Space*. Routledge, New York and London.
- Langstraat, F. & Van Melik, R. 2013. Challenging the ‘End of Public Space’: A Comparative Analysis of Publicness in British and Dutch Urban Spaces. *Journal of Urban Design*, 18, 3. 429-448.
- Lees, L. 2001. Towards a Critical Geography of Architecture: The Case of an Ersatz Colosseum. *Ecumene*, 8, 1. 51-86.
- Lefebvre, H. 1991 [1974]. *The Production of Space*. Oversatt av Nicholson-Smith, D. Blackwell, Oxford.

- Lefebvre, H. 1967. *The Right to the City*. I: Kofman, E. & Lebas, E. 1996. (red.) *Henri Lefebvre: Writings on Cities*. Blackwell, Oxford. 61-181.
- Levende Oslo. 2006. *Prosjektplan for Levende Oslo*. Utkast til samarbeidsgruppens møte 05.04.09. Levende Oslo, tilgjengelig på: <https://www.oslo.kommune.no/byutvikling/levende-oslo/> [Lest: 15.09.2020].
- Levende Oslo. 2008. *Christian Frederiks plass. Estetiske og arkitektoniske premisser*. Levende Oslo Fagutvalget, Oslo kommune.
- Lofland, L. 1998. *The Public Realm. Exploring the City's Quintessential Social Territory*. Aldine De Gruyter, New York.
- Lorange, E. & Myhre, J. E. 1991. Urban Planning in Norway. I: Hall, T. (red.) *Planning and Urban Growth in the Nordic Countries*. E & FN Spon, London. 116-166.
- Lundevall, T. 2008. Prosjektering og byggeprosess. *Operaen*. Opera Forlag, Oslo.
- Mansvelt, J. & Berg, L. D. 2016. Writing Qualitative Geographies, Constructing Meaningful Geographical Knowledges. I: Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*, 4. utgave. Oxford University Press, Canada. 394-421.
- Manzo, L.C. 2003. Beyondhouse and haven: toward a revisioning of emotional relationships with places. *Journal of Environmental Psychology*, 23. 47-61.
- Marcuse, P. 2011. Whose right(s) to what city?. I: Mayer, M., Marcuse, P. & Brenner, N. (red.) *Cities for People, Not for Profit. Critical Urban Theory and the Right to the City*. Routledge, London. 24-41.
- Massey, D. 1993. Power-geometry and a progressive sense of place. I: Bird, J., Curtis, B., Putnam, T., Robertson, G. & Tickner, L. (red.) *Mapping the futures: local cultures, global change*. Routledge, London and New York. 60-70.
- Massey, D. 2005. *For Space*. Sage Publications, London.
- McGuigan, J. 2009. Doing a Florida thing: the creative class thesis and cultural policy. *International Journal of Cultural Policy*, 15, 3. 291-300.
- McNeill, D. 2011. Fine Grain, Global City: Jan Gehl, Public Space and Commercial Culture in Central Sidney. *Journal of Urban Design*, 16, 2. 161-178.

- Merleau-Ponty, M. 2012 [1962]. *Phenomenology of Perception*. Oversatt av Landes, D. A. Routledge, Oxon and New York.
- Merrifield, A 1993. Place and Space: A Lefebvrian Reconciliation. *The Royal Geographical Society*, 18, 4. 516-531.
- Merrifield, A. 2011. The right to the city and beyond. *City*, 15, 3-4. 473-481.
- Mitchell, D. 1995. The End of Public Space? People's Park, Definitions of the Public, and Democracy. *Annals of the Association of American Geographers*, 85, 1. 108-133.
- Mitchell, D. 2003. *The Right to the City. Social justice and the fight for public space*. The Guilford Press, New York.
- Myhre, J. E. 1990. *Oslo Bys historie*. Bind 3. Cappelens Forlag AS, Oslo.
- Myhre, J. E. 2017. Oslos historie som delt by. I: Ljunggren, J. (red.) *Oslo – ulikhetenes by*. Cappelen Damm Akademisk, Oslo. 31-56.
- Norsk senter for forskningsdata. 2019. *Vanlige spørsmål*. Tilgjengelig på: <https://nsd.no/personvernombud/hjelp/> [Lest 04.05.19].
- Oslo Havnevesen. 1962. *Oslo havns historie for tidsrommet inntil 1954*. Gundersen, Oslo.
- Oslo kommune. 2003a. *Bærekraft i Bjørvika. Designhåndbok*. Vedtatt av bystyret 27.08.03. Tilgjengelig på: <https://www.bjorvikautvikling.no/portfolio-item/planer/> [Lest: 15.09.2020].
- Oslo kommune. 2003b. *Reguleringsbestemmelser for Bjørvika – Bispevika – Lohavn*. Tilgjengelig på: <https://www.bjorvikautvikling.no/portfolio-item/planer/> [Lest 14.11.2020].
- Oslo kommune. 2005. *Organisering av prosjektet levende by*. Byrådssak 1185/05, tilgjengelig på: <https://www.oslo.kommune.no/byutvikling/levende-oslo/#gref> [Lest 13.11.20].
- Oslo kommune. 2008. *Fjordbyplanen*. Vedtatt av Oslo bystyre 27.02.08. Plan- og bygningssetaten, Avdeling for byutvikling, tilgjengelig på: <https://www.oslo.kommune.no/slik-bygger-vi-oslo/fjordbyen/#gref> [Lest 13.11.20].

- Oslo kommune. 2009. Kommunedelplan for torg og møteplasser. Kdp. nr. 17. Vedtatt av Oslo bystyre 22.04.09. Plan- og bygningsetaten, Avdeling for byutvikling, tilgjengelig på: <https://www.oslo.kommune.no/byutvikling/torg-og-moteplasser/> [Lest 13.11.20].
- Oslo kommune. 2012. *Estetisk plan 2005. Designhåndbok Oslo Sentrum*. Vedtatt i Bystyret 22.04.09. Oslo kommune, Byrådet, tilgjengelig på: <https://www.oslo.kommune.no/politikk/sentrale-planer-og-styringsdokumenter/#gref> [Lest 13.11.20].
- Oslo kommune. 2015. *Smart, trygg og grønn. Oslo mot 2030*. Vedtatt av Oslo bystyre 23.09.15, Oslo kommune, Oslo.
- Oslo kommune. 2018a. *Vår by, vår framtid. Kommuneplan for Oslo 2018*. Vedtatt av Oslo bystyre 30.01.19, Oslo kommune, Oslo.
- Oslo kommune. 2018b. *Handlingsprogrammet for økt byliv i Oslo sentrum 2018-2027*. Vedtatt av Oslo bystyre 05.09.18, Oslo kommune, Oslo.
- Oslo kommune. 2018c. *Tiltaksliste for byrom i Oslo S-området, med deler av Vaterland og Grønland*. Høringsutgave 12.03.18. Oslo kommune, Oslo.
- Oslo kommune. 2019. *Handlingsplan Bilfritt byliv 2019*. Oslo kommune, Program Bilfritt byliv, tilgjengelig på: <https://www.oslo.kommune.no/slik-bygger-vi-oslo/bilfritt-byliv/#gref> [Lest 29.10.20].
- Patton, M. Q. 2002. Ch. 7: Qualitative Interviewing. I: *Qualitative research and evaluation methods*. SAGE Publications. 339-427.
- Persson, A. & Sellerberg, A-M. 2011. Lytting på offentlig sted. I: Fangen, K. & Sellerberg, A-M. (red.). *Mange ulike metoder*. Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo.
- Purcell, M. 2014. Possible Worlds: Henri Lefebvre and the Right to the City. *Journal of Urban Affairs*, 36, 1. 141-154.
- Relph, E. 1976. *Place and Placelessness*. Pion Limited, London.
- Røe, P. G. 2014. Analysing Place and Place-making: Urbanization in Suburban Oslo. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38, 2. 498-515.

- Røe, P. G. 2015. Iscenesettelser av den kompakte byen – som visuell representasjon, arkitektur og salgsubjekt. I: Hanssen, G. S, Hofstad, H. & Saglie, I-L. (red.) *Kompakt byutvikling: Muligheter og utfordringer*. Universitetsforlaget, Oslo. 48-58.
- Sager, T. Ø. (2011). Neo-liberal urban planning policies: A literature survey 1990–2010. *Progress in Planning*, 76. 147–199.
- Sandås, L. 2016. *Narkoatlas – Oslo*. Stripa Forlag, Oslo.
- Schwandt, T.A & Gates, E.F. 2017. Case Study Methodology. I: Denzin, N.K. & Lincoln, T.S. (red.) *The SAGE Handbook of Qualitative Research*, 5. utgave. Sage, London.
- Seamon, D. 1980. Body-Subject, Time-Space Routines, and Place-Ballets. I: Buttimer, A. & Seamon, D. 2015. (red.) *The Human Experience of Space and Place*. 2. utgave. Routledge, Oxon. 148-165.
- Seamon, D. 2000. Humanistic and Phenomenological Advances in Environmental Design. *The Humanistic Psychologist*, 28, 1-3. 353-368.
- Seamon, D. 2014. 'Place Attachment and Phenomenology. The Synergistic Dynamism of Place'. I: Manzo, L.C. & Devine-Wright, P. (red.). *Place Attachment. Advances in Theory, Methods and Applications*. Routledge, New York.
- Sennett, R. 1992 [1976]. *The Fall of Public Man*. W.W. Norton, New York.
- Sennett, R. 2008 [1970]. *The Uses of Disorder. Personal Identity & City Life*. Yale University Press, New Haven and London.
- Simmel, G. 1971. *On Individuality and social forms*. University of Chicago Press, Chicago.
- Smith, A. & Strand, I. 2011. Oslo's new Opera House: Cultural flagship, regeneration tool or destination icon? *European Urban and Regional Studies*, 18, 1. 93-110.
- Sorkin, M. 1992. Introduction: Variations on a Theme Park. I: Sorkin, M. (red.) *Variations on a Theme Park: The New American City and the End of Public Space*. Hill and Wang, New York. xi-xv.
- Staheli, L. & Mitchell, D. 2007. Locating the public in research and practice. *Progress in Human Geography*, 31,6. 792–811.

- Stratford, E. & Bradshaw, M. 2016. *Qualitative Research Design and Rigour. I: Hay, I. (red.) Qualitative Research Methods in Human Geography*, 4. utgave. Oxford University Press, Canada. 117-129.
- Talen, E. 1999. Sense of Community and Neighbourhood Form: An Assessment of the Social Doctrine of New Urbanism. *Urban Studies*, 36, 8. 1361-1379.
- Thagaard, T. 2009. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. 3. utgave. Fagbokforlaget, Bergen.
- Thrift, N. 1996. *Spatial Formations*. Sage, London.
- Tjora, A. 2011. Observasjonsstudiets sødme og de potensielt forræderiske feltnotatene. I: Fangen, K. & Sellerberg, A- M. (red.) *Mange ulike metoder*. Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo.
- Tjora, A. 2012. *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. 2. utgave. Gyldendal Akademisk, Oslo.
- Tjora, A. 2016. Passiare fellesskap. *Plan*, 1. 46-51.
- Tjora, A. 2017. *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. 3. utgave. Gyldendal Akademisk, Oslo.
- Tjora, A. 2019. Byfellesskap som segmental-selektiv samhörighet. I: Henriksen, I. M. & Tjora, A. (red.) *Bysamfunn*. 194-205.
- Tonkiss, F. 2017. Socialising design? From consumption to production. *City*, 21, 6. 872-882.
- Tuan, Y-F. 1977. *Space and Place. The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Tönnies, F. 1887. Gemeinschaft und Gesellschaft. Abhandlung des Communismus und des Socialismus als empirischer culturformen. Fues's Verlag, Leipzig. Tilgjengelig på: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k77943v/f1.image> [Lest 30.09.2020].
- Van Leeuwen, B. 2010. Dealing with Urban Diversity: Promises and Challenges of City Life for Intercultural Citizenship. *Political Theory*, 38, 5. 631-657.
- Vårt Oslo. 2019. *Fontenen Jordan og Solen på sjøsiden av Oslo S skal endelig få nytt liv*. Tilgjengelig på: <https://vartoslo.no/anders-hoilund-bilfritt-byliv-den-norske-amerikalinjen/fontenen-jorden-og-solen-pa-sjosiden-av-oslo-s-skal-endelig-fa-nytt-liv/108587> [Lest 29.10.20].

- Watson, A. & Till, K. E. 2010. Ethnography and Participant Observation. I: *The SAGE Handbook of Qualitative Geography*. SAGE Publications. 121-137.
- Weintraub, J. 1997. The Theory and Politics of the Public/Private Distinction. I: Weintraub, J. & Kumar, K. (red.) *Public and Private in Thought and Practice. Perspectives on a Grand Dichotomy*. The University of Chicago Press, Chicago and London. 1-42.
- Wessel, T. 2015. Economic segregation in Oslo: polarisation as a contingent outcome. I: Tammaru, T., van Ham, Marcinczak, S. and Musterd, S. (red.) *East Meets West: New Perspectives on Social Segregation in European Capital Cities*. Routledge, London. 132-155.
- Wessel, T. 2009. Does diversity in urban space enhance intergroup contact and tolerance? *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 91, 1. 5-17.
- Winchester, H. P. M. & Rofe, M. W. 2016. Qualitative Research and Its Place in Human Geography. I: Hay, I. (red.) *Qualitative Research Methods in Human Geography*, 4. utgave. Oxford University Press, Canada. 3-28.
- Wirth, L. 1938. Urbanism as a Way of Life. *American Journal of Sociology*. 44, 1. 1-24.
- Zukin, S. 1995. *The Cultures of Cities*. Blackwell, Oxford.

VEDLEGG 1: Informasjonsskriv- og samtykke (byromsbrukere)

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

Christian Frederiks plass – bruken og utforming av et offentlig byrom i Oslo

Bakgrunn og formål

Formålet med dette prosjektet er å studere bruken og brukernes opplevelse av et sentralt plassert offentlig byrom i Oslo. Byrommet heter Christian Frederiks plass og ligger på sørsiden av Østbanehallen og Oslo S, mot Oslofjorden. Hvem/hvilke brukergrupper er byrommet designet for, hvordan opplever ulike brukergrupper byrommet og hvordan fungerer dette som et offentlig byrom? Hensikten med oppgaven vil være å se på hvordan byrommet er sosialt inkluderende/ekskluderende og hvilke implikasjoner dette har for planlegging av offentlige byrom.

For å forstå og studere hvilke oppfatninger som knyttes til byrommet og bruken av det, ønsker jeg å intervju et utvalg av personer som til enhver tid befinner seg i byrommet, enten de er på vei til og fra et annet sted eller oppholder seg i rommet over lengre tid. Som informant vil din informasjon om hvordan du bruker byrommet og din erfaring av det vil dermed utgjøre et viktig datagrunnlag for prosjektet.

Prosjektet er en masteroppgave og er tilknyttet Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, ved Universitetet i Oslo.

Hva innebærer det for deg å delta?

Deltakelse i studien innebærer et intervju på ca. 5-20 minutter, der du lar deg intervju om din opplevelse av byrommet. Spørsmålene vil hovedsakelig omhandle hvordan du bruker byrommet og hvilke oppfatninger du har av byrommet og andre brukere av byrommet. I tillegg vil det stilles generelle spørsmål om din bakgrunn, som vil gi studien en mer helhetlig forståelse av bruken og brukerne av byrommet. Denne bakgrunnsinformasjonen vil bli inndelt etter grovt inndelte kategorier som vanskelig vil identifisere hvem du er som person. I intervjuet er det ønskelig å bruke lydopptak, slik at informasjonen jeg får fra intervjuet gjengis korrekt. Dersom du ønsker å stryke noe du har sagt på lydopptaket, vil denne informasjonen utelates fra transkribering og videre databehandling.

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Lydopptaket og tilhørende data vil bli lagret og behandlet elektronisk. Navn og anonymiserte navn holdes atskilt fra øvrig informasjon, i et eget kodingsdokument. Kodingsdokumentet inneholder navnelister/personlig informasjon som identifiserer deg som person. Kodingsdokumentet vil bli oppbevart fysisk adskilt fra opptak og transkripsjon av intervjuene, i et innelåst skap. Bare student og prosjektansvarlig (veileder) vil ha tilgang til datamaterialet. Innsamlet informasjon behandles i et tekstbehandlingsprogram med lagring i en skylagringstjeneste (One Drive). I publikasjoner fra prosjektet vil det ikke være mulig å identifisere deg som person.

Prosjektet skal etter planen avsluttes innen 1. juli 2020. Alle personopplysninger, transkribert informasjon og lydopptak vil slettes og fjernes innen prosjektet avsluttes.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Frivillig deltakelse

Deltakelse i prosjektet er helt frivillig og retten til å behandle opplysninger om deg baseres på ditt samtykke. Samtykke til deltakelse gir du skriftlig, ved å skrive under på dette informerte samtykkeskjemaet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke tilbake samtykket, uten å oppgi noen grunn. Det vil heller ikke innebære negative konsekvenser for deg. Alle opplysninger du gir fra deg vil da fjernes.

På oppdrag fra Universitetet i Oslo har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan du finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Oslo, ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Ta kontakt med masterstudent Elisabeth Rudsengen, på epost: elisacr@student.uio.no eller på telefon: 91117591. Du kan også ta kontakt med prosjektets veileder, Per Gunnar Røe, på epost: p.g.roe@sosgeo.uio.no eller på telefon: 22855217.
- Universitetet i Oslo sitt personvernombud, på epost: personvernombudet@uio.no.
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost: personverntjenester@nsd.no eller på telefon: 55582117.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- bruk av lydopptak

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 01/07-2020

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

VEDLEGG 2: Informasjonsskriv- og samtykke (formelle aktører)

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet:

Christian Frederiks plass – bruken og utforming av et offentlig byrom i Oslo

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke samspillet mellom den fysiske utformingen av byrommet, bruken og brukerne av det. Her vil du finne informasjon om prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Bakgrunn og formål

Prosjektet tar sikte på å undersøke Christian Frederiks plass som et offentlig byrom sentralt i Oslo, på sørsiden av Østbanehallen og Oslo S. Hvem og hvilke brukergrupper er byrommet designet for, hvordan opplever ulike brukergrupper byrommet og hvordan funderer byrommet som et offentlig byrom? Hensikten med oppgaven vil være å se på hvordan byrommet er sosialt inkluderende/ekskluderende og hvilke implikasjoner dette har for planlegging av offentlige byrom.

For å forstå og studere hvilke oppfatninger som knyttes til byrommet og bruken av det, ønsker jeg å intervju et utvalg av personer med faglig bakgrunn tilknyttet utviklingen, planleggingen eller utformingen av Christian Frederiks plass. Din rolle i utviklingen av byrommet er av den grunn svært interessant for mitt prosjekt.

Prosjektet er et masteroppgaveprosjekt ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, ved Universitetet i Oslo.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du lar deg intervju om din rolle i utviklingen av Christian Frederiks plass. Det vil ta deg 45-60 minutter. Spørsmålene vil i hovedsak omhandle din rolle i utviklingen av byrommet og om byrommet mer spesifikt. Det vil også stilles spørsmål om din bakgrunn og generelle erfaring med utvikling av offentlige rom.

I intervjuet er det ønskelig å bruke lydopptak slik at informasjonen jeg får fra intervjuet gjengis korrekt. Dersom du ønsker å stryke noe du har sagt på lydopptaket, vil denne informasjonen utelates fra transkribering og videre databehandling.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Opplysningene vil bli lagret og behandlet elektronisk, der navn og anonymiserte navn holdes atskilt fra øvrig informasjon, i et eget kodingsdokument. Kodingsdokumentet inneholder navnelister/personlig informasjon som kan identifisere deg som person og vil bli oppbevart i et innelåst skap, fysisk adskilt fra opptak og transkripsjon av intervjuene. Bare student og prosjektansvarlig (veileder) vil ha tilgang til lydopptaket og transkribert datamateriale. Informasjonen fra intervjuene vil presenteres på en slik måte at du ikke blir direkte identifisert i publikasjonen av masteroppgaven, dersom ikke annet blir avtalt. Jeg vil likevel gjøre deg oppmerksom på at din identitet kan bli gjenkjent via din rolle tilknyttet utviklingen av byrommet. Innsamlet informasjon behandles i et tekstbehandlingsprogram med lagring i en skybasertjeneste (One Drive).

Prosjektet skal etter planen avsluttes innen 1. juli 2020. Personopplysninger, transkribert informasjon og lydopptak vil slettes og fjernes innen prosjektet avsluttes.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Frivillig deltakelse

Deltakelse i prosjektet er helt frivillig og retten til å behandle opplysninger om deg baseres på ditt samtykke. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke tilbake samtykket, uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger du gir fra deg vil da fjernes. Tilbaketrekking av samtykke vil skje uten negative konsekvenser for deg.

På oppdrag fra Universitetet i Oslo har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan du finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Oslo, ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Ta kontakt med masterstudent, Elisabeth Rudsengen, på epost: elisacr@student.uio.no eller på telefon: 91 11 75 91. Du kan også ta kontakt med prosjektets veileder, Per Gunnar Røe, på epost: p.g.roe@sosgeo.uio.no eller på telefon: 22 85 52 17.
- Universitetet i Oslo sitt personvernombud, på epost: personvernombudet@uio.no.
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost: personverntjenester@nsd.no eller på telefon: 55 58 21 17.

Samtykke til deltakelse i prosjektet

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- bruk av lydopptaker

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 01/07-2020

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

VEDLEGG 3: Eksempel intervjuguide (byromsbrukere)

Aktiviteter, bruk og tidsaspekt

1. Bor du i Oslo – i hvilken bydel?
2. Du har valgt å være her for øyeblikket – hva er grunnen til det?
 - Hvorfor gå gjennom her?
 - Hva gjør du mens du er her?
 - Spesiell grunn til hvorfor du har valgt å plassere deg akkurat her?
 - Noe ved plassen som trakk deg hit?
3. Hender du at du er her ofte?
 - Hva er grunnen til det?
 - Hvor ofte?
 - Varighet?
 - Når på dagen? Fra og til hva da?
4. Ville du oppholdt deg her ellers?
 - Når: på dagen, i uken og på året?
 - Når liker du deg best/minst?
 - Hvilke (andre) aktiviteter bruker du denne plassen til?
5. Hvordan opplever du graden av trygghet på plassen?
 - Tidspunkt du ikke ville følt deg komfortabel – hva er grunnen til det?

Oppfatning av rommet og andre brukere

1. Hvordan vil du beskrive det fysiske og sosiale miljøet?
 - a. Hvilke kvaliteter liker du mest/minst?
 - b. Hvordan vil du beskrive plassen?
2. Hva forbinder du med plassen? Hvilken betydning har den for deg?
 - a. Tidligere erfaringer av plassen?
 - b. Har du opplevd noe som har gjort at du har reagert på andre brukere og hva de gjør her? Utdyp?
3. Opplever du at det er anledning til å bruke plassen til det du vil?
 - a. Hva gjør at du opplever det slik?
 - b. Noe du savner, tilknyttet dine interesser?
 - c. Hva skulle vært annerledes for at du kunne bruke plassen til det du vil?
4. Hvordan påvirker andre brukere deg når du er her?
 - a. Andres tilstedeværelse – invitasjon til å bruke tid i rommet?
 - b. Andre måter menneskene her påvirker om du får lyst til å bli/ikke bli?
5. Hva tenker du om andre som bruker plassen?
 - a. Hvordan forholder du deg til dem? (Avstand/posisjonering, blikkontakt, o.l.)?
 - b. Noen som utpeker seg her? Påvirker de din bruk eller opplevelse av rommet?
 - c. Er det noe/noen du ikke har sansen for her – hvem og hvorfor?

Tilleggs spørsmål:

1. Hvilket forhold har du til denne plassens historie?
2. Har bruken din av plassen endret seg over tid?
3. Har korona påvirket hvordan du bruker byrommene generelt og hvordan du forholder deg til andre?

Bakgrunnsspørsmål: Aldersgruppe (16-25, 26-35, osv.)? Arbeidsstatus (i arbeid/student/arbeidssøkende)? Utdanningsnivå (lavere/høyere)?

VEDLEGG 4: Eksempel intervjuguide (formelle aktører)

Faglig bakgrunn og byutviklingsaktørens rolle

- Kan du fortelle litt om deg selv og din faglige bakgrunn? (Erfaringer med utviklingsprosjekter.)
- Har du arbeidet mye med offentlige byrom? I så fall, på hvilken måte?
- Hvilken rolle har [...] som byutviklingsaktør?

Offentlige byrom og byliv

- Hvordan vil du definere begrepet «offentlig byrom»?
 - Er det viktig å definere begrepet? I så fall, hvorfor?
 - Hvilke kvaliteter og funksjoner anser du som viktige i et offentlig byrom i sentrum?
 - Har du eksempler på gode offentlige byrom?
- Hvordan forstår du begrepet «byliv»?

Christian Frederiks plass – nåværende og fremtidig utforming

- I utviklingen av, eller i tilknytning til, Christian Frederiks plass, hvilken rolle har du?
- Hva er tanken bak plassen slik den er nå?
 - Hvilken funksjon har byrommet, og hvilken funksjon tenkes det at byrommet vil ha i fremtiden? (Bruk/aktiviteter, brukergrupper, annet).
- Hvilke endringer tenkes det for plassen? Hva slags kunnskap ligger bak disse endringene?
- Hvilke visjoner og mål knytter seg til utviklingen av byrommet? Kan du utdype?
- Kan du si litt om hvilke kvaliteter Christian Frederiks plass har?

Christian Frederiks plass og historisk kontekst

- Kan du fortelle om opprinnelsen til Christian Frederiks plass? (Paléhagen, Paléet, parkanlegget, Kong Christian Frederik, 1914).
- Har du kjennskap til hvordan byrommet har endret seg historisk? Kan du utdype?
- Hvordan vil du si bruken av byrommet har endret seg fra tidligere? Endring i brukergrupper?
 - Hva med Plata og rusmiljøet (1998-2004-2011) og den virkningen miljøet har hatt på byrommet?
- Hvordan vil du si bilens (endrede) rolle har påvirket bruken, utformingen og utviklingen av byrommet?

Avslutning

- Er det noe du ønsker å tilføye?
- Vet du om andre personer jeg kan kontakte?